

ISSN 2409-9260 (Print)
ISSN 2415-3869 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ
НАУКОВЦІВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

№ 4 (267)

Одеса – 2019

*Науковий вісник Одеського національного економічного університету.
2019. 4 (267). ISSN 2409-9260 (Print) ISSN 2415-3869 (Online).doc*

Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2019. – № 4 (267). – 204 с. – Мови: укр., рос., англ.

Збірник наукових праць «Науковий вісник Одеського національного економічного університету» заснований у 1994 р. Друковане наукове фахове видання

Засновник і видавець збірника наукових праць –
Одеський національний економічний університет

Затверджено до друку Вченою радою Одеського національного економічного університету. **Протокол № 1 від 30 серпня 2013 р.**

Свідectво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – **серія КВ № 20991-10791ПП від 18 серпня 2014 р.** (перереєстрація).

Періодичність видання – 10-12 разів на рік.

Мова видання – українська, англійська та російська.

Збірник включено до оновленого «*Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук*» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 № 241)

Індексування і реферування:

Реферативна база даних «Україніка наукова»,
Український реферативний журнал «Джерело»,
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,
Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru,
Google Scholar
Електронний архів Одеського національного економічного університету.

Збірник включено до наукометричної бази даних Російський індекс наукового цитування (РІНЦ) згідно договору № 428-07/2014 від 18.07.2014 р. – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=51349

Адреса редакційної колегії: Україна, 65082, м. Одеса,
вул. Преображенська, 8, ОНЕУ
тел.: (0487) 32-77-95
E-mail: n.visnik.oneu@ukr.net

© Одеський національний економічний університет

*Науковий вісник Одеського національного економічного університету.
2019. 4 (267). ISSN 2409-9260 (Print) ISSN 2415-3869 (Online).doc*

ISSN 2409-9260 (Print)
ISSN 2415-3869 (Online)

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF
UKRAINE
ODESSA NATIONAL ECONOMIC UNIVERSITY
ALL-UKRAINIAN ASSOCIATION OF YOUNG
SCIENTISTS**

SCIENTIFIC BULLETIN

№ 4 (267)

Odessa - 2019

Collection of scientific papers «Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University»

Printed scientific specialized edition

Founder – Odessa National Economic University

The collection of scientific works "Scientific herald" was registered by the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine as of January 26, 2011, No. 1-05 / 1 as a scientific publication on economic sciences, dated February 23, 2011, No. 1-05 / 2 as a scientific publication on political sciences.

Approved by the Academic Council of the Odessa National Economic University. Protocol № 1 from August 30, 2013

Certificate of state registration of print mass media – KB № 20991-10791PIP от 18.08.2014

Frequency of output – 10-12 times a year.

Language of publication – Ukrainian, English and Russian.

Bulletin is licensed as academic, professional journal: «Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» (№ 241, issued 09.03.2016)

Included in the scientific data base Russian Scientific Citation Index (RINC) under the agreement No. 428-07 / 2014 dated July 18, 2014 - http://elibrary.ru/title_about.asp?id=51349

Contacts of Editorial and publisher:

65082 Ukraine, Odessa,

Preobrazhenska st., 8, ONEU, of. 317

Ukraine

(+38067) 5595764

n.visnik.oneu@ukr.net

© Odessa National Economic University

Редакційна колегія

Редакційна колегія затверджена Вченою радою Одеського національного економічного університету. Протокол № 2 від 30 жовтня 2018 р.

Головний редактор: **Балджи Марина Дмитрівна** – д.е.н., професор, Одеський національний економічний університет

Заступник головного редактора: **Рябіка Володимир Леонідович** – к.політ.н., Голова Українського національного комітету молодіжних організацій

Ректор Одеського національного економічного університету: **Звєряков Михайло Іванович** – д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України

Проректор Одеського національного економічного університету: **Ковальов Анатой Іванович** – д.е.н., професор

Науковий редактор: **Нездоймінов Сергій Георгійович** – к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет

Технічний редактор: **Гейко Людмила Михайлівна** – к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет

I. Економічні науки	II. Політичні науки	III. Історичні науки
Амбрози Маріан Маріанович – проректор, Вища Школа Міжнародного Бізнесу (Словацька Республіка)	Кармазіна Марія Степанівна – д.політ.н., професор (Україна)	Гончарук Тарас Григорович – д.істор.н., професор (Україна)
Волохова Ірина Семенівна – д.е.н., доцент (Україна)	Коваль Ігор Миколайович – д.політ.н., професор (Україна)	Демін Олег Борисович – д.істор.н., професор (Україна)
Єрмакова Ольга Анатоліївна – к.е.н., доцент (Україна)	Маслов Юрій Костянтинович – д.політ.н., професор (Україна)	Панчук Май Іванович – д.істор.н., професор (Україна)
Зборіна Ірина Михайлівна – к.е.н., доцент, Поліський державний університет (Республіка Білорусь)	Мілова Марія Іллівна – д.політ.н., професор (Україна)	Федорович – д.істор.н., професор (Україна)
Карпов Володимир Анатолійович – к.е.н., доцент (Україна)	Пойченко Анатолій Дмитрович – д.політ.н., професор (Україна)	Пахарєв Анатолій – д.істор.н., професор (Україна)
Кетнер Карл Карлович – доктор економіки, професор Банківської вищої школи бізнесу і фінансів (Латвійська Республіка)	Попков Василь Васильович – д.філософ.н., професор (Україна)	Солдатенко Валерій Федорович – д.істор.н., професор (Україна)
Коваленко Вікторія Володимирівна – д.е.н., професор (Україна)	Стьопін Анатолій Опанасович – д.істор.н., професор (Україна)	Хмарський Вадим Михайлович – д.істор.н., професор (Україна)
Литовченко Ірина Львівна – д.е.н., професор (Україна)	Шербіна Надія Федорівна – к.е.н., доцент (Україна)	
Маркс-Бельська Рената – Phd, Вармінський та Мазурський університети в Ольштині (Республіка Польща)		
Божинінова Маріана – д.е.н., професор, проректор з освіти Академії економіки ім. Д.С. Тсенова, м. Свиштов (Республіка Болгарія)		
Меджибовська Наталія Семенівна – д.е.н., професор (Україна)		
Семенова Валентина Григорівна – д.е.н., професор (Україна)		
Совік Людмила Єгорівна – д.е.н., доцент, професор (Республіка Білорусь)		

Editorial board

The editorial board has been approved by the Academic Council of the Odessa National Economic University. Minutes № 2 dated October 30, 2018

Editor-in-Chief: **Baldzhy M. D.** – Doctor of Economics, Professor at the Department of Economics

Deputies of Editor-in-Chief: **Ryabika V. L.** – Candidate of Political Science (Ukraine)

Executive Secretary: **Geiko L. M.** – Candidate of Economics, Assistant Professor (Ukraine)

Scientific editor: **Nezdoyminov S. G.** – Candidate of Economics, Assistant Professor (Ukraine)

I. Economics sciences	II Political sciences	III Historical sciences
<p>Ambrozy Marian M. – PhDr., CSc. Vice-Rector for Science, Research and International Relations, Higher School of International Business (Slovak Republic)</p> <p>Zveryakov M.I. – Doctor of Economics, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine (Ukraine)</p> <p>Kovalev A.I. – Doctor of Economics, Professor (Ukraine)</p> <p>Volokhova I. S. – Doctor of Economics, Associate Professor (Ukraine)</p> <p>Ermakova O. A. – Candidate of Economic Science, Associate Professor (Ukraine)</p> <p>Zborina I. M. – PhD (Economic Sciences), Dean of the Faculty, Polessky state university (Republic of Belarus)</p> <p>Karpov V.A. – Candidate of Economics, Assistant Professor (Ukraine)</p> <p>Ketners Karllis K. – Doctor of Economics, Professor, BA School of Business and Finance (Latvia)</p> <p>Kovalenko V. – doctor of sciences, professor (Ukraine)</p> <p>Litovchenko I. – Doctor of Economics, Professor (Ukraine)</p> <p>Marks-Bielska R. – Phd, University of Life Sciences in Wroclaw, University of Warmia and Mazury (Poland)</p> <p>Bozhinova M.V. – Vice Rector for Education D.A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov Business or sector Higher education, Svishtov (Bulgaria)</p> <p>Medzhibovskaya N. S. - Doctor of Economics, Professor (Ukraine)</p> <p>Semenova V. G. - Doctor of Economics, Professor (Ukraine)</p> <p>Sauvik Lyudmila E. – Doctor of Economics, Associate Professor (Republic of Belarus)</p>	<p>Ambrozy Marian M. – PhDr., CSc. Vice-Rector for Science, Research and International Relations, Higher School of International Business (Slovak Republic)</p> <p>Karmazina M.S. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Koval' I.M. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Maslov Y. K. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Milova M.I. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Paharev A.D. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Poychenko A.M. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Popkov V. V. – Doctor of Political Science, Professor (Ukraine)</p>	<p>Goncharuk T. G. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Demin O.B. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Panchuk M.I. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Soldatenko V.F. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Stepin A.O. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Khmarskyi V.M. – Doctor of Historical Science, Professor (Ukraine)</p> <p>Shcherbina N.F. – Candidate of Historical Science, Assistant Professor (Ukraine)</p>

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Андросова Олена

Показники рентабельності підприємств машинобудування як індикатори ефективності їх діяльності.....13

Гунаван Індра

Вплив інформаційно- комунікаційних технологій на регіональне економічне зростання в Індонезії.....25

Жарова Любов

Доступність освіти як основа сталого розвитку.....36

Глюхіна Наталія, Аскерова Ірина

Адаптація міжнародних практик оподаткування та обліку нематеріальних активів до вітчизняних стандартів.....59

Оруджева Хаджар Аждар гизи

Питання розвитку механізму заготівель в аграрній галузі відповідно до ринкових вимог.....74

Пащенко Євгеній, Балджи Марина

Державне регулювання іноземних інвестицій.....91

Румянцева Анжеліка

Влада і суспільство: проблеми взаємодії в країнах СНД.....111

Сотніков Юрій, Єрешко Андрій

Big Data як основоположний підхід у створенні портрета цільового споживача.....123

Шикіна Наталія, Коцюрубенко Ганна

Економічні детермінанти національної безпеки України.....136

Яцух Олена

Методичний підхід до визначення фінансової конкурентоспроможності великих сільськогосподарських підприємств (аграрних холдингів) на світовому аграрному ринку.....151

Рецензії

Цубенко Валерія

Книга про феномен президентства Л. Кучми. Рецензія на працю
Павла Гайдучького «Я завжди з Україною! Л. Кучма».....**175**

НАШІ АВТОРИ.....**197**

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCES

Androsova Olena

Profitability ratios of machine building enterprises as indicators of their activity.....**13**

Gunawan Indra

The effect of information & communication technology towards regional economic growth in Indonesia.....**25**

Zharova Luibov

Access to education as a basis for sustainable development.....**36**

Ilykhina Nataliy, Askerova Iryna

Adaptation of international taxation and intangible asset accounting practices to national standards.....**59**

Orujova Hajar Azhdar Kyzy

Some issues of development of the mechanism of preparations in the agricultural industry in accordance with market requirements.....**74**

Pashchenko Yevhenii, Baldzhy Maryna

State regulation of foreign investment.....**91**

Rumyantseva Angelika

Power and society: problems of interaction in the CIS countries...**111**

Sotnikov Yurii, Ereshko Andrii

Big Data as a fundamental approach to creating a portrait of the target consumer.....**123**

Shykina Natalia, Kotsiurubenko Ganna

Economic determinants of national security of Ukraine.....**136**

Iatsukh Olena

Methodical approach to determining financial competitiveness of large agricultural enterprises (agricultural holdings) on the world agrarian market.....**151**

Reviews

Tsubenko Valeriia

The book on the phenomenon of president L. Kuchma. A review on the work by Pavel Gaidutskyi «I am always with Ukraine! L.Kuchma».....**175**

AUTHORS.....**197**

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Андросова Елена

Показатели рентабельности предприятий машиностроения как индикаторы эффективности их деятельности.....**13**

Гунаван Индра

Влияние информационно-коммуникационных технологий на региональный экономический рост в Индонезии.....**25**

Жарова Любовь

Доступность образования как основа устойчивого развития...**36**

Илюхина Наталья, Аскерова Ирина

Адаптация международных практик нплогообложения и учета нематериальных активов к отечественным станартам.....**59**

Оруджева Хаджар Аждар гызы

Вопросы развития механизма заготовок в аграрной отрасли в соответствии с рыночными требованиями.....**74**

Пащенко Евгений, Балджи Марина

Государственное регулирование иностранных инвестиций.....**91**

Румянцева Анжелика

Власть и общество: проблемы взаимодействия в странах СНГ.....**111**

Сотников Юрий, Ерешко Андрей

Big Data как основополагающий подход в создании портрета целевого потреби теля.....**123**

Шикина Наталия, Коцюрубенко Анна

Экономические детерминанты национальной безопасности Украины.....**136**

Яцух Елена

Методический подход к определению финансовой конкурентоспособности крупных сельскохозяйственных предприятий (аграрных холдингов) на мировом аграрном рынке.....**151**

Рецензии

Цубенко Валерия

Книга о феномене президентства Л. Кучмы. Рецензия на книгу
Павла Гайдуцкого «я всегда с Украиной! Л. Кучма»..... **175**

НАШИ АВТОРЫ..... **197**

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 005.52:331.101.3

JEL Classification: G310, L620

Андросова Олена

ПОКАЗНИКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ ЯК ІНДИКАТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто науково-методичні підходи до вимірювання рентабельності за допомогою системи відносних показників, які в цілому характеризують ефективність машинобудівельних підприємств, їх структурних підрозділів, прибутковість різних видів діяльності, а саме операційної, фінансової, інвестиційної, вигідність виробництва окремих видів продукції. Доведено, що показники рентабельності характеризують більш повно, ніж прибуток ефективність господарювання підприємств машинобудування так, як їх величина відображає вдале співвідношення ефекту з вкладеними в підприємство капіталом, або використаними у процесі діяльності ресурсами. З'ясовано, що показники рентабельності можна використовувати як дієвий інструмент в інвестиційній політиці та ціноутворенні, під час вибору варіантів формування асортименту та структури продукції на підприємствах машинобудування. Проаналізовано за системою показників рентабельності два представника підприємств машинобудування. Аналіз показників рентабельності здійснювався за такими показниками: рентабельність активів за прибутком від звичайної діяльності до оподаткування, рентабельність капіталу за чистим прибутком, рентабельність власного капіталу, рентабельність виробничих фондів, рентабельність реалізованої продукції за прибутком, рентабельність витрат, коефіцієнт реінвестування, період окупності капіталу, період окупності власного капіталу.

Доведено, що у процесі аналізу показників

рентабельності оцінюється рівень виконання плану, прогнозних розрахунків підприємств, вивчається динаміка показників, визначаються резерви підвищення рентабельності. Встановлено, що умовою підвищення ефективності діяльності підприємств машинобудування є випереджальне зростання результату показників прибутку й чистого доходу в порівнянні із зростанням таких показників, як капіталу та витрат.

Ключові слова: показники рентабельності, капітал, прибуток, чистий прибуток, ефективність діяльності, власний капітал.

Androsova Olena

PROFITABILITY RATIOS OF MACHINE BUILDING ENTERPRISES AS INDICATORS EFFICIENCY OF THEIR ACTIVITY

The article deals with the scientific and methodical approaches to measuring profitability using the system of relative indicators, which in general characterize the effectiveness of machine-building enterprises, their structural units, profitability of different types of activities, namely, operational, financial, investment, profitability of production of certain types of products. It is proved that indicators of profitability characterize more fully than the profit of the efficiency of management of the enterprises of mechanical engineering, as their value reflects the successful ratio of the effect of the capital invested in the enterprise, or resources used in the process of activity. It has been found that profitability indicators can be used as an effective tool in investment policy and pricing, when choosing variants for assortment formation and product structure in mechanical engineering enterprises. Two representatives of mechanical engineering enterprises are analyzed on the system of profitability indicators. The analysis of the indicators of profitability was carried out according to the following indicators: profitability of assets on profits from ordinary activities before taxation, profitability of capital on net profit, return on equity, profitability of production assets, profitability of realized products on profit, profitability of expenses, coefficient of reinvestment, capital

repayment period, payback period equity capital.

It is proved that in the process of analysis of profitability indicators the level of implementation of the plan, forecasts of enterprises is estimated, the dynamics of indicators is studied, the reserves of increase of profitability are determined. It was established that the condition of improving the efficiency of the enterprises of mechanical engineering is the outrunning growth of the result of indicators of profit and net income in comparison with the growth of such indicators as capital and expenses.

Keywords: profitability indicators, capital, profit, net profit, efficiency, equity.

Андросова Елена

ПОКАЗАТЕЛИ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ КАК ИНДИКАТОРЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены научно-методические подходы к измерению рентабельности с помощью системы относительных показателей, которые в целом характеризуют эффективность машиностроительных предприятий, их структурных подразделений, доходность различных видов деятельности, а именно операционной, финансовой, инвестиционной, выгодность производства отдельных видов продукции. Доказано, что показатели рентабельности характеризуют более полно, чем прибыль эффективность хозяйствования предприятий машиностроения так, как их величина отражает удачное соотношение эффекта с вложенным в предприятие капиталом, или использованы в процессе деятельности ресурсами. Установлено, что показатели рентабельности можно использовать как действенный инструмент в инвестиционной политике и ценообразовании, при выборе вариантов формирования ассортимента и структуры продукции на предприятиях машиностроения. Проанализированы по системе показателей рентабельности два представителя предприятий машиностроения. Анализ показателей рентабельности

осуществлялся по следующим показателям: рентабельность активов по прибыли от обычной деятельности до налогообложения, рентабельность капитала по чистой прибыли, рентабельность собственного капитала, рентабельность производственных фондов, рентабельность реализованной продукции по прибыли, рентабельность затрат, коэффициент реинвестирования, период окупаемости капитала, период окупаемости собственного капитала.

Доказано, что в процессе анализа показателей рентабельности оценивается уровень выполнения плана, прогнозных расчетов предприятий, изучается динамика показателей, определяются резервы повышения рентабельности. Установлено, что условием повышения эффективности деятельности предприятий машиностроения является опережающий рост результата показателей прибыли и чистого дохода по сравнению с ростом таких показателей, как капитала и расходов.

Ключевые слова: показатели рентабельности, капитал, прибыль, чистая прибыль, эффективность, собственный капитал.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-13-25

Постановка проблеми. в сучасних умовах ефективність господарської діяльності на підприємствах машинобудування оцінюють за допомогою порівняння витрат та фінансових результатів. Але сума прибутку підприємства характеризує тільки абсолютний ефект. Щоб виявити рівень абсолютної ефективності, необхідно розрахувати відносні показники рентабельності. Тому основною проблемою підприємств машинобудування є оцінка показників рентабельності, які показують здатність здійснених витрат (вкладених ресурсів) окупитися прибутком, що виступає основою подальшої діяльності підприємств машинобудування.

Аналіз дослідження та публікацій. Наукова спільнота в своїх роботах розробляють дане питання з позиції сучасного стану, проблем та напрямів розвитку машинобудування в фінансово-економічному механізмі України – Попова А. О. [3],

фінансова стійкість машинобудівних підприємств – Чубка О. М. [4], конкурентоспроможність машинобудівних підприємств – Юхновська Ю.О. [5], Кривов'язок І. В. [6] - стратегічна позиція машинобудівних підприємств, показники надійності функціонування машинобудівних підприємств, показники стійкості - Андрющенко І. Є. [1,2].

Невирішені частини загальної проблеми. Науковці приділяють дуже велику увагу дослідженням у сфері показників діяльності, але вплив показників рентабельності на ефективність підприємств машинобудування залишається актуальною проблемою і потребує подальших досліджень.

Мета статті. Метою статті є аналіз показників рентабельності підприємств машинобудування та їх вплив на ефективність діяльності.

Основний матеріал дослідження. Показники рентабельності характеризують на підприємствах машинобудування відносну дохідність або прибутковість. Рентабельною є та діяльність, коли дохід підприємства компенсує здійснені витрати – створює прибуток. Але, коли дохід не в змозі компенсувати здійснені витрати, протилежним результатом діяльності підприємства виступає збитковість. За допомогою системи відносних показників вимірюється рентабельність. Відносні показники рентабельності характеризують ефективність роботи машинобудівного підприємства в цілому, а також його структурних підрозділів, прибутковість різних видів діяльності, а саме: операційної, фінансової, інвестиційної, вигідність виробництва окремих видів продукції. Більш повно, ніж прибуток, показники рентабельності, характеризують ефективність господарювання підприємств машинобудування тому, що їх величина відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом або використаними ресурсами. На підприємствах машинобудування їх використовують як діючий інструмент в інвестиційній політиці та ціноутворенні, а також при виборі варіантів формування структури продукції та асортименту. Показники рентабельності виступають гарантом подальшої діяльності підприємств машинобудування та характеризують здатність

здійснених витрат опинитися прибутком. Для того, щоб підвищити ефективність діяльності підприємств машинобудування, необхідно сприяти випереджальному зростанню результативних показників чистого доходу та прибутку у порівняльному зіставленні із зростанням показників витрат й капіталу.

Проаналізуємо показники рентабельності в таблиці 1 ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод».

Таблиця 1
Аналіз показників рентабельності ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод»

Показник	Формули	Періоди					Відхилення (±) 2017р від				2017р у % до			
		2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Рентабельність активів за прибутком від звичайної діяльності до оподаткування	$R_{акт.зв.д.} = \text{прибуток від звичайної діяльності} / \text{активи}$	0,084	0,032	0,195	0,0145	0,0065	-0,0775	-0,0255	-0,1885	-0,008	7,74	20,31	3,33	44,83
Рентабельність капіталу (активів) за чистим прибутком		0,057	0,032	0,16	0,013	0,0053	-0,0517	-0,0267	-0,1547	-0,0077	9,30	16,56	3,31	40,77
Рентабельність власного капіталу	$R_{вк} = \text{власний прибуток}$	0,177	0,07	0,34	0,019	0,078	-0,099	0,008	-0,262	0,059	44,07	111,43	22,94	410,53
Рентабельність виробничих фондів	$R_{вф} = \text{виробничі фонди}$	0,067	0,034	0,17	0,019	0,0078	-0,0592	-0,0262	-0,1622	-0,0112	11,64	22,94	4,59	41,05
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком	$R_{проб.р} = \text{прибуток від реалізації} / \text{ЧД(В)Р}$	0,099	0,103	0,198	-0,044	0,000085	-0,098915	-0,102915	-0,197915	0,044085	0,09	0,08	0,04	-0,19
Рентабельність витрат	$R_{витр.} = \text{прибуток від реалізації} / \text{прибуток на виготовлення і реалізацію продукції}$	0,11	0,115	0,043	0,043	0,000085	-0,109915	-0,114915	-0,042915	-0,042915	0,08	0,07	0,20	0,20
Коефіцієнт реінвестування	$K_{рен.} = \text{нерозподілений прибуток} / \text{чистий прибуток}$	5,12	13,13	2,73	32,86	91,53	86,41	78,4	88,8	58,67	1787,70	697,11	3352,75	278,55

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Період окупності капіталу		17,37	31,11	6,26	74,96	188,12	170,75	157,01	181,86	113,16	1083,02	604,69	3005,11	250,96
Період окупності власного капіталу		5,65	14,28	2,95	51,36	127,75	122,1	113,47	124,8	76,39	2261,06	894,61	4330,51	248,73

Згідно розрахунків таблиці 1, рентабельність активів за прибутком у 2013-2014 рр. зменшилась майже в 2,6 рази, різке підвищення відбулося в 2015 р., але з 2016 р. цей показник почав різке зниження. Як свідчать дані розрахунків, рентабельність капіталу (активів) за чистим прибутком була високою в 2013 та 2015 рр., а в періоди 2014, 2016, 2017 рр. показник демонструє різке зменшення, тобто підприємство дуже повільно інвестує кошти в активи. За даними розрахунків рентабельність власного капіталу підвищувалась у 2013, 2015 рр., а 2014, 2016, 2017 рр. відзначаються різким зменшенням. Збільшення рентабельності виробничих фондів відбулося в 2013, 2015 рр., в інші періоди відстежується значне зменшення, що негативно впливає на фінансову діяльність підприємства. Збільшення показника рентабельності реалізованої продукції за прибутком відбувалося в 2014-2015 рр., в 2016 р. цей показник не відповідав нормативу, в 2017 р. відбулося незначне покращення ситуації.

Для підприємства рентабельність витрат збільшувалась протягом 2013-2015 рр., в 2016-2017 рр. цей показник не відповідає нормативним значенням. Коефіцієнт реінвестування збільшувався в 2013-2014 рр. та в 2016-2017 рр., це свідчить про вкладення чистого прибутку на збільшення власного капіталу. Період окупності власного капіталу зменшився в 2015 р., а за інші періоди, які аналізуються - 2013, 2014, 2016, 2017 рр., коефіцієнт не відповідає нормативу. За результатами аналізу, коефіцієнт окупності власного капіталу відповідав нормативу тільки у 2015 році, а в інші періоди він значно збільшувався, що не надає шансів підприємству компенсувати власний капітал

чистим прибутком. Проведемо аналіз показників рентабельності в таблиці 2 для ПАТ «Турбоатом».

Таблиця 2
Аналіз показників рентабельності ПАТ «Турбоатом»

Показник	Формула	Періоди					Відхилення (±) 2017р від				2017р у % до			
		2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Рентабельність активів за прибутком від звичайної діяльності до оподаткування	$R_{\text{акт.зв.д.}} = \text{прибуток від звичайної діяльності} / \text{активи}$	0,22	0,22	0,49	0,27	0,18	-0,04	-0,04	-0,31	-0,09	81,82	81,82	36,73	66,67
Рентабельність капіталу (активів) за чистим прибутком		0,18	0,17	0,41	0,22	0,15	-0,03	-0,02	-0,26	-0,07	83,33	88,24	36,59	68,18
Рентабельність власного капіталу	$R_{\text{вк}} = \text{власний прибуток}$	0,35	0,29	0,63	0,28	0,21	-0,14	-0,08	-0,42	-0,07	60,00	72,41	33,33	75,00
Рентабельність виробничих фондів	$R_{\text{вф}} = \text{виробничі фонди}$	0,27	0,24	0,55	0,37	0,27	0	0,03	-0,28	-0,1	100,00	112,50	49,09	72,97
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком	$R_{\text{проб.р}} = \text{прибуток від реалізації} / \text{ЧД(В)Р}$	0,4	0,15	0,49	0,44	0,5	0,1	0,35	0,01	0,06	125,00	333,33	102,04	113,64
Рентабельність витрат	$R_{\text{витр.}} = \text{прибуток від реалізації} / \text{прибуток на виготовлення реалізацію продукції}$	0,64	0,18	0,94	0,79	0,98	0,34	0,8	0,04	0,19	153,13	544,44	104,26	124,05
Коефіцієнт реінвестування	$K_{\text{реін.}} = \text{нерозподілений прибуток} / \text{чистий прибуток}$	2,54	3,13	1,48	3,38	4,51	1,97	1,38	3,03	1,13	177,56	144,09	304,73	133,43
Період окупності капіталу		5,6	5,84	2,46	4,52	6,68	1,08	0,84	4,22	2,16	119,29	114,38	271,54	147,79
Період окупності власного капіталу		2,83	3,4	1,58	3,54	4,76	1,93	1,36	3,18	1,22	168,20	140,00	301,27	134,46

За даними таблиці 2, можна стверджувати, що показник рентабельності активів до оподаткування за прибутком від

звичайної діяльності відповідав нормативу в 2013-2015 рр., але з 2016 р. до 2017 р. почав різке зменшення. Рентабельність капіталу за чистим прибутком дорівнювала нормативу в 2014-2015 рр., починаючи з 2016 до 2017 р. він почав зменшуватися. Рентабельність власного капіталу відповідала нормативу в 2013 р., 2015 рр., період з 2016 до 2017 рр. цей показник не відповідає нормативу. Поступове зниження рентабельності виробничих фондів почалося в 2014 р., потім відбулося в 2015 р. різке збільшення, 2016-2017 рр. – знову різке зниження.

Це свідчить про проблеми на підприємстві з одержанням чистого прибутку на одиницю власного капіталу. Коефіцієнт рентабельності реалізованої продукції за прибутком відповідає нормативу в 2015-2017 рр., з 2016 до 2017 рр. він поступово збільшується. Як свідчать розрахунки, норматив рентабельності витрат зменшувався в 2014, 2016р, в інші періоди він відповідав нормі. Нормативному значенню коефіцієнт реінвестування відповідав в 2014, 2016, 2017 рр. Кошти, які інвестовані в активи, швидко були компенсовані чистим прибутком у 2015-2016 рр., а в інші періоди цей процес проходив дуже повільно. Тенденція до зменшення періоду окупності власного капіталу відстежувалася у 2013, 2015 рр., а в 2014, 2016, 2017 рр. цей показник різко підвищувався, тобто у підприємства з'явилась можливість компенсувати власний капітал чистим прибутком.

Висновки. Згідно даних розрахунків, щоб підвищити ефективність діяльності підприємств машинобудування, необхідно забезпечити прибутковість діяльності даних підприємств за рахунок підвищення цін на продукцію, реалізацію послуг, зменшення витрат, скорочення умовно-постійних витрат, збільшення фізичного обсягу реалізації, перевищення темпів росту реалізації над темпами росту витрат. Також необхідно прискорити процес оборотності сукупних активів та їх складових частин за рахунок оптимізації розміру оборотних активів, скорочення розміру дебіторської заборгованості, здачі в оренду основних засобів або їх консервації, нарощення обсягу реалізації.

Література

1. Андрющенко І. Є. Аналіз показників стійкості функціонування машинобудівних підприємств: [електронна стаття] / І. Є. Андрющенко.- Електронні дані // EIRZNTU (Electronic Institutional Repository of Zaporizhzhya National Technical University). – Запоріжжя, 2015 .-. Режим доступу: <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/1929>. - Назва з екрана. - Дата перегляду: 23.01.2018
2. Андрющенко І. Є. Сучасні тенденції показників надійності функціонування машинобудівних підприємств: [електронна стаття] / І. Є. Андрющенко.- Електронні дані // EIRZNTU (Electronic Institutional Repository of Zaporizhzhya National Technical University). – Запоріжжя, 2015 .-. Режим доступу: <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/1923>. - Назва з екрана. - Дата перегляду: 19.01.2018
3. Попова А. О. Сучасний стан, проблеми та напрями розвитку машинобудування в фінансово-економічному механізмі України : [додаються статистичні матеріали за 2001-2013 роки] / А. О. Попова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2015. – № 1 (82). – С. 54-61.
4. Чубка О. М. Фінансова стійкість машинобудівних підприємств: поняття та оцінка : [на прикладі Львівської області] / О. М. Чубка // Регіональна економіка. – 2016. – № 2 (80). – С. 198-205.
5. Юхновська Ю. О. Конкурентоспроможність машинобудівних підприємств України / Ю. О. Юхновська // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1. – С. 154-158.
6. Кривов'язюк І. В. Оцінювання стратегічної позиції машинобудівних підприємств у контексті задач діагностики їх можливостей / І. В. Кривов'язюк, Р. М. Стрільчук // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 8 (182). – С. 146-155.
7. Зимовець В. В. Фінансові механізми розвитку машинобудування в Україні / В. В. Зимовець, П. О. Керімов // Фінанси України. – 2017. – № 3 (256). – С. 111-121.

8. Романенко В. А. Розвиток машинобудування в Україні: системний підхід : [динаміка виробництва окремих видів продукції машинобудування в Україні, обсяги виробництва та кількість підприємств-виробників окремих видів продукції, рівень рентабельності та ін. (1990-2011)] / В. А. Романенко // Економіка України. – 2013. – № 10 (623), жовтень. – С. 56-66.

9. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз : [підручник] / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 392 с.

10.Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз: навч. посібник: / Ю. М. Тютюнник. – Київ : Знання, 2012. – 815 с.

11.Череп А. В. Економічний аналіз. Навчальний посібник. / А. В. Череп — Київ: Кондор, 2005. — 160 с.

12. Школьник І. О., Фінансовий аналіз: навч. посібник / І. М. Боярко, О. В. Дейнека та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник. – Київ : Центр учбової літератури, 2016. – 368 с.

13.Подольська В.О., Фінансовий аналіз. / В.О. Подольська, О. В. Яріш. К.: Центр навчальної літератури, 2007. - 488 с.

14. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика навч. посіб. / О. Я. Базилінська. – 2-ге вид.. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 398с.

15. Кіндзерський Ю. В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монографія / Ю. В. Кіндзерський. – Київ : НАН України, 2013. – 536 с.

1. Andryushchenko I. Y. Analysis of indicators of stability of the functioning of machine-building enterprises: [electronic article] / I. Ye. Andryushchenko.-Electronic data // EIRZNTU (Electronic Institutional Repository of Zaporizhzhya National Technical University). - Zaporozhye, 2015.-. Mode of access: <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/1929>. - Title from the screen. - Date revised: 01/23/2018

2. Andryushchenko I. E. Modern tendencies of indicators of reliability of functioning of machine-building enterprises: [electronic

article] / I. Ye. Andryushchenko .- Electronic data // EIRZNTU (Electronic Institutional Repository of Zaporizhzhya National Technical University). - Zaporozhye, 2015.-. Mode of access: <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/1923>. - Title from the screen. - Date Revised: 19/01/2018

3. Popova A.O. Current situation, problems and directions of development of mechanical engineering in the financial and economic mechanism of Ukraine: [the statistical materials for 2001-2013 are added] / A. Popov // State and regions. Series: Economics and Business. - 2015. - No. 1 (82). - P. 54-61.

4. Chupko O. M. Financial stability of machine-building enterprises: concept and estimation: [on the example of Lviv oblast] / O.M. Chubka // Regional economics. - 2016 - No. 2 (80). - P. 198-205.

5. Yukhnovskaya Y. O. The Competitiveness of Machine-Building Enterprises of Ukraine / Yu. O. Yukhnovskaya // State and Regions. Series: Economics and Business. - 2013. - № 1. - P. 154-158.

6. Krivovozyuk IV Assessment of strategic position of machine-building enterprises in the context of problems of diagnostics of their capabilities / I.V. Krivovozyuk, RM Strelchuk // Current problems of the economy. - 2016 - No. 8 (182). - P. 146-155.

7. Zimovets VV Financial Mechanisms of Mechanical Engineering Development in Ukraine / V.V. Zimovovets, P.O. Kerimov // Finances of Ukraine. - 2017 - No. 3 (256). - P. 111-121.

8. Romanenko VA Development of machine building in Ukraine: systematic approach: [the dynamics of production of certain types of machine-building products in Ukraine, production volumes and the number of enterprises producing certain types of products, profitability level, etc. (1990-2011)] / VA Romanenko // Economy of Ukraine. - 2013. - No. 10 (623), October. - P. 56-66.

9. Kramarenko G.O. Financial Analysis: [Tutorial] / G.O. Kramarenko, O.E. Black - K .: Center for Educational Literature, 2008. - 392 p.

10. Tyutyunnik Yu. M. Financial Analysis: Teach. manual: / Yu. M. Tyutyunnik. - Kyiv: Knowledge, 2012. - 815 p.

11. Skull A.V. Economic analysis. Tutorial. / AV Cherep -

Kiev: Condor, 2005. - 160 с.

12. Schoolboy I.O., Financial Analysis: Teach. manual / I. M. Boyarko, O. V. Deineka et al. ; for community edit I.O. Shkolnik. - Kyiv: Center for Educational Literature, 2016 - 368 pp.

13. Podolskaya VO, Financial Analysis. / VO Podolsk, O. V. Yarish. K. : Center for Educational Literature, 2007. - 488 p.

14. Basilinska O. Ya. Financial Analysis: Theory and Practice of Teachers. manual / O. Ya. Basilinskaya. - 2nd form .. - K.: Center for Educational Literature, 2011. - 398s.

15. Kindzersky Yu. V. Industry of Ukraine: Strategy and Policy of Structural and Technological Modernization: Monograph / Yu. V. Kindzersky. - Kyiv: NAS of Ukraine, 2013 - 536 p.

10.05.2019

УДК 338.1

JEL Classification: O33

Гунаван Индра

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РЕГІОНАЛЬНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В ІНДОНЕЗІЇ

Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології стають важливою частиною економічного розвитку. Швидкий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій змінив спосіб життя індонезійського суспільства в сільській або в міській місцевості. Це відбулося, оскільки наявність різноманітних програм соціальних медіа швидко поширювалася. Крім того, цей розвиток автоматично вплинув на зростання регіональної економіки. Це дослідження відзначило вплив інформаційно-комунікаційних технологій на економічне зростання в Індонезії, яке було представлено вартістю ВВП у 33 провінціях Індонезії у 2014 та 2015 роках. Зразком були користувачі стільникових телефонів, домогосподарства з доступом до Інтернету,

домогосподарства, які використовують доступ до Інтернету, який представляв собою домогосподарство, яке користувалося Інтернетом протягом останніх трьох місяців, домогосподарство, що володіло комп'ютером і могло управляти комп'ютером, і домогосподарство з провідним телефоном. Це дослідження розглянуло кожен категорію зразків і порівняло їх, щоб визначити вплив на валовий регіональний внутрішній продукт. Дані оброблялися за допомогою програми SmartPLS версії 3.2.7. Результати показали, що категорія вибірки, яка значною мірою вплинула на валовий регіональний внутрішній продукт, була домогосподарством, яке використовувало Інтернет, тоді як інші категорії не мали значного впливу. На кожне 1% підвищення росту домогосподарств, що використовує Інтернет, було б стимульовано 0,66% валового регіонального внутрішнього продукту. Незважаючи на те, що багато домогосподарств користувалися доступом до Інтернету, це не мало позитивного впливу на економічний розвиток, якби Інтернет використовувався рідко. Тому, якщо регіон бажає поліпшити своє економічне зростання на регіональному рівні, це можна зробити за рахунок збільшення використання Інтернету в домогосподарствах.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, регіональний продукт, інформаційні технології, комунікаційні технології, економічне зростання, доступ до Інтернету.

Gunawan Indra

THE EFFECT OF INFORMATION & COMMUNICATION TECHNOLOGY TOWARDS REGIONAL ECONOMIC GROWTH IN INDONESIA

Nowadays, information and communication technology is becoming important part within the economic development. The rapid development of information and communication technology has changed the lifestyle of Indonesian society, either in rural or urban area. This occurred since the presence of the variety of social media applications spread rapidly. Furthermore, this development

was automatically affected the growth of regional economy. This study observed the influence of information and communication technology towards regional economic growth in Indonesia that was represented by value of Gross Regional Domestic Product in 33 provinces in Indonesia in 2014 and 2015. The variable of information and communication technology was obtained by purposive sampling. The sample were cellular phone users, household with internet access, household that use internet access which represented by the household that accessed internet in last three months, household that had and could operated computer, and household that had wired telephone. This study examined each sample category and compared them to identify the effect toward Gross Regional Domestic Product. The data were processed using SmartPLS software version 3.2.7. The results showed that sample category that significantly affected Gross Regional Domestic Product was the household that used internet, while the other categories did not have significant influence. For every 1% enhancement of household growth that used internet would encourage 0.66% of Gross Regional Domestic Product. Even though, many household used internet access, it did not have positive impact on economic development if the internet was rarely used. Therefore, if a region wanted to improve its regional economic growth, it can be done by increasing the use of internet household.

Keyword: gross domestic product, regional product, information technology, communication technology, economic growth, internet access.

Гунаван Индра

ВЛИЯНИЕ ИНФОРМАЦИОННО- КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РЕГИОНАЛЬНЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ В ИНДОНЕЗИИ

Сегодня информационно-коммуникационные технологии становятся важной частью экономического развития. Быстрое развитие информационных и коммуникационных технологий

изменил образ жизни индонезийского общества, или в сельской или в городской местности. Это произошло, поскольку наличие различных программ социальных медиа быстро распространялась. Кроме того, это развитие автоматически повлияло на рост региональной экономики. Это исследование отметило влияние информационно-коммуникационных технологий на экономический рост в Индонезии, которое было представлено стоимостью ВВП в 33 провинциях Индонезии в 2014 и 2015 годах. Образцом были пользователи сотовых телефонов, домохозяйства с доступом к Интернету, домохозяйства, используют доступ к Интернету, который представлял собой домохозяйство, которое пользовалось Интернетом в течение последних трех месяцев, домохозяйство, обладавшее компьютером и могло управлять компьютером, и домохозяйство с проводным телефоном. Это исследование рассмотрело каждую категорию образцов и сравнило их, чтобы определить влияние на валовой региональный внутренний продукт. Данные обрабатывались с помощью программы SmartPLS версии 3.2.7. Результаты показали, что категория выборки, которая в значительной степени повлияла на валовой региональный внутренний продукт, была домохозяйством, которое использовало Интернет, тогда как другие категории не имели значительного влияния. На каждый 1% повышения роста домохозяйств, использует Интернет, было бы стимулировано 0,66% валового регионального внутреннего продукта. Несмотря на то, что многие домохозяйств пользовались доступом к Интернету, это не имело положительного влияния на экономическое развитие, если бы интернет использовался редко. Поэтому, если регион хочет улучшить свой экономический рост на региональном уровне, это можно сделать за счет увеличения использования интернет-домохозяйств.

Ключевые слова: валовой внутренний продукт, региональный продукт, информационные технологии, коммуникационные технологии, экономический рост, доступ к Интернету.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-25-36

Introduction. Information and communication technology is an important matter in economic development, either in a country or region. Almost all families now are using telephone, hand-phone, smart-phone, computer and internet to conduct business or to offer service and in every activity in daily life. There are many changes resulted from the use of information and communication technology in daily life, either facilitate the communication or facilitate and enhance the data processing ability. Through information and communication technology software, people could find, explore, analyze and exchange information efficiently and effectively. It also enhances the productivity in industry world by changing the way people promote the product using digital advertisement, such as the use of algorithm. The use of algorithm can provide advertisement or promotion in more accurate way to the consumers. Thus, the product can only be visible and offered to people who really interest on the product. People can also choose what kind of advertisement or promotion they will get.

Information and communication technology also push the appearance of payment systems and electronic financial transaction which facilitate the transaction between seller and buyer, such as E-Banking, Phone Banking, Internet Banking, SMS Banking, and e-money. Moreover, the appearance of online services, such as online transportation, including Grab and Gojek, can facilitate people's activity with cheap price in wider range. Further, the telecommunication grows rapidly so that it changes society's lifestyle both in city and rural societies. The changing of lifestyle and behavior was caused by the emergence of various applications, social media and it is supported by high speed internet access.

Furthermore, there were various affordable smart-phones that changed society's lifestyle widely. The behavior changing happened rapidly and massively because information can spread in spite of society's heterogeneity, time and place differences. Thus, it made information and communication technology greatly affected in daily life.

According to internet world statistic in 2015, Indonesia was the eighth of highest internet user countries. It was influenced by the increase of cellular phone users. In 2015, 88.04% household in

Indonesia had at least one cellular phone. The amount was higher than the condition in 2008 that only 51.99%. Contrary, the amount of household that used wire telephone in 2015 was only registered 4.01%. It highly decreased because in 2008 the household that used wire telephone was 11.67%.

From the table above, it can be seen that the most rapid development was on the cellular phone users that increased continually, until 2015 it was about 56.92%. It showed that people are willing to spend their salary to get cellular services. Information and communication technology nowadays is a symbol of technological revolution and it is the key factor to encourage economic development in industrial society.

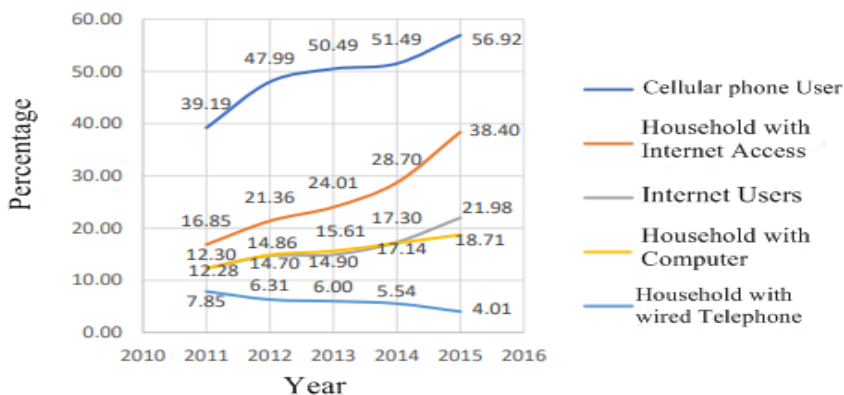

Figure 1. Information and Communication Technological Indicator Development in Indonesia, 2011-2015

(Source: Statistics Indonesia, Survey on National Social Economy)

In this study, the researchers examined the effects of information and communication technology toward regional economic development that was represented by value of Gross Regional Domestic Product in 33 provinces in Indonesia. The variable of Information and Communication Technology was obtained by purposive sampling. The sample were cellular phone users, household with internet access, the household that use internet were represented by the household that accessed internet by last three

months, the household that had and could operate computer and the household that had wire telephone. Then, those categories showed the most significant and the stronger impact on regional economic development that shown by the value of Gross Regional Domestic Product.

The productivity of a region is reflected by the domestic product while the prosperity level could be seen through the income. Generally, gross regional domestic product is the total added value produced by the whole business unit within a certain region or total value of product and service produced inside the domestic region which continued for society's final consumption. Gross regional domestic product on the value of valid price describes the added value of product and service which counted using prevailing price every year. While the gross regional domestic product on the value of constant price shows the added value of product and service which counted using prevailing price in a certain year as a principle.

Literature Review.The influence of Information and Communication Technology towards economic growth has been analyzed by many researchers in last decade. Most of the studies confirmed the positive effect of Information and Communication Technology towards economic development before the middle of 1990. Oliner and Sichel (year) used the main component of information and communication technology such as computer, software and communication tools including capital and its occupation as input. Further, they verified the great effect of information and communication technology toward economic growth in the end of 1990. However, there were no strong evidence that there was a positive correlation between information and communication technology toward economic growth before middle of 1990. Moreover, Jorgenson and Stirroh (2000) proved the contribution of information and communication technology toward economic growth in United States of America. However, it was happened because of the changing of computer hardware and other services related, not because of technological change.

Some researches that analyzed on the effect of information and communication technology towards economic growth had been conducted by some researchers such as Brynjolfsson and Yang

(1996); Motohashi (1997); and Kraemer and Dedrick (2001). Jalava and Pohjola (2002) identified that the usage information and communication technology and production quality were the most important factors in the economic growth of United States of America in 1990. Moreover, they also proved that information and communication technology improved economic growth in Finland from 0.3% to 0.7% between early and the end of 1990. Schreyer (2000) examined the effect of information and communication technology and its contribution towards economic growth in four nations such as United states of America, Canada and Japan between 1990-1996 was about 0,17% - 0,29%.

Method. The variable of Information and Communication Technology in this study was obtained by purposive sampling. The sample were cellular phone users, household with internet access, the household that use internet were represented by the household that accessed internet by last three months, the household that had and could operate computer and the household that had wire telephone. The data were obtained from Statistics Indonesia in 2014-2015 in 33 provinces in Indonesia. This study examined each sample category and compared them to identify the effect toward Gross Regional Domestic Product. The data were proceeded using SmartPLS software version 3.2.7. The independent variables were each categories that was compared to the dependent variable that was economic growth.

Table 1

Model Evaluation Cronbach's Alpha

Variable	Cronbach's Alpha	Composite Reliability
Internet in house	1	1
Computer	1	1
PDRB Growth	1	1
Internet users	1	1
Cellular phone	1	1
Telephone	1	1

The output results above illustrated that each variables had Composite Reliability that was quite high more than 0,7 as recommended by Straub (1989), and Cronbachs Alpha was high enough more than 0,7. Thus, it could be concluded that the construction had good reliability.

Outer Model Measurement.

Convergent Validity as the individual reflection was categorized as high if it was correlated more than 0.70 with the measured construct. However, preliminary research for the value measurement as 0.5 to 0.60 was adequate (Chin, 1998). The following model, all variables were meet standard because they have 1 loading outer value. Discriminant validity, Discriminant validity could be conducted by checking square value of root of average variance extracted (AVE). The recommended AVE value was >0,5 (Fornell and Larcker, 1981). In the following model, all variables met the standard because they had 1 AVE value. Inner Model examined the correlation between laten constructs in the model that identified path coefficient value and its significance level as seen on the table below. To obtain path coefficient value, bootstrapping was required to be conducted toward the model:

Tabel 2

Result

	Original Sample (O)	Sample Mean (M)	Standard Deviation (STDEV)	T Statistics (IO/STDEV)	P Values
Internet in House -->GRDP	-0.011	0.087	0.302	0.037	0.971
Computer -->GRDP	0.095	0.100	0.118	0.808	0.419
Internet User -->GRDP	0.660	0.571	0.289	2.283	0.023
Cellular Phone -->GRDP	0.133	0.121	0.238	0.560	0.576
Telephone -->GRDP	0.088	0.089	0.180	0.490	0.624

From the proceeded data above, it can be seen that the development of household that use internet was the independent variable that had significant effect that showed P values not more than 0,05 toward GDRP growth with coefficient as 0,66. Meanwhile,

the other independent variables did not affect GDRP growth significantly.

Test of structural model that identified value of R-square that was goodness-fit model test. The result of R2 was 0.67, 0.33 and 0.19 for latent endogen variable in structural model identified that the model were “good” “moderate” and “weak”.

Table3

GDRP Growth					
	Original Sample (O)	Sample Mean (M)	Standard Deviation (STDEV)	T Statistics (IO / STDEVI)	P Values
GDRP Growth	0,488	0,537	0,086	5,642	0

Based on the criteria above, it can be concluded that the constructed model was good. GDRP growth had value of R square as 0,488. The other variables of GDRP growth that can be explained by other variables such as in house internet, computer, internet users, cellular phone, telephone were 48.8%. While 51.2% was explained by other variables outside this study.

Conclusion. Based on table 1.2, it illustrated that although the society had internet access but they did not use it, it did not affect economy. Every 1% enhancement of household that used internet, it would encourage the growth of Gross Regional Domestic Product as 0.66%. From the data above, it was interesting to observe that the big amount of cellular phone users did not affect significantly towards GDRP development. Perhaps, the cellular phone users did not use their cellular phones for activities that could develop regional economic growth. For instance, the users used it to access social media that did not affect economic because it only served social activity. Yet, this condition required further examination. Thus, building good ecosystem to increase internet usage must be established to enhance regional economic development. Good internet infrastructure in regional area must be maintained. Further, good internet price and good quality must be maintained to stimulate people especially household internet.

Moreover, both central and regional government must regulate policies that encouraged internet usage in household. The license facility in enabling infrastructure of information and communication technology would enhance and widen internet access that strengthened its quality. This condition encouraged people to use internet services both in their daily life and in their economic activities.

Internet provider must determine affordable prices for regional people. It could attract people to use internet in daily life. Further, the free internet services for students and academicians would be very useful for the students. The facility must be provided in public so that it could be a modern lifestyle that affected society and enhanced the society to use internet in daily life. Thus, it could emerge multiplier effect economically. The developed economy would enhance society's ability to provide and to utilize internet that positively affected business in internet services.

References

1. Pohjola M. (2002). The New Economy: Facts, Impacts and Policies. *Information Economics and Policy* 14(2): 133–144.
2. Oliner SD, Sichel DE. (2000). The resurgence of growth in the late 1990s: Is information technology the story? *Journal of Economic Perspectives* 14(4): 3–22.
3. Jorgenson DW, Stiroh KJ. (2000). Raising the speed limit: U.S. economic growth in the information age. *Brookings Papers on Economic Activity* 31(2000–1): 125–236.
4. Brynjolfsson E, Yang Sh. (1996). Information Technology and Productivity: A Review of the Literature. *Advances, In Computers* 43 February: 179–214.
5. Motohashi K. (1997). ICT diffusion And Its Economic Impact in OECD Countries. *STI Reviews* 20, p. 13–45.
6. Kraemer KL, Dedrick J. (2001). Information Technology and Productivity: Results and Implications of Cross-Country Studies. In Pohjola, M. (ed)., *Information Technology and Economic Development*, Oxford: Oxford University Press, p. 257–279.

7. Schreyer P. (2000). The Contribution of Information and Communication Technology to Output Growth: A Study of the G7 Countries. Working Paper, OECD Science, Technology and Industry, 2000/2, OECD Publishing.

7. Badan Pusat Statistik. (2015). Statistik Telekomunikasi Indonesia.

8. Farhadi, M., Ismail, R., Fooladi, M. (2012). Information and Communication Technology Use and Economic Growth, PLoS ONE 7(11): e48903. DOI:10.1371/journal.pone.0048903

9. Jalava, J., & Pohjola, M. (2002). Economic growth in the new economy: Evidence from advanced economies. Information Economics and policy, 14(2), 189-210.

16.04.2019

УДК 33.330.3

JEL classification: A200, H750, I250, Q010, R100

Жарова Любов

ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається проблема доступності освіти в рамках сталого розвитку. Основна гіпотеза полягає в тому, що освіта як довготривалий процес, який будує мостик між попереднім досвідом та новими підходами і гарантує безперервність у створенні та розповсюдженні знань, повинен бути фундаментальним пунктом для сталого розвитку незалежно від рівня соціально-економічного розвитку країни. Основну увагу приділено аналізу доступності освіти в Україні, яка зазнала впливу демографічних проблем, економічної нестабільності та радянських традицій у сфері освіти, що потребує довготривалого часу. Автор підсумовує поточну ситуацію і пропонує рекомендації щодо розв'язання сучасних проблем. Дослідження зосереджувалося на витратах уряду

(місцевих та державних) та громадян, які виховують дітей, які потребують освітніх послуг. Фінансові аспекти важливі, тому що вони створюють підґрунтя для маніпуляцій з зору, і вони значно відрізняються від території до території, кількості дітей та економічних можливостей батьків. Загальний аналіз свідчить, що загалом кожна дитина на кожному рівні освітньої системи отримує більше від державного бюджету, ніж від батьків (не беручи до уваги тих, хто може платити за приватну освіту в кращих школах і дитячих садах для своїх дітей). Доведено, що Україна має потужну основу для сталого розвитку в довгостроковому періоді через доступність освіти для всіх громадян. Сформульовано основні у забезпечені доступу до освітніх послуг: економічно-фінансові, інфраструктурні, побутово-стереотипні, психологічно-суспільні, традиційно-бездіяльні, побутові. Висновки та рекомендації доповіді були зосереджені на способах впливу громадян на систему та початку, мотивації та моніторингу змін

Ключові слова: освіта, сталий розвиток, державне фінансування, місцеві бюджети, громадянське суспільство, інфраструктура.

Zharova Luibov

ACCESS TO EDUCATION AS A BASIS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The paper raises the problem of accessibility of education in framework of sustainable development. The main hypothesis is that education as a long-life process, which build the bridge between previous experience and new approaches and guaranteed the continuity of knowledge creating and spreading should be the fundamental point for sustainable development independently from the level of socio-economic development of the country. The paper is concentrated on the analysis of accessibility of education in Ukraine that influenced by demographical problems, economical instability and soviet traditions in education, which is needed the long time to overcome. The author summarize what the current situation is and

how the contemporary problems could be solved. The research focused on expenditure of government (local and country) and citizens who raise the children who are needed the educational services. The financial aspects is important because they create a ground for manipulations from the on sight and they are differ a lot from the territory to territory, number of children and economical possibilities of parents. The overall analysis illuminates that in general each child on each level of educational system receive more from the governmental budget then from parents (not taking into consideration those who can pay for private education in better schools and kindergartens for their children). That's mean that Ukraine has a powerful basis for sustainable development in long-term period, because of the accessibility of education for all citizens. The gap-analyze illuminates the main problems in educational sphere of economic. The conclusions and recommendations of the paper were focused on ways how citizens can influence the system and start, motivate and monitor the changes.

Key words: education, sustainable development, public financing, local budgets, civil society, infrastructure.

Жарова Любов

ДОСТУПНОСТЬ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье поднимается проблема доступности образования в рамках устойчивого развития. Основная гипотеза – образование является уникальным продуктом с продолжительным сроком службы, который строит мост между предыдущим опытом и новыми подходами и гарантирует непрерывность создания и распространения знаний. Оно должно быть фундаментальной точкой устойчивого развития независимо от уровня социально-экономического развития страны. Статья посвящена анализу доступности образования в Украине, которая формируется под влиянием демографических проблем, экономической реальностью и советским традициям в образовании, которые необходимо преодолеть в течение

длительного времени. Результаты исследований опираются на мировые тенденции и сфокусированы на текущей ситуации и как могут быть решены современные проблемы. Исследование было сосредоточено на расходах правительства (местных и страны) и граждан, которые воспитывают детей, которым необходимы образовательные услуги. Финансовые аспекты важны, потому что они создают почву для манипуляций на месте, и они сильно различаются в зависимости от территории, количества детей и экономических возможностей родителей. Общий анализ показывает, что в целом каждый ребенок на каждом уровне системы образования получает больше из государственного бюджета, чем от родителей (не принимая во внимание тех, кто может оплачивать частное образование в лучших школах и детских садах для своих детей). Украина имеет мощную основу для устойчивого развития в долгосрочной перспективе благодаря доступности образования для всех граждан. Проведенный анализ освещает основные проблемы в образовательной сфере экономики. Выводы и рекомендации сфокусированы на том, как граждане могут влиять на систему и запускать, мотивировать и отслеживать изменения.

Ключевые слова: образование, устойчивое развитие, государственное финансирование, местные бюджеты, гражданское общество, инфраструктура.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-36-58

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Сталий розвиток передбачає паритетність трьох основних складових – економічної, екологічної та соціальної, тобто, гармонійний розвиток на основі узгодження інтересів та пріоритетів для забезпечення позитивних енергетичних ефектів і мінімізації негативних наслідків життєдіяльності та розвитку. Сучасні тенденції економічного розвитку свідчать про ускладнення та взаємопроникнення всіх процесів, що супроводжують розвиток людства (як економічний, так і

соціальний) незалежно від його спрямованості (зростання добробуту чи кризових явищ), що вимагає міждисциплінарних підходів до досліджень і переосмислення усталених практик господарювання. Очевидно, що генерування нових знань можливо лише за можливості тяглості та безперервності освітнього процесу і його доступності. Освіта стає не просто невід'ємною складовою особистісного успіху в епоху нової хвилі технологічного розвитку, але й базисом для розбудови держави.

Метою пропонованого дослідження є оцінка сучасного стану доступності освіти в Україні, оскільки автори вбачають у цьому передумови для економічного піднесення держави в майбутньому.

Викладення основного матеріалу дослідження. Незалежна Україна отримала в спадок систему дошкільної, шкільної й вищої освіти з усіма її проблемами та позитивними сторонами. Розвиток приватних закладів освіти, зокрема дошкільних, поживався лише останні кілька років (у тому числі через вдосконалення законодавчого забезпечення), а це означає, що для створення усталеної системи роботи таких закладів повинен пройти час.

Слід зауважити, що до позитивних і негативних рис, успадкованої від СРСР системи освіти, часто відносять одні й ті ж речі: усталена роками система виховання може розглядатися і як показник тяглості й відпрацьованості підходів, так і як показник застарілості й негнучкості; старий матеріальний фонд – це, з одного боку, наявність окремої будівлі й власної інфраструктури, з іншого, – застарілий і енерго-неефективний фонд, що потребує докорінної реконструкції.

Що не викликає сумнівів, так це постійне вдосконалення системи освіти, що б вона розвивалася разом із суспільством та відповідала його потребам. Це стосується не лише сутнісного наповнення, але й інших аспектів, таких, як: матеріальне сучасне забезпечення, доступність матеріальна, просторова (наявність вільних місць у закладах у територіальній доступності) та часова (узгодження часу роботи з режимом праці батьків).

Зауважимо, що одним з базових принципів Нової української школи є уявлення про безперервність освіти. Це означає, що процес виховання, навчання та формування особистості починається відразу від народження і триває пожиттєво. Водночас, держава визнає, що базовими етапами фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини є вік немовляти (до року), ранній вік (1-3 роки), передшкільний вік (3-6(7) років). Саме тому дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Держава при цьому визнає пріоритетність дошкільної освіти та забезпечує умови для її здобуття [3].

Невід'ємними складниками системи освіти [4] є:

- дошкільна освіта (обов'язкова для дітей старшого дошкільного віку);
- повна загальна середня освіта (є обов'язковою і здобувається в інституційних або індивідуальних формах, визначених законодавством);
- позашкільна освіта;
- спеціалізована освіта;
- професійна (професійно-технічна) освіта;
- фахова передвища освіта;
- вища освіта;
- освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта

Систему дошкільної освіти становлять [5]: дошкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; наукові й методичні установи; органи управління освітою; освіта та виховання в сім'ї.

Отже, ми маємо вибір, куди віддавати дитину – у приватний чи комунальний (державний) заклад освіти. Насправді, жоден вибір не можна вважати повністю безкоштовним для батьків (плата за їжу, одяг, канцелярське приладдя та багато чого іншого, про що ми більш детально розповімо потім), скоріш кожен з варіантів має прямі та приховані витрати. Жоден варіант не може вважатися ідеальним – усюди є свої підводні камені й, безумовно, багато що залежить

від особистих уподобань і очікувань учасників процесу (батьків чи опікунів та дитини) і наявних ресурсів.

Підсумовуючи ситуацію, зауважимо, що заклади для дітей у нас начебто безкоштовні, однак батьки однаково витрачають значні кошти. Багато пунктів витрат, про які йтиметься нижче, можуть не виглядати непомірно дорогими, але якщо ви помножити це на 2,3,4... (якщо у вас більше однієї дитини, хоча в Україні в 2017 році 76,45% усіх домогосподарств з дітьми мали лише 1 дитину [6]) або замислитесь про те, що дохід у родині може мати лише один її член, то картина істотно зміниться.

Видатки державного бюджету на освіту за період 2000-2017 рр. зросли з 4 до 6% ВВП і в 2017 році склали 177 915,8 млн. грн. [7]. Для порівняння: середньосвітовий [8] показник витрат на освіту – 4.9%, найбільше на освіту витрачають Куба – 12,9%, Данія – 8,7% і Ісландія – 7,8% ВВП [9].

Якщо дивитися на розподіл коштів між видами освіти (рис. 1), то на дошкільну освіту за період 2000-2017 витрати зросли з 11 до 16% від загальних витрат на освіту, середньосвітовий показник – 32%; шкільна освіта – 52% (на загальну середню освіту зросли з 36% до 47,7%, на професійно-технічну скоротилися з 6,1% до 4,7%), світові витрати на шкільну освіту - 32,2% - 34,7%; витрати на вищу освіту скоротилися з 32,3% до 21,8% у 2017 р., світовий рівень витрат - 22%.

Аналізуючи обсяги фінансування державою освіти, можна констатувати, що за відносними показниками ми знаходимося на загальносвітовому рівні, що є досить непогано з огляду на те, що до бюджетних витрат додалися витрати на оборону. Зрозуміло, що в абсолютному обчисленні порівнювати 6% від ВВП України і США (чи іншої розвинутої країни) є некоректним, проте більше уваги слід звернути на ефективність використання цих коштів (адже витрати на освіту найбільші на Кубі, але ніхто не бере їхню освітню модель за приклад для наслідування).

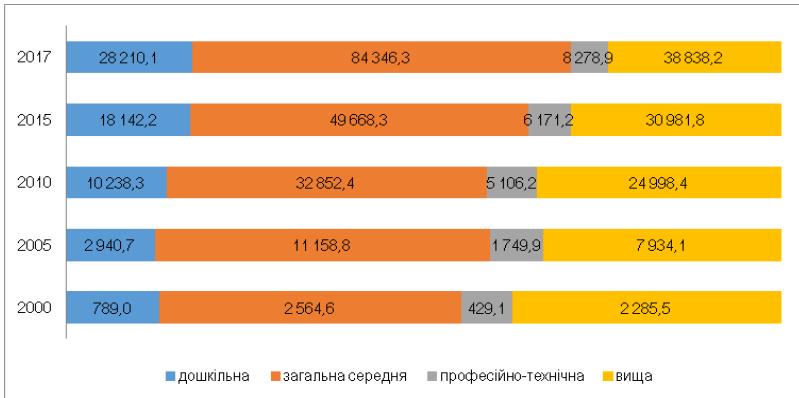

Рис. 1. Видатки зведеного бюджету на освіту, за роками, тис. грн [7]

Важливо пам'ятати, що ефективність використання грошей та всі інші питання щодо якості та доступності освіти напряму залежать від небайдужості та активності громадян, які контролюватимуть процес розподілу та використання коштів, наявності, сучасності та виконання програм, ставитимуть питання, не прийматимуть на віру те, що їм пропонується. Це водночас вимагає обізнаності щодо розподілу повноважень, прав та обов'язків усіх учасників (наприклад, з проблемами дошкільної освіти варто звертатися до комунальних властей та регіональних представників міністерства освіти).

Загальна середня освіта (школи) - цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти та трудової діяльності.

Для більшості загальна середня освіта асоціюється зі школою, але типізація закладів, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти, є складнішою [4], водночас 82% учнів навчається, відвідує школи

Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах поступово зростає з 2014 року (що пов'язано з динамікою

народжуваності в країні) і в 2017-2018 навчальному році склала 3922 тис. осіб, з яких найбільша частка учнів - 7,1% припадає на Київ [10]. Індекс гендерного паритету серед учнів (співвідношення кількості осіб жіночої статі до кількості осіб чоловічої статі (методика ЮНЕСКО) складає 0,92-0,96 залежно від навчального року.

Водночас з 2010 року зберігається тенденція скорочення численності державних на тлі зростання кількості приватних навчальних закладів, кількість яких у 2017-2018 навчальному році сягнула рекордних 199 закладів.

Нагадаємо, що згідно з вимогами ст. 14 Закону України «Про освіту» наповнюваність класів закладів загальної середньої освіти не може перевищувати 30 учнів. А це значить, що для забезпечення всіх бажаючих місцями необхідно створювати більше класів, які не завжди можуть займатися в одну зміну через організаційно-технічні причини.

Наслідком стало те, що в 2017-2018 навчальному році 6,3% міських державних загальноосвітніх закладів працювали в дві зміни (проти 1 приватного закладу, який також працює в такому режимі). З усіх закладів, що працюють у дві зміни – найбільша кількість (6,8%) зосереджена в Київській області, тоді як в Харківській – немає жодного закладу, який працював би в 2 зміни [10].

У 2018 році багато питань викликала необхідність дотримуватися правил, що були прописані й раніше щодо зарахування дитини до школи відповідно до місця проживання. Київ як велике місто з нерівномірним розподілом населення може бути ілюстрацією того, чого ця норма виникла. Якщо подивитися на рисунок, то зрозуміло: сучасні правила дозволяють зарахувати дитину до 1 класу у будь-яку школу в обраному районі за наявності вільних місць, тобто, чим більше шкіл і чим на більшу кількість учнів вони розраховані, тим простіше. Ситуації, коли дитина не потрапить до 1 класу, виникнути не повинно, а якщо й виникне, то її вирішують за зверненням до відповідного районного відділу освіти [11].

Водночас, якщо ви мешкаєте в густонаселеному районі міста з недорозвинутою інфраструктурою закладів освіти, то

напередодні першого класу мимоволі виникає паніка: як і куди влаштувати дитину (усі ж хочуть влаштувати до найуспішнішого закладу до найкращої вчительки чи вчителя). Школи з вищими рейтингами запроваджують вступні співбесіди, де дитина повинна продемонструвати вміння читати, вирішувати логічні завдання, переказувати тощо (наче і не дуже багато, але ж дитина буде вчитися 12 років і проходити буквар у першому класі). Зі свого боку батьки повинні встигнути записатися на таку співбесіду (у славнозвісному Харківському районі в окремі середні школи треба було займати чергу з 5 ранку). А якщо не пройшли, то завжди залишався шанс «заохотити» керівництво до зарахування учня – не обов'язково через хабар керівництву, але через купівлю чогось необхідного для школи. Усе це в сукупності призводило до того, що дитину з 5 років починали активно готувати до вступу до школи і при «провалі» робили винуватцем, навіть якщо ніхто нічого не говорив, не відчувати осуд і розчарування було б важко. Серед батьків починається змагання щодо престижності школи, штучний поділ дітей на успішних і невдах. Це спотворює систему цінностей дітей, створює кастовість і звичку судити інших лише за формальними показниками, до яких самі діти ще не доклали власних зусиль.

Тому сучасний порядок є спробою впорядкувати цей процес і зробити його менш травматичним для першокласників, але він повинен супроводжуватися й будівництвом нових шкіл. Проте процес удосконалення іде достатньо швидко, і вже врегульовано питання вступу до школи, де вчаться інші діти з цієї родини.

Нагадаємо, що згідно із Законом України «Про освіту» органи місцевого самоврядування створюють і утримують мережу закладів освіти та їхніх філій для забезпечення територіальної доступності повної загальної середньої освіти. Тому питання щодо забезпеченості населеного пункту закладами середньої освіти повинно адресуватися саме їм.

Навчання в загальноосвітніх навчальних закладах державної або комунальної форми власності є безкоштовним. Перебування в таких закладах включає оплату за харчування та

плату на потреби класу та школи в рамках батьківських комітетів, що мінімально складає 50 грн. на місяць (за 9 місяців навчального року). Харчування в навчальних закладах визначається Законом України «Про освіту» [4] та Постановою Кабінету Міністрів України [12] з правками від 18 січня 2016 р. № 16. Плата за харчування у 2017-2018 [13] варіювалася від 15 до 28 грн. за фактично відвіданий день (навчальний рік складає 165-168 днів). Також існують внески в благодійні фонди при навчальних закладах – від 100 грн. (як правило, сплачується всі 12 місяців), які виходячи з назви, є добровільними.

Інформацію щодо фінансування навчального закладу можна знайти на його інтернет-сторінці (наприклад, сайт ліцею № 208, м. Київ – <http://l208.kiev.ua/documents>), або запит у районному відділі управління освітою. Для того, щоб орієнтуватися, що школі потрібно і на які потреби вона отримала гроші, варто порівняти бюджетний запит на фінансування, який складається дирекцією і подається до районного відділу освіти з кошторисом затверджених витрат на цей же період. У кінці кожного періоду заклад повинен відзвітувати про використання коштів, як бюджетних, так і тих, що надійшли у благодійний фонд, і ця інформація також є відкритою.

Розуміння не тільки потреб, але й можливостей конкретного закладу – є платформою для взаємодії батьків, вчителів і адміністрації, адже деякі питання можуть порушувати саме батьки, як й ініціювати їх вирішення на різних рівнях – від шкільного до місцевої влади. Це потребує залученості й часу, тому не завжди активно використовується.

Вартість перебування повний день у приватних закладах різниться від міста до міста. Назагал існує кілька підходів до стягування плати, які можуть варіюватися:

- щомісячний внесок, який покриває всі витрати;
- щомісячний внесок, а також одноразовий щорічний платіж на додаткові витрати;
- щомісячний платіж за перебування та окрема плата за харчування та додаткові заняття з дітьми.

Окремі школи пропонують систему знижок для другої та третьої дитини (до 30%), оплату за весь рік одним платежем (до 5%) і кожний наступний рік в навчальному закладі (1%).

Навчання в приватній школі, як і в будь-якій іншій, має позитивні та негативні риси. До позитиву традиційно відносять меншу кількість учнів у класах, більшу гнучкість учителів і використання сучасніших методик навчання. Крім того, позиція батьків може бути більш відстороненою. Вони можуть не перейматися проблемами матеріального забезпечення навчального процесу, адже оплата за навчання дає їм можливість більше вимагати й контролювати. Для багатьох привабливим у приватній школі є мова навчання – згідно зі статистичними даними в державних загальноосвітніх закладах українська мова навчання складає 90,2%, російська – 8,8, а 1% припадає на навчання угорською, англійською, кримськотатарською та іншими мовами. Водночас лише в 57,9% приватних закладів мова навчання українська, 38,7% припадає на російську і 3,4% на угорську (1,9%) і англійську (1,4%) мови.

Кількість професійно-технічних закладів освіти постійно скорочуються (з 940 установ у 2010 році до 756 – у 2017), найбільша їх кількість зосереджена у Львівській (59 закладів), Дніпровській (58) і Харківській (45) областях [10]. Кількість спеціалістів, що випускають ПТУ, також постійно скорочується, і в 2017 році склала лише 60% від кількості випускників 2010 року. Усі заклади державної форми власності. Видатки з бюджету на підтримку професійно-технічних закладів складають близько 5% від усіх витрат на освіту. Щодо необхідності реформування системи професійно-технічної освіти точиться багато дискусій [14-15], але поки що цей напрям продовжує скорочуватися.

Згідно із Законом України [16] дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), тому не можна проігнорувати вищу освіту і її доступність для створення повної картини витрат на навчання дитини. Слід однак зауважити, що вищу освіту можна здобувати і в дорослому віці або взагалі не здобувати. Наразі вищу освіту в Україні мають 79% населення (рівень – бакалавр, магістр, спеціаліст) [17].

Видатки бюджету України на вищу освіту коливаються від 20 до 30% усіх витрат на освіту, але постійно зростають в абсолютному значенні, та в 2017 році склали 386,8 млрд. грн. Підготовку кадрів різного рівня згідно з бюджетом-2018 фінансуватимуть 25 різних відомств. Загалом на підготовку кадрів та підвищення кваліфікації (разом зі стипендіями) припадатиме 27,75 млрд грн, з них лише 15,5 млрд грн – у віданні Міносвіти. Сума зменшилась на 3% порівняно з минулим роком. Однак минулого року вона включала 3,8 млрд грн на фінансування ВНЗ I-II рівня акредитації, яке тепер переносять на місцеві бюджети [18].

Вимальовується загальна тенденція платного навчання дитини: чим старше дитина стає, тим дешевшим у середньому обходиться її навчання. Для доповнення загальної картини доступності освіти зазначимо, що середня зарплата [19] в Україні, за даними на початок 2018 року, складала 92 532 грн на рік, а в Києві – 140 016 грн, а 51% доходів витрачається на їжу [20].

Якщо у вас виникають будь-які питання щодо освіти, її доступності і вартості, але ви не маєте жодної уяви куди звертатися, то завжди можна почати із звернень до ключових дієвих осіб:

- МОН України – можна знайти багато інформації на офіційному сайті [21], або зателефонувати [22] чи поставити запитання у або через сторінку у фейсбуці [23];

- Адміністрації вашого населеного пункту або об'єднаної громади. Наприклад, Київська міська державна адміністрація має номер гарячої лінії 1551, куди можна звернутися з будь-яких питань;

- Відділу освіти молоді й спорту у вашому населеному пункті або районі міста;

- Районне управління освіти;

- Місцевий депутат;

- Безпосередньо до керівництва закладу.

Ви маєте право отримувати інформацію та роз'яснення, ви можете вимагати звіт щодо витрачених коштів та виконання прийнятих рішень. Якщо усні прохання та заяви ігноруються,

треба повторювати їх і отримувати вхідний номер (у себе обов'язково залишати копію з цим номером) або писати на адресу рекомендованим листом з описом вкладення (тоді у адресата не буде можливості сказати, що він не отримав листа або документи, що в ньому знаходилися).

Для того, щоб система працювала, повноважень замало – потрібний контроль. Батьки є невід'ємною частиною процесу виховання та навчання дитини, тому вони не повинні стояти осторонь, а активно долучатися, але не просто перераховувати гроші невідомо куди та невідомо на що, а свідомо, розібравшись хто і за що платить і на що йдуть гроші. Це завжди балансуювання між повним самоусуненням, що культивувалося в радянську добу, та апеляціями до батьківського сумління та почуття провини: «ми ж робимо це для наших дітей».

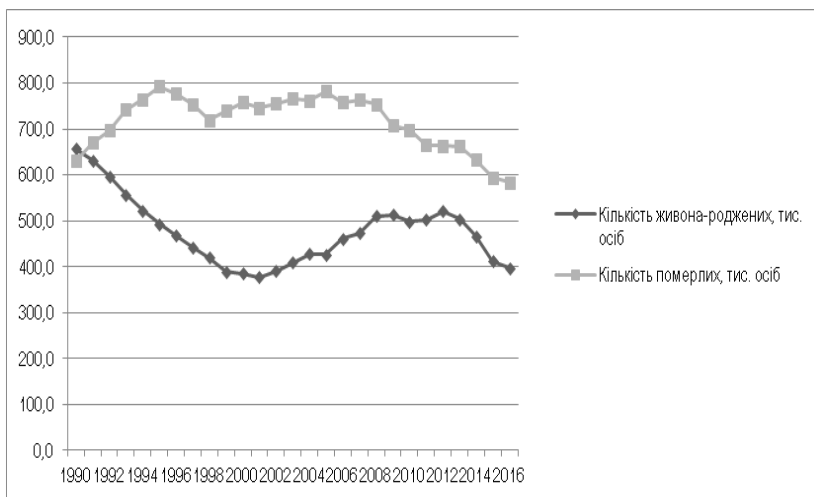

Рис. 2. Народжуваність і смертність у період 1990-2016рр. (за 2014-2016 рр. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) [2]

Демографічні процеси в Україні першого десятиліття незалежності набули форми небаченої кризи народонаселення – 1990 р. населення УРСР становило 51,6 млн громадян, 2000

року – 49,1 млн., це за умов, що 1993 року кількість досягла свого максимуму – 51,9 млн (за іншими даними – 52,4) [1]. У 1990-2000 рр. зниження народжуваності (рис.2) на тлі неусталеності соціально-економічної ситуації, зниження рівня заробітної платні в державному секторі, відсутність верховенства права та гарантії прав власності призвело до скорочення матеріального фонду дошкільних навчальних закладів. Остатнє істотно знизило їх привабливість як для вихователів та обслуговуючого персоналу, так і для батьків, що сприяло певному занепаду галузі.

Висновки. Наразі держава витрачає більше коштів на навчання та перебування дітей у закладах освіти комунальної і державної форми власності (табл. 1), а рівень витрат на освіту знаходиться на середньосвітовому рівні. Також є можливість відвідувати приватні заклади освіти з різною ціновою політикою.

Таблиця 1

Розподіл витрат на навчання між державою та громадянами, чії діти здобувають освіту

	Держава	Батьки	
		Комунальна (державна) власність	Приватна власність
ДНЗ	16500	4 400 - 8 800	12 000 - 430 000
Школа	14000	2925 – 9300	12 000 - 650 000
Вищий навчальний заклад	19000	Є можливість отримання стипендії (навчання на контракті 13000-46000)	92 000

Основні прогалини в забезпеченні доступу до освітніх послуг:

- Економічно-фінансова. Зрозуміло, що середній українець відчуває значні труднощі з оплатою освітніх послуг та додаткових занять дитини, особливо, якщо дитина не одна. Якщо у середньому 77% заробітку витрачається на харчування та непродовольчі товари, то на решту, включаючи комунальні витрати, медичні послуги, відпочинок, освіту, залишається лише 23% за умов постійного підвищення тарифів на комунальні послуги.

- Інфраструктурна - тривалий час населені пункти розвивалися без урахування потреб навчальних закладів усіх рівнів і форм власності та закладів для позашкільного дозвілля. Причин можна назвати багато – від відсутності єдиного узгодженого плану містобудування, до якого не може вносити правки ніяка команда професіоналів чи молода команда нового мера, до відсутності контролю.

- Побутово-стереотипна. Організація догляду за дитиною, а потім її навчання й дозвілля організаційно та фінансово традиційно лягає на плечі матері [24], яка безпосередньо стикається з недосконалістю системи й повинна ухвалювати рішення з кожного питання. Крім того, такий нерівномірний розподіл ролей обмежує можливості жінки розпоряджатися власним часом (як правильно підмітила одна з мам – дитина займається в тих секціях, до яких мама може її відвести).

- Психологічно-суспільна. Якщо ви хочете щось змінити в існуючій системі, то заручником завжди буде дитина, яка відвідує заклад, і страх того, що до неї буде негативне ставлення. Крім того, розповсюдженим є тиск у стилі «це все задля наших з вами дітей». Об'єднання зусиль батьків можуть носити як прогресивний характер і бути спрямовані на зміни, так і консервуючий – підтримувати недосконалість чинної системи.

- Традиційно-бездіяльна. Багато з тих, хто зараз є батьками, виховувався в системі, коли на заклади освіти повністю перекладали відповідальність та ініціативи з освіти та догляду за дитиною (з різних міркувань – виховання ідеологічно-правильних громадян чи необхідність цілодобово працювати, щоб звести кінці з кінцями) і зараз просто не може і не хоче більш активно залучатися до цих процесів. Крім того, розуміння необхідності контролю тих, кого ми наділили владою, приходить лише зараз і в нас ще немає напрацьованих методів, а з іншого боку, немає й звички звітувати.

- Побутова. При порівнянні державних (комунальних) і приватних закладів завжди виникає питання не стільки якості, скільки комфорту перебування, що дозволяє не втратити почуття власної гідності і не долати проблеми й бар'єри там, де їх просто не повинно бути.

Логічне питання, яке виникає в цьому контексті: чиїм коштом ці проблеми слід вирішувати. Хто повинен ініціювати й контролювати такі зміни.

Зараз ситуація коливається від «чому ми повинні витратити на це гроші – то обов'язок держави/міста» до «це ж наші діти, тому ВСІ незалежно від можливостей повинні гроші». Вирішення, як завжди, знаходиться між цими радикальними точками. Зокрема, через систему проектів Громадського бюджету [25], грантові системи для модернізації закладів [26] тощо.

Останнім часом з різним ступенем інтенсивності та успішності почали розвиватися освітні ініціативи, орієнтовані на вчителів і вихователів для покращення якості освіти на всіх рівнях [27].

Проблема, яка й досі залишається невирішеною і де не спостерігається позитивних тенденцій, – це розбудова системи закладів освіти та дозвілля. Не створення нових торгово-розважальних центрів і супермаркетів як точок атракції, а будівництво нових шкіл і дитячих садочків у пішій доступності; створення мережі гуртків і секцій, які були б локально сконцентровані й давали можливість відвідувати різні гуртки в одному місці. Саме це питання потребує волі, ресурсів і контролю, адже безпосередньо пов'язане з землевідводом і тому досі залишається невирішеним.

Тому попереду довгий шлях вдосконалення та розбудови того, що вже існує. А головним рецептом для успіху залишається наша небайдужість і активність.

Література

1. Демографічні процеси та еміграція в 1990-ті роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// mtt.in.ua/ist-ukr_1991-2010_demografiya-ta-emigratia-1990-ti/](https://mtt.in.ua/ist-ukr_1991-2010_demografiya-ta-emigratia-1990-ti/)

2. Демографічна ситуація // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_ri_k_u.html

3. Дошкільна освіта // Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/doshkilna-osvita>
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/law/2234/>
6. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України за 2017 р. // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm
7. Мережа та діяльність дошкільних навчальних закладів // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2018/1_03_00_01_2018.htm
8. World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS>
9. Human Development Reports - <http://hdr.undp.org/en/content/expenditure-education-public-gdp>
10. Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади України. Статистичний збірник – Київ, 2018
11. Нові правила зарахування первачків // Громадське Радіо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/novi-pravyla-zarakhuvannia-pershoklasnykiv>
12. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання послуг з харчування дітей у дошкільних, учнів у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, операції з надання яких звільняються від обкладення податком на додану вартість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/116-2011-%D0%BF/paran11#n11>
13. В Україні харчування в школах хочуть зробити обов'язковим // Конкурент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://konkurent.in.ua/news/ukrayina/21042/v-ukrayini-harchuvannya-v-shkolah-hochut-zrobiti-obovyazkovim-.html>

14. Орел С. ПТУ на зламі й переломі // Дзеркало тижня. – 2018. – 6 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/EDUCATION/ptu-na-zlami-y-perelomi-274497_.html

15. Експерт: Профтехучилища нужно забрать из подчинения Минобразования и передать Центру занятости // Delo.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://delo.ua/lifestyle/ekspert-proftehuchilischa-nuzhno-zabrat-iz-podchinenija-minobrazovan-170255/>

16. Закон України Про охорону дитинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/print1452691889838931>

17. Дорожня карта реформування вищої освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnya-karta-reformuvannya-vishchoji-osviti-ukrajini>

18. Бюджет освіти та науки 2018: що прийняв парламент // CEDOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/biudzh-et-osvity-ta-nauky-2018-shcho-priyniav-parlament#vysha>

19. МінФін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2018-01>

20. Витрати та ресурси домогосподарств // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm

21. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>

22. Контактні данні // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/kontaktna-informaciya>

23. Офіційна сторінка у мережі фейсбук Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/UAMON/>

24. Стрельник О. Турбота як робота. Материнство у фокусі соціології – К.: Критика, 2018 – 288 с.

25. Проекти громадського бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmr.gov.ua/uk/content/25-kvitnya-startuue-podannya-proektiv-gromadskogo-byudzhetu-2019>

26. Термомодернізація закладів освіти // Освіта.юа - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/school/termo/56903/>

27. Гендерний освітній експеримент: шкільна революція від ГІАЦ «КРОНА» і партнерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/genderniy-osvitniy-experiment-shkilna-revolyuetsiya-vid-giats-krona-i-partneriv-134112.html>

1. Demohrafichni protsesy ta emihratsiia v 1990-ti roky [Demographic processes and emigration in the 1990s]. (2016, June 22). mmt.in.ua. Retrieved from https://mtt.in.ua/ist-ukr_1991-2010_demografiya-ta-emigratia-1990-ti/ [in Ukrainian].

2. Demohrafichna sytuatsiia [The demographic situation]. (n.d.). The State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html [in Ukrainian].

3. Doshkilna osvita [Pre-school education]. (n.d.). The Ministry of Education and Science of Ukraine. mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/doshkilna-osvita> [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” vid 05.09.2017 No.2145-VIII [The Law of Ukraine “On Education” of 05.09.2017 No.2145-VIII]. (n.d.). Verkhovna Rada of Ukraine. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy “Pro doshkilnu osvitu” [The Law of Ukraine “On Pre-School Education”]. (n.d.). osvita.ua. Retrieved from <http://osvita.ua/legislation/law/2234/> [in Ukrainian].

6. Sotsialno-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy za 2017 r. [The socio-demographic characteristics of Ukraine’s households in 2017]. (2018). The State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from

http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm
[in Ukrainian].

7. Merezha ta dialnist doshkilnykh navchalnykh zakladiv [The network and activities of pre-school educational institutions]. (2018). The State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2018/1_03_00_01_2018.htm [in Ukrainian].

8. World Bank Group. (2018). www.worldbank.org. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS>.

9. Human Development Reports. (2013). United Nations Development Programme. hdr.undp.org. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/content/expenditure-education-public-gdp>.

10. Zahalnoosvitni ta profesiino-tehnicni navchalni zaklady Ukrainy [Comprehensive and vocational educational establishments of Ukraine]. (2018). Statystychnyi zbirnyk – Statistical compendium. Kyiv [in Ukrainian].

11. Chernova, O. (2018, April 24). Zherebkuvannia ta dovidky pro reiestratsiiu: novi pravyla zarakhuvannia pershoklasnykiv [Lottery procedures and registration certificates: new rules for enrollment of primary school first-graders]. Hromadske Radio. hromadske.ua. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/novi-pravyla-zarakhuvannia-pershoklasnykiv> [in Ukrainian].

12. Postanova KMU “Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia posluh z kharchuvannia ditei u doshkilnykh, uchniv u zahalnoosvitnykh ta profesiino-tehnicnykh navchalnykh zakladakh, operatsii z nadannia yakykh zvilniaiutsia vid obkladennia podatkom na dodanu vartist” [The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Procedures for VAT-exempt catering and meals services provided for children in pre-school institutions, students in comprehensive and vocational establishments”] (2016). Verkhovna Rada of Ukraine. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/116-2011-%D0%BF/paran11#n11> [in Ukrainian].

13. V Ukraini kharchuvannia v shkolakh khochut zrobyty oboviazkovym [In Ukraine school meals are intended to be made compulsory]. (2017, December 1). Information agency “Konkurent”. konkurent.in.ua. Retrieved from <https://konkurent.in.ua/news/ukrayina/21042/v-ukrayini-harchuvannya-v-shkolah-hochut-zrobiti-oboviazkovim-.html> [in Ukrainian].

14. Orel, S. (2018, April 6). PTU na zlami i perelomi [Vocational Technical Schools at the cusp and at the breakdown]. Dzerkalo tyzhnia – Mirror Weekly. dt.ua. Retrieved from https://dt.ua/EDUCATION/ptu-na-zlami-y-perelomi-274497_.html [in Ukrainian].

15. Ekspert: Proftekhuchilishcha nuzhno zabrat iz podchineniya Minobrazovaniya i peredat Tsentru zanyatosti [Expert: Vocational schools have to be taken out of the Ministry of Education subordination and handed over to the Employment Center]. (2011). Delo.UA. Retrieved from <https://delo.ua/lifestyle/ekspert-proftehuchilishcha-nuzhno-zabrat-iz-podchinenija-minobrazovan-170255/> [in Russian].

16. Zakon Ukrainy “Pro okhoronu dytynstva” [The Law of Ukraine “On Protection of Childhood”]. (n.d.). Verkhovna Rada of Ukraine. zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/print1452691889838931> [in Ukrainian].

17. Kvit, S. (2018). Dorozhnia karta reformuvannia vyshchoi osvity Ukrainy [A roadmap to higher education reform in Ukraine]. www.education-ua.org. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnya-karta-reformuvannya-vyshchoji-osviti-ukrajini> [in Ukrainian].

18. Kohut, I, & Stadnyi, Ye. (2018). Biudzheth osvity ta nauky 2018: shcho pryiniav parlament [Education and science budget 2018: what did the Parliament adopt?]. CEDOS.org.ua. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/osvita/biudzheth-osvity-ta-nauky-2018-shcho-pryiniav-parlament#vysha> [in Ukrainian].

19. MinFin [MinFin]. (2018). www.minfin.com.ua. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2018-01> [in Ukrainian].

20. Vytraty ta resursy domohospodarstv [Household expenditure and resources]. (n.d.). The State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm [in Ukrainian].

21. Ofitsiyni sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [The official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. (n.d.). mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua> [in Ukrainian].

22. Kontaktni dani [Contact information]. (2018). The official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine. mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/kontaktna-informaciya> [in Ukrainian].

23. Ofitsiina storinka u merezhi Feisbuk Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [The official Facebook page of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. (n.d.). www.facebook.com. Retrieved from <https://www.facebook.com/UAMON/> [in Ukrainian].

24. Strel'nyk, O. (2018). Turbota yak robota. Materynstvo u fokusi sotsiologii [Care as work. Mothering in the focus of sociology]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

25. Proekty hromadskoho biudzhetu [Participatory Budget projects]. (n.d.). kmr.gov.ua. Retrieved from <http://kmr.gov.ua/uk/content/25-kvitnya-startuye-podannya-proektiv-gromadskogo-byudzhetu-2019> [in Ukrainian].

26. Termomodernizatsiia zakladiv osvity [Thermo-modernization of educational buildings]. (n.d.). [Osvita.ua](http://osvita.ua). Retrieved from <https://osvita.ua/school/termo/56903/> [in Ukrainian].

27. Hendernyi osvitnii eksperyment: shkilna revoliutsiia vid HIATs "KRONA" i partneriv [Gender educational experiment: school revolution from the Gender Centre for Information and Analysis "KRONA" and partners]. (n.d.). genderindetail.org.ua. Retrieved from <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/genderniy-osvitniy-experiment-shkilna-revolutsiya-vid-giats-krona-i-partneriv-134112.html> [in Ukrainian].

30.04.2019

УДК 657.421:3(336.2+657):006.3

JEL Classification: M400; O340; H220

Глюхіна Наталія, Аскерова Ірина

АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАКТИК ОПОДАТКУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ДО ВІТЧИЗНЯНИХ СТАНДАРТІВ

Мета статті полягає у вивченні вітчизняних та світових практик нематеріальних активів оподаткування, обліку та оцінки, а саме ділової репутації та її базису корпоративної етики. Неоднозначність підходів до визначення вартості підприємства, пов'язано з різними шляхами до визначення вартості нематеріальних активів та їх складових, в тому числі ділової репутації. Постійно виникають питання, що пов'язані з оцінкою підприємств з метою їх продажу і оподаткування, емісії акцій або інших цінних паперів, процесами приватизації.

Методика дослідження. Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу.

Результати. За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що облік та оподаткування нематеріальних активів розвивається недостатньо швидкими темпами, що свідчить про наявність нереалізованого потенціалу його розвитку. Тобто можна сказати, що оцінка та оподаткування ділової репутації не дає цілісної картини щодо єдиного визначення кількісного та якісного підходів до цієї проблеми.

Практична значущість результатів дослідження. У статті обґрунтовано, що впровадження запропонованих заходів буде сприяти подальшому стимулюванню ефективної діяльності підприємств за рахунок підвищення ролі ділової репутації. Розглянуто та проаналізовано певні розбіжності в однозначному зарахуванні ділової репутації до груп нематеріальних активів, їх оподаткування та обліку в грошовому виміру. Запропоновано пропозиції щодо шляхів вирішення проблем оцінки і джерел

формування активів репутації в кількісних та якісних показниках.

Ключеві слова: відеофільми, наукові публікації, патенти, ліцензії, бізнес, база оподаткування, гудвіл, роялті, бренд, корпоративна етика, ділова репутація.

Ilykhina Nataliy, Askerova Iryna

ADAPTATION OF INTERNATIONAL TAXATION AND INTANGIBLE ASSET ACCOUNTING PRACTICES TO NATIONAL STANDARDS

The purpose of the paper is to study the domestic and international practices of taxation, accounting and valuation of intangible assets, namely, business reputation and its corporate ethics bases. The ambiguity of approach to determining the value of an enterprise is due to different ways to determine the value of intangible assets and their components, including business reputation. Issues related to the assessment of enterprises for the purpose of their sale and taxation, issuance of shares or other securities, privatization processes are constantly raised.

Methods of research. The solution of the tasks posed in the article was carried out with the help of such general scientific and special research methods as: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach.

Results. According to the results of the study, it was found that the accounting and taxation of intangible assets is not developing at a sufficiently rapid pace, indicating that there is an unrealized potential for its development. That is, it can be said that the assessment and taxation of business reputation does not give a coherent picture of a single definition of quantitative and approaches to this problem.

Practical significance of the research results. The article substantiates that the introduction of the proposed measures will further stimulate the effective operation of businesses and increase their competitive positions in to market. The main scientific points of the article can be used in the practice of small businesses. The article

describes international and Ukrainian practices of taxation, accounting and evaluation of business reputation and its basis in corporation ethics. The paper analytics specific differences of monosomatic enlisting of business reputation into the groups non-material assets, taxation and accounting in monetary expression on. The propositions on the ways of solving of problems of estimation and sources of formation of assets of reputation in qualitative expression were made.

Key words: business, base of interests, goodwill, up, brand, corporate ethics, business reputation.

Ілюхіна Наталія, Аскерова Ірина

АДАПТАЦІЯ МЕЖДУНАРОДНИХ ПРАКТИК НАЛОГООБЛОЖЕННЯ І УЧЕТА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ К ОТЕЧЕСТВЕННИМ СТАНДАРТАМ

Цель статьи заключается в изучении отечественных и мировых практик нематериальных активов налогообложения, учета и оценки, а именно деловой репутации и ее базису корпоративной этики. Неоднозначность подходов к определению стоимости предприятия, связано с различными путями к определению стоимости нематериальных активов и их составляющих, в том числе деловой репутации. Постоянно возникают вопросы, связанные с оценкой предприятий с целью их продажи и налогообложения, эмиссии акций или иных ценных бумаг, процессами приватизации.

Методика исследования. Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, диалектического подхода.

Результаты. По результатам проведенного исследования установлено, что и учет, и налогообложения нематериальных активов, а так же деловой репутации в Украине развивается недостаточно быстрыми темпами, что свидетельствует о наличии нереализованного потенциала его развития. То есть можно сказать, что оценка и налогообложение деловой

репутации не дает целостной картины единого определения количественного и качественного подходов к этой проблеме.

Практическая значимость результатов исследования. В статье обосновано, что внедрение предложенных мероприятий будет способствовать дальнейшему стимулированию эффективной деятельности предприятий за счет повышения роли деловой репутации. Рассмотрены и проанализированы некоторые различия в однозначном зачислении деловой репутации к группам нематериальных активов, их налогообложения и учета в денежном измерении. Предложено предложения относительно путей решения проблем оценки и источников формирования активов репутации в количественных и качественных показателях.

Ключевые слова: бизнес, база налогообложения, гудвил, роялти, бренд, корпоративная этика, деловая репутация.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-59-73

Постановка проблем в загальному вигляді.

Неоднозначність підходів до визначення вартості підприємства, пов'язано з різними шляхами до визначення вартості нематеріальних активів та їх складових, в тому числі ділової репутатії. Згідно з МСФЗ 38 «Нематеріальні активи» нематеріальні активи – це ідентифіковані немонетарний актив, який не має фізичну форму та зберігається для використання у виробництві чи постачання товарів та послуг. А також для передачі в оренду іншим особам чи для адміністративних заходів. Корпоративна етика є основним фундаментом ділової репутатії[1], яка, в свою чергу є одною із важливих складових нематеріальних активів та формування, розвитку і зміцнення конкурентоспроможності підприємств. Постійно виникають питання, що пов'язані з оцінкою підприємств з метою їх продажу і оподаткування, емісії акцій або інших цінних паперів, процесами приватизації.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Якщо простежити еволюцію наукових досліджень в області визнання оподаткування і оцінки нематеріальних активів, ділової

репутації, корпоративної етики, гудвила, можна виявити відсутність універсального підходу до визначення самої сутності ділової репутації. Основні дослідження сходяться до загальних методик оцінки нематеріальних активів або ресурсів, гудвілу підприємства, роялті, тощо. Різноманітність підходів ґрунтується на відсутності чіткого визначення сутності ділової репутації і її класифікації до категорій нематеріальних активів або ресурсів [1,2,3]. Управління ділової репутації – це комплексний процес формування підтримки позитивного уявлення суспільства про підприємство і його продукцію. Також – це система моральних принципів, норм моральної поведінки, що впливає на відношення в середині однієї організації і має вплив на інші організації [2, 3].

Все це створює комерційний фінансовий результат і довгостроковий кредит довіри в зацікавленості контактних аудиторій і суспільства в цілому.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідно визначити, що жодних з наведених проблем не можливо вважати досконало вивченою, тобто є методологічні погрішності в визначенні прав інтелектуальної власності, нематеріальних засобів і власності підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є глибокий аналіз і дослідження міжнародних та сучасних практик обліку оподаткування та методик оцінки нематеріальних активів та їх складових. Порівняння їх з міжнародними стандартами регулюючими визначення понять: ринкової вартості підприємств, капіталізації нематеріальних активів, які знаходяться на балансі, методики оцінки ділової репутації по формулі Блека-Шольца (Black-Scholes) та інші [2,3,4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід сказати, що ділова репутація підприємств, як складова нематеріальних активів – це одна з найбільш важких комплексних економічних категорій. Ділова репутація сприяє конкурентоспроможності підприємств на ринку в зв'язку з міцною фінансовою стійкістю, ефективним розвитком, ростом вартості акцій, залученням інвестицій. Тобто ділова репутація необхідна для тривалого ділового успіху, полегшує доступ

підприємств до ресурсів (фінансових, інформаційних, трудових) і сприяє розвитку позитивних зв'язків з партнерами, постачальниками та клієнтами.

Однак, ділова репутація не матеріальна і про її існування або відсутність можна судити винятково по практиці роботи бізнесу. Згідно з МСФЗ 8 визнання та первісна оцінка нематеріальних активів повинна відповідати визнанню нематеріального активу та критеріям визнання наданим у стандарті, а саме є імовірність отримання економічних вигод у майбутньому та вартість активу може бути достовірною оцінена. Тому слід виділити декілька ситуацій коли необхідно правильно оцінити ділову репутацію у межах визнання її як нематеріального активу:

- купівля (продаж) бізнесу;
- розширення і злиття підприємств;
- прийняття управлінських рішень.

В першу чергу оцінювати ділову репутацію потрібно при купівлі-продажу підприємств, оскільки це вміло організована організаційно-господарська структура, досвід ефективного управління, ділові зв'язки, навчений персонал, стабільні покупці тощо. Саме це забезпечує стійкі доходи. Тому частіше всього необхідно оцінювати ділову репутацію у вартісному виразі саме при зміні власника бізнесу (купівля-продаж). При цьому слід орієнтуватись на те, яку позицію підприємство займає на ринку. Якщо підприємство стійко стоїть на ногах, це свідчить про високу ділову репутацію, високі норми моральної поведінки і системи моральних принципів в середині організації.

Що ж є об'єктами оподаткування та обліку в даному випадку? Вартість ділової репутації, як і всіх інших нематеріальних активів складається з витрат на її створення та витрат на її підтримку. Тому її можна розділити на категорії, які виникають з прав, взаємин, згрупованих нематеріальних активів, з одної сторони, і прав інтелектуальної власності з іншої (авторські права, ноу-хау, товарні знаки, фірмові знаки, ліцензії тощо).

В цілому нематеріальні активи поділяються на групи:

- активи, які мають невизначений термін служби і оцінюються в сукупності та не амортизуються [1];

- активи, які не відокремлені від співробітника підприємства. В їх числі особиста репутація та професійні навички конкурентного співробітника, в тому числі особисті комерційні здібності, талант в області фінансових операцій тощо;

- як і в першому випадку вони не мають чіткого терміну використання та не амортизуються;

- активи, які відокремлені від підприємств (фірмові знаки, торгові марки, авторські права) та можуть бути оцінені окремо і мають певний термін служби. Вони амортизуються та їх можливо поставити на баланс. При купівлі та продажу, чи безповоротній передачі, вони є об'єктом оподаткування [2].

При цьому виникає певна складність. Серед фахівців в області обліку та оцінки ділової репутації не існує єдиної думки щодо того, які активи входять до складу ділової репутації.

Проаналізуємо деякі прийняті способи оцінки вартості ділової репутації підприємств більш відомих на сьогоднішній день[2,3]. Це оцінка ділової репутації з позиції прибутку, оцінка її за об'ємом реалізації продукції, визначення різниці між сумарною ринковою вартістю активів підприємств і вартістю всього бізнесу. При чому оцінка ділової репутації як різниці між вартістю активів і бізнесу слід поділити на два напрямки: по-перше, слід розрахувати ринкову вартість всіх активів підприємства і визначити вартість максимально ефективного використання. Тобто потрібна якісна робота оцінювача та бухгалтера, оскільки потрібно чітко визначити які з нематеріальних активів підприємства слід поставити на баланс. По-друге, необхідно визначити вартість всього бізнесу як єдиного цілого, за допомогою порівняльного або прибуткового методу оцінки в залежності від достовірності та об'єму інформації.

Однак бізнес в першу чергу сприймається, як оцінка бренду, який допомагає отримати дохід і частіше визначається прибутковим методом. Визначив оцінку сумарних активів підприємства, в тому числі нематеріальних активів, поставлених

на баланс і вартість всього підприємства, можливо розрахувати вартість ділової репутації, як різницю між цими результатами. Однак згідно з МСФЗ 36 «Знецінення активів» визнання нематеріального активу повинно зупинятися при вибутті або коли від його використання та майбутнього вибуття не очікується ніяких майбутніх економічних вигод. При цьому прибутки та збитки, які виникають повинні визнаватися як дохід або витрати в звіті про прибутки та збитки за період вибуття або виводу активу з експлуатації. У вітчизняній практиці якщо придбана ділова репутація підприємств негативна, вона рівномірно відноситься на фінансовий результат підприємства.

Спосіб оцінки вартості ділової репутації з позиції надмірного прибутку, ґрунтується на припущенні, якщо одне підприємство отримує більший обсяг прибутку на один актив ніж аналогічне підприємство цієї ж галузі то це означає, що додатковий прибуток підприємству приносить саме його ділова репутація. Цим питанням, як об'єктом оподаткування, зацікавились ще 1920р. в США. Вони розробили інструкцію податкової інспекції №68-609 від 1968р. де ставки доходу для матеріальних та нематеріальних активів було встановлено директивно в залежності від ступеня ризику.

В українській практиці відсутні закріплені коефіцієнти прибутковості, що ускладнює проведення оцінки ділової репутації та потребує ретельного підбору аналогічних підприємств. Це дозволяє уникнути допусків широкого узагальнення. Слід керуватися наступними критеріями: підприємствам, які виробляють аналогічну продукцію, розміщуються в тій ж області і володіють аналогічними виробничими потужностями.

Оцінка ділової репутації за об'ємами реалізації базується на персональних якостях підприємств, які стимулюють клієнтів звертатися саме до них і які приносять компанії прибуток, включаючи дохід на нематеріальні активи. Вони можуть бути ідентифіковані і окремо оцінені на базі основних методів: як оцінки підприємств, які отримали більше прибутку в порівнянні з ситуацією, якщо б воно продавало товар, що не має бренду. Також можливо визначити вартість ділової репутації, як

різницю між вартістю бізнесу в цілому і вартістю його активів (як матеріальних так і нематеріальних). Аналіз сучасних вітчизняних і зарубіжних практик наведено на рис 1.

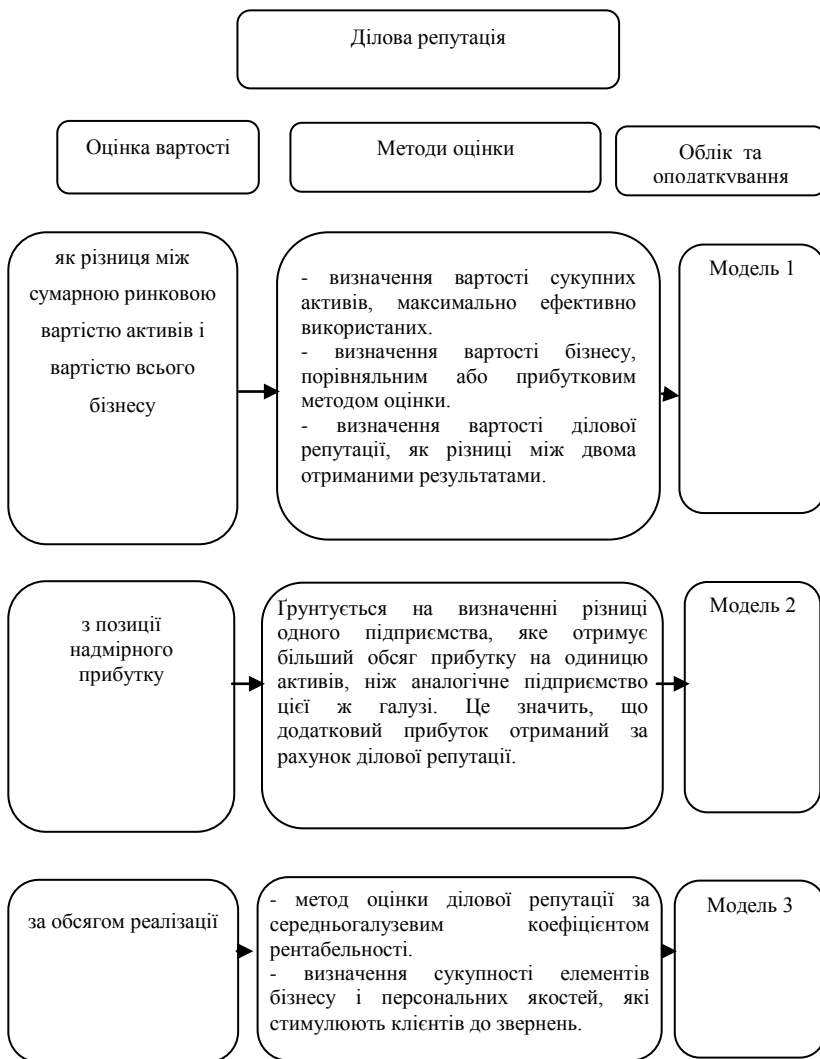

Рис.1. Критерії визнання оцінки обліку та оподаткування нематеріальних активів (ділової репутації)

Отож в Моделі 1 ділова репутація ставиться на баланс лише у випадку продажу підприємства, як частина майнового комплексу. Якщо придбана ділова репутація підприємства негативна вона рівномірно відноситься на фінансовий результат як дохід (рахунок 79). Формування цієї моделі відбувалося з урахуванням П(С)БУ 8 «Нематеріальні активи». При обліку та оподаткуванні ділової репутації по Моделі 2 - ставки доходів для матеріальних та нематеріальних активів встановлюються директивно:

1) для підприємств з низьким рівнем ризику – 8% ставки доходів для матеріальних активів та 15% для нематеріальних активів;

2) для підприємств з високим рівнем ризику ставки доходу – 10% для матеріальних активів і 20% для нематеріальних активів. Ставки в США для матеріальних та нематеріальних активів встановлені директивно. Українська практика обліку та оподаткування ґрунтується на аналогах підприємств порівнюючи їх за критеріями виробничих потужностей, місцевістю та аналогічною продукцією. В цьому варіанті обліку джерелами інформації виступили Інструкція податкової інспекції США №68-609, ПКУ від 01.01.2013р. ст.14 (із змінами і доповненнями до нього) та ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав і професійної оціночної діяльності в Україні» №2658-3

В моделі 3 у разі визнання ділової репутації нематеріальним активом, її облік відносять або на рах. 127 (Інші нематеріальні активи або на рах. 191 «Гудвіл при придбанні»). При цьому позитивний чи негативний гудвіл має амортизуватися чи оподатковуватися. Системний ефект підприємства визначається різницею між прибутковою вартістю бізнесу та вартістю його елементів. В цій моделі аналізувалися П(С)БУ № 8 п.9., Наказ мін. Фінансів України № 42 (із змінами і доповненнями до нього) та МСФО № 2.

Відповідно до принципу міжнародних оцінок стандартів поняття «вартість діючого підприємства» виражає вартість конкретного бізнесу, що склався та функціонує і виводиться

шляхом капіталізації його прибутку. На думку зарубіжних експертів помилки при визначенні вартості бізнесу досить впливають на достовірність обліку і оподаткування. Головним тут є системний підхід коли підприємство розглядається з елементів ділової системи відвернувшись від аналізу окремих бізнес процесів і приймається як єдине ціле. Тобто оцінюється системний ефект підприємства.

Виходячи з цього на думку автора можна сказати, що системний ефект підприємства – це різниця між прибутковою вартістю бізнесу і вартістю його елементів, включаючи і показники ділової репутації. Інтерес представляє спосіб визначення ділової репутації на теорії опціонів[3]. Опціон на купівлю дає право його власнику придбати акції за наперед обумовленою ціною і в обумовлений період часу. В методі оцінки розглядається формула Блека-Шольца (Black-Scholes) для оцінки ділової репутації.

Важливим джерелом інформації для визначення бази оподаткованої та оцінки ділової репутації може служити бухгалтерський облік. Але згідно методологій бухгалтерського обліку в Україні, питань обліку не кодифікованих матеріальних активів, включаючи нематеріальні активи, більше ніж відповідей. Слід дуже чітко обґрунтовувати вплив репутації підприємств на його конкурентоспроможність, сприянню залучення додаткових фінансових ресурсів тощо.

Тобто ділова репутація дійсно є ресурсом підприємств який бере участь у створенні для нього економічних вигід. Але визнання ділової репутації підприємств не дозволяє автоматично визнати її активом і вести її бухгалтерський облік у грошовому вимірнику. Нагадаємо, що будь-який ресурс може бути визнаний активом підприємства у разі якщо він відповідає наступним умовам: підприємство отримало активи у наслідок минулих операцій, отриманий ресурс втілює майбутні економічні вигоди, має вартісне вираження і контролюється підприємством [2, 3].

Якщо ділова репутація, як ресурс відповідає повністю першим двом умовам, то визнання ділової репутації у грошовому вимірнику досить проблематично. Традиційний

підхід визначення вартості матеріальних активів в бухгалтерському обліку не є діючими для ділової репутації, на жаль. По-перше репутацію підприємства не можливо купити (хоча і можливо купити саме підприємство з вже сформованою репутацією). По-друге не можливо чітко встановити ті витрати які несе підприємство на формування своєї репутації. По-третє ділова репутація не є наслідком тільки витрат підприємства (підприємство може сформулювати репутацію надійного платника податків).

Слід зазначити, що проблема обліку і оподаткування нематеріальних активів (у тому числі ділової репутації), існує не тільки в українському бухгалтерському обліку також і в міжнародній практиці. Згідно МСБО-5, фінансовій звітності крім інших об'єктів бухгалтерському обліку, підлягають обов'язковому розкриттю гудвіл та відстрочені витрати на створення або реорганізацію підприємств. Необхідним є конкретизація методу та періодів амортизації і можливих надзвичайних витрат. Тобто гудвіл визначається як перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних активів та зобов'язань які підлягають визначенню на дату операції [3, ст. 700].

Сьогодні облік гудвілу міжнародними стандартами врегульовано МСБО-22, однак остаточно підходи до його відображення в бухгалтерському обліку не уніфіковано: наприклад, амортизація гудвіла, як звичайного активу який підлягає зносу, розподіляють його вартість протягом терміну його використання, але не більш 5 років. А якщо довший період – це не є виправданим [3, ст. 389]. Американська практика бухгалтерського обліку передбачає можливість визнання гудвілу, витратами покупця поточного періоду у формі різниці між вартістю придбаного підприємства та реальною вартістю придбаних активів. Обґрунтовує необхідність однократного списання гудвілу на витрати покупця, однак одноразове визнання величини суми витрат деформує розрахункове значення прибутку в бухгалтерському обліку та оподаткуванню. Також щодо амортизації, гудвіл є принципово протилежним до репутації за динамікою оцінки (залишкова вартість гудвілу з

часом зменшується, а ділова репутація з часом за умов стабільності діяльності підприємства тільки зростатиме), тобто у разі її відображення на рахунках бухгалтерського обліку має відображатися постійна її дооцінка.

Безумовно, на сьогоднішній день відображення репутації в бухгалтерському обліку, як активу не відрегульовано до кінця: корпоративна етика та ділова репутація безсумнівно сприяє отриманню економічної вигоди, є придатною для використання, але у разі відсутності операцій поглинання або придбання, коли ділова репутація враховується у складі гудвілу сучасна методологія українського бухгалтерського обліку не передбачає відображення репутації, витрати на її підвищення не визначають активами, а відображаються у складі витрат звітного періоду [2, 3].

Проблемою є також її достовірна оцінка в грошовому вимірнику, що дозволяє адекватно відобразити ділову репутацію, як актив на рахунках бухгалтерського обліку. Причому не зважаючи на відображенні позитивного чи негативного гудвілу він має амортизуватися, як це передбачено загальною методологією бухгалтерського обліку.

Висновки і перспективи подальших розробок: Таким чином вітчизняна та світова практики з питань вартісної оцінки корпоративної етики та ділової репутації, її відображення як активу у складі активів підприємств до кінця не відрегульовано і тому, на погляд автора можливо розглянути певні підходи до цієї проблеми з позиції вартості підприємства (EBITDA), та його придбання, коли використовується гудвіл. Безумовно, гудвіл сам по собі не визначає суто вартість ділової репутації оскільки на його величину впливає багато факторів, але можуть бути визначені якісним показником ділової репутації.

Для діючої компанії, щодо якої не планується її придбання іншим підприємством можливо скористатися показником (Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization) - тобто прибуток підприємств до виплати податків, нарахування амортизаційних відрахувань та відсоток за кредитом який може бути нарахований із використанням міжнародних стандартів в бухгалтерському обліку. Вартістю

підприємств зазвичай мається на увазі його капіталізація, знаючи це аналітичний показник щодо галузі, в якій працює підприємство можливо за допомогою методу аналогії визначити його «квазі-ринкову» вартість, яка відповідає середній нормі ефективності використання капіталу в галузі в цілому. Різниця між такою квазі-ринковою вартістю та справедливою вартістю активів підприємства й виражатиме той «умовний гудвіл», який міг би виникнути у разі продажу підприємства (кількісно характеризує ділову репутацію підприємства).

На думку сучасних авторів О.В. Радіонова, Ю.С. Погорелова, Дж. Робертсона та інших не позбавляє недоліків та припущень. Наприклад, визнання ефективності використання капіталу підприємствами еквівалентного середньогалузевій ефективності, що не завжди є достовірним, або інформація за даними бухгалтерського обліку оцінки вартості ділової репутації та інше.

Тобто можна сказати, що і бухгалтерський облік і оцінка ділової репутації і оподаткування не дає цілісної картини, щодо єдиного визнання кількісного та якісного підходів в оцінці ділової репутації та її складових (корпоративна етика, роялті, імідж тощо) не в світових, не в українських практиках.

Література

1. The World Bank. Databank // TheWorldBank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org>
2. Актуальні проблеми теорії та практики оподаткування: монографія [Сердюков А.Є та ін.] за заг. ред. Е.С. Волков; Нац. ун. Держ. податк. служби України, Н.д. Центр з проблем оподаткування. – Ірпінь: Нац. ун. ДПС України, 2015. – 552 с.
3. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності 2016році [Електронний ресурс] / Державна служба Статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/osp/ks/g/ksg_u/ksg_u_16.htm

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. за №2755-VI, [Електронний ресурс]. / Верховна рада України – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. Податковий кодекс України від 01.10.2013 р. – стаття 14 «Нематеріальні активи» с.185-198.

1. TheWorldBank. Datacatalog *data.worldbank.org*. Retrieved from: <http://data.worldbank.org>.

2. Serdukov, A.E. (2015) *Aktual'ni problem teorii ta praktykopodatkuvannia [Actual problem soft taxation the oryand practice]*, Nats, unt DPS Ukrainy, Irpin', Ukraine.

3. *Kilkist subiektiv gospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2016 rotsi [Quantity of ebterprises by types of economic activity]*. Retrieved from:

<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fm/osp/ksg/ksgu/ksgu16.htm>.

4. *Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine from 02 October 2010 № 2755-VI]*. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. *Podatkovyi kodeks Ukraine vid 01.10.2013 - Article 14 of the "Non-material Activation"* p.185-198.

10.05.2019

УДК 338.43

JEL Classification: Q 130

Оруджева Хаджар Аждар гизи

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ЗАГОТІВЕЛЬ В АГРАРНІЙ ГАЛУЗІ ВІДПОВІДНО ДО РИНКОВИХ ВИМОГ

У статті розглядаються деякі питання розвитку механізму заготовок в аграрній галузі відповідно до ринкових вимог в сучасний період. Відзначається, що в умовах розвитку аграрної галузі більшої актуальності набуває детальний аналіз модернізації та вдосконалення системи заготовок. В даний час цей процес прискорює тенденції розвитку не тільки сільського господарства і продовольчих продуктів, а й інших подібних сфер. У той же час, сприяючи соціально-економічному прогресу в суспільстві, створює сприятливі умови для більш ефективного використання наявних ресурсів.

Для зростання доходів виробників, поряд із застосуванням гарантованих цін на основні види сільськогосподарських продуктів, в той же час повинна бути досягнута еквівалентність товарного обміну аграрної галузі з іншими галузями. Для цього особливе значення має регулювання цін підприємств, що забезпечують сільське господарство матеріально-технічними ресурсами, цін продукції заготівельних і переробних структур, регламентування рівня їх рентабельності. Для підвищення доходів виробників у країнах з розвинутою ринковою економікою використовують різні заходи і фінансові можливості. В результаті виробники організують процес широкого відтворення відповідно до рівня прибутку і прибутковості за всіма джерелами.

У статті були досліджені питання правильної організації і вдосконалення процесу аграрних заготовок, рівень рентабельності в цій сфері, більш точного розрахунку показників чистого і валового прибутку, зростання обсягу виробництва аналогічної продукції, підвищення якісних показників, що складають основу зростання економічної

ефективності в цілому.

У висновку автор приходиться до такого висновку, що формування цін, що відіграють важливу роль в процесі заготовок сільськогосподарських продуктів, по-різному по відношенню до інших ринкових елементів. Це пов'язано зі специфічними особливостями різних ринкових елементів, що входять в аграрну ринкову систему, а також з впливом інших факторів.

Ключові слова: аграрна галузь, система заготовок, ринкові відносини, продовольчі продукти, виробники, механізм заготовок.

Orujova Hajar Azhdar Kyzy

SOME ISSUES OF DEVELOPMENT OF THE MECHANISM OF PREPARATIONS IN THE AGRICULTURAL INDUSTRY IN ACCORDANCE WITH MARKET REQUIREMENTS

The article discusses some issues of development of the procurement mechanism in the agricultural sector in accordance with market requirements in the modern period. It is noted that in the conditions of development of the agrarian industry, a great deal of relevance is acquired by a detailed analysis of the modernization and improvement of the procurement system. At present, this process accelerates the development trends not only of agriculture and food products, but also of other similar areas. At the same time, by promoting social and economic progress in society, it creates favorable conditions for more efficient use of available resources.

For the growth of producers' incomes, along with the application of guaranteed prices for the main types of agricultural products, at the same time, the equivalence of commodity exchange between the agricultural sector and other sectors should be achieved. For this, the regulation of the prices of enterprises that provide agriculture with material and technical resources, the prices of procurement and processing structures, and the regulation of their profitability are of particular importance. To increase the incomes of producers in countries with developed market economies they use

various measures and financial opportunities. As a result, producers organize the process of widespread reproduction in accordance with the level of profit and profitability for all sources.

The article explored the issues of proper organization and improvement of the process of agricultural procurement, profitability in this area, more accurate calculation of net and gross profit, growth in the production of similar products, improving the quality indicators that form the basis for the growth of economic efficiency in general.

In conclusion, the author comes to the conclusion that pricing, which plays an important role in the process of procurement of agricultural products, is different relative to other market elements. This is due to the specific features of the various market elements included in the agrarian market system, as well as the influence of other factors.

Key words: Agrarian industry, Procurement system, Market relations, Food products, Manufacturers.

Оруджева Хаджар Аждар гызы

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ МЕХАНИЗМА ЗАГОТОВОК В АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ В СООТВЕТСТВИИ С РЫНОЧНЫМИ ТРЕБОВАНИЯМИ

В статье рассматриваются некоторые вопросы развития механизма заготовок в аграрной отрасли в соответствии с рыночными требованиями в современный период. Отмечается, что в условиях развития аграрной отрасли большую актуальность приобретает подробный анализ модернизации и совершенствования системы заготовок. В настоящее время этот процесс ускоряет тенденции развития не только сельского хозяйства и продовольственных продуктов, но и других подобных сфер. В то же время, способствуя социально-экономическому прогрессу в обществе, создает благоприятные условия для более эффективного использования имеющихся ресурсов.

Для роста доходов производителей, наряду с применением гарантированных цен на основные виды сельскохозяйственных продуктов, в то же время должна быть достигнута эквивалентность товарного обмена аграрной отрасли с другими отраслями. Для этого особое значение имеет регулирование цен предприятий, обеспечивающих сельское хозяйство материально-техническими ресурсами, цен продукции заготовительных и перерабатывающих структур, регламентирование уровня их рентабельности. Для повышения доходов производителей в странах с развитой рыночной экономикой используют различные меры и финансовые возможности. В результате производители организуют процесс широкого воспроизводства в соответствии с уровнем прибыли и доходности по всем источникам.

В статье были исследованы вопросы правильной организации и совершенствования процесса аграрных заготовок, уровень рентабельности в этой сфере, более точного расчета показателей чистой и валовой прибыли, роста объема производства аналогичной продукции, повышения качественных показателей, составляющих основу роста экономической эффективности в целом.

В заключении автор приходит к такому выводу, что формирование цен, играющих важную роль в процессе заготовок сельскохозяйственных продуктов, различно относительно к другим рыночным элементам. Это связано со специфическими особенностями различных рыночных элементов, входящих в аграрную рыночную систему, а также с влиянием других факторов.

Ключевые слова: аграрная отрасль, система заготовок, рыночные отношения, продовольственные продукты, производители, механизм заготовок.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-74-91

Постановка проблемы. Рост доходов, занятых в аграрном производстве физических и юридических лиц, зависит от уровня роста товарной продукции, то есть от повышения

объема товарной продукции. Если учесть, что товарная продукция способствует улучшению экономического положения производителя, то важное значение имеет не только уровень товарности продукции, но и уровень ее качественных показателей, расфасовки и уровень приобретения ее заготовительными структурами. Наряду с этим, уровень товарности сельскохозяйственной продукции зависит от спроса на эту продукцию и объема государственных заказов на ее заготовку, стоимости продукции и других подобных факторов.

Анализ последних исследований и публикаций, в которых положено начало решению данной проблемы и на которые опирается автор. «Только в таких условиях механизм спроса и предложения сможет регулировать потребительские цены. До формирования в стране свободного, эффективного и конкурентного рынка должен использоваться этот механизм. В регионах может быть сформирована такая структура, которая, покупая продукцию небольших оптовиков, семейных и сельских фермерских хозяйств, сможет реализовывать их большими партиями в зарубежных странах» (1, стр.365).

Соглашаясь с этим мнением автора, считаем, что одним из важных условий правильного и эффективного развития аграрной отрасли в соответствии с современными требованиями, необходимо проведение целевых антимонопольных мер по обеспечению здоровой конкуренции в аграрной сфере, имеющей монопольные тенденции. Естественно, эти процессы должны осуществляться посредством мер государственного регулирования соответствующего рынка.

«...для дальнейшего повышения уровня самообеспечения населения страны необходимыми сельскохозяйственными и продовольственными продуктами, большего увеличения возможностей экспорта ряда продуктов необходима разработка соответствующего механизма государственного регулирования аграрной отрасли. В современных условиях государственное регулирование аграрной отрасли должно осуществляться в следующих направлениях.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящается статья. Естественно, что в условиях рыночных отношений заготовительные или закупочные цены на сельскохозяйственные и продовольственные продукты не могут быть стабильными. Для правильного определения уровня колебания цен и выявления тенденций их ежегодного изменения необходимо правильное использование показателей сопоставимых цен. Именно их использование позволяет точно определять показатели динамики роста продуктивности в соответствующих условиях.

Формулировка цели статьи (постановка задачи). Для постоянного совершенствования процесса заготовок, производимых в аграрной отрасли сельскохозяйственных и продовольственных продуктов, необходимо усиление материально-технической базы многочисленных форм и методов, задействованных в этом процессе, в том числе проведение более основательных мер в этой сфере. Наряду с развитием системы госзаготовок и потребительской кооперации, важное значение имеет постоянное совершенствование специализированных заготовительных кооперативов, создающих возможность для более выгодной реализации продукции, бирж по продажам, организация различных аукционов и ярмарок.

Изложение основного материала исследования.

Для роста доходов производителей, наряду с применением гарантированных цен на основные виды сельскохозяйственных продуктов, в то же время должна быть достигнута эквивалентность товарного обмена аграрной отрасли с другими отраслями. Для этого особое значение имеет регулирование цен предприятий, обеспечивающих сельское хозяйство материально-техническими ресурсами, цен продукции заготовительных и перерабатывающих структур, регламентирование уровня их рентабельности. Для повышения доходов производителей в странах с развитой рыночной экономикой используют различные меры и финансовые возможности. В результате производители организуют процесс широкого воспроизводства в соответствии с уровнем прибыли и

доходности по всем источникам. Это, в свою очередь, требует осуществления следующих мер:

- регулирование цен на всех этапах агромаркетинговой деятельности;
- защита доходов фермеров (случаи прямого и косвенного трансфера между государством и товарными производителями);
- оказание необходимой поддержки в получении (снабжении) сырья и материалов;
- региональная защита, а также стимулирование производственно-экономической деятельности в аграрной отрасли путем устойчивого развития аграрной инфраструктуры;
- правильная организация и совершенствование заготовительно-маркетинговой системы сельскохозяйственных продуктов (разработка и принятие программ развития аграрного рынка, выделений субсидий по возникающим различным потерям в период их хранения) (2, стр.97-98).

По нашему мнению, с целью совершенствования механизма аграрно-заготовительной деятельности в центре внимания должно быть, прежде всего, создание ее законодательной базы или правовых основ. Исследования показывают, что на сегодняшний день для развития правовой базы аграрной отрасли в организованной и совершенной форме были на разном уровне приняты многочисленные законодательные акты (указы и распоряжения), в том числе законы. Часть этих законодательных документов были приняты с целью развития аграрной рыночной инфраструктуры. Однако, в настоящее время в условиях рыночных отношений ощущается необходимость в принятии специального закона, связанного с развитием законодательной деятельности в аграрной сфере.

В связи с отмеченным, в последние годы была проведена определенная работа по развитию и усовершенствованию заготовительной системы в аграрной отрасли в соответствии с рыночными требованиями. Например, в важном документе «О дополнительных мерах в сфере совершенствования деятельности рынка сельскохозяйственных и продовольственных продуктов», утвержденного Президентом

Азербайджанской Республики от 16 января 2014 года (3), нашли свое отражение процесс заготовок сельскохозяйственных и продовольственных продуктов, в том числе задачи эффективной организации частных структур по заготовкам и продажам, а также торговых центров и центров логистики. В документе в качестве важной задачи ставится подробный анализ Министерствами Сельского хозяйства и Экономики современного состояния в сфере заготовок и разработка предложений по устойчивому развитию в соответствии с рыночными требованиями.

Наряду с этим, одной из важных задач является устойчивое развитие сельского хозяйства, в том числе осуществление мер по стимулированию процесса производства и заготовок продукции. Наблюдения показывают, что в этом отношении важное значение имеет определение оптимальной налоговой нагрузки, особенно правильное обложение налогами, приобретаемое в заготовительном процессе у населения продуктов и правильный расчет их оптимального объема.

Согласно ряда изменений в налоговом законодательстве с целью развития предпринимательских субъектов в аграрной сфере, в том числе снижение налоговой нагрузки, падающей на плечи покупателей продукции, в соответствии с правилами заготовок НДС, рассчитываемый при продаже населению сельскохозяйственных и продовольственных продуктов, получаемых у производителей сельскохозяйственных продуктов, рассчитывается не по полной стоимости этих продуктов, а непосредственно по разнице между покупными и продаваемыми ценами, создаваемой торговой надбавкой. Предположим, что фермер, продавая покупателю сельскохозяйственную продукцию без НДС за 120 манатов, рассчитывает НДС с 20 манатов. Однако, при этом законодательство для расчёта НДС предусматривает проведение производителем (фермером) отдельного учета этой продукции. Так, предприниматель может продавать покупателю товар, покупая его непосредственно у производителей сельскохозяйственных продуктов, в то же время и продавать этот продукт клиенту, импортируя его или же покупая у других заготовительных структур. Для проведения

отдельного учета по этому продукту, НДС рассчитывается от общей стоимости всех продуктов.

Надо отметить, что сегодня основная обязанность заготовок продукции в аграрной отрасли связана с правильным определением оптимального уровня производства в аналогичной сфере. При этом широко используется процесс заготовительной интервенции (вмешательство) продукции. Этот процесс, давая сильный толчок эффективному и устойчивому развитию аграрной отрасли, считается одним из важных параметров эффективного вмешательства государства в аграрную сферу.

В целом заготовительная интервенция в аграрной отрасли осуществляется в случае снижения рыночных цен сельскохозяйственных и продовольственных продуктов по отношению к действующим гарантированным государственным ценам, в том числе при снижении спроса на продукты, предназначенных производителями для рынка.

При этом надо обратить внимание на несколько моментов, связанных с осуществлением этого в соответствующей необходимым параметрам форме:

- заготовительная интервенция – осуществляется для устранения снижения цен, связанных с перенасыщением рынка сельскохозяйственной продукцией и превышения спроса предложением;

- заготовительная интервенция – осуществляется в целях снижения предложения, превышающего спрос на сельскохозяйственные и продовольственные продукты на соответствующем аграрном рынке, в том числе стабилизации показателей аналогичной рыночной конъюнктуры и приведения ценовых показателей в соответствии с интересами производителей.

Особо надо отметить, что основная обязанность заготовительной интервенции связана с организацией необходимых продовольственных ресурсов в аграрной отрасли в целесообразном объеме и на оптимальном уровне. При этом надо учесть, что организация необходимых продовольственных ресурсов более эффективно должна регулироваться

государственными структурами. Важное значение имеет проведение следующих государственных мер:

1. Определение условий возникновения отрицательного сальдо между импортом и экспортом сельскохозяйственных продуктов в совокупном платежном балансе государства;

2. Стимулирование местных производителей в соответствии с необходимыми экономическими параметрами;

3. Защита национального аграрного рынка и местных производителей продукции от отрицательных тенденций, которые могут возникнуть в процессе конкуренции;

4. Снижение влияния несоответствий, возникающих в интересах производителей и потребителей сельскохозяйственной продукции в результате правильного применения гарантированных цен в аграрной отрасли и другие.

Как известно, в настоящее время эффективное и устойчивое развитие аграрных заготовительных отраслей тесно связано с правильной организацией инновационных процессов в аграрной отрасли. В целом, инновационные процессы в аграрной отрасли отражают в себе формирование и развитие модернизированных хозяйственных структур, в том числе институциональные процессы адекватного типа. Следует отметить, что инновационные процессы, на примере хозяйственных субъектов, более всего включают направления аграрной логистики, заготовок и информационных технологий.

Естественно, что инновационные новинки в системе аграрных заготовок их правильное применение должны постоянно находиться в центре внимания. В этом отношении считаем, что важное значение имеет создание экономического механизма управления инновационным процессом на всех этапах процесса заготовок в аграрной отрасли и постоянное стимулирование этой деятельности.

Эффективная организация отмеченных процессов предусматривает более правильное формирование законодательной базы инновационной организации заготовок в аграрной сфере, отражение в ней нового содержания и инновационного менеджмента. Как известно, исследуемая отрасль имеет свои своеобразные особенности, которые влияют

на специфическую форму заготовительного процесса в аграрной сфере. Поэтому, в совершенствовании процесса аграрных заготовок важно учитывать следующее:

- сохранение высокого уровня деятельности заготовительных структур в аграрной отрасли путем постоянной модернизации технического и технологического обеспечения;
- правильное формирование современной инфраструктуры аграрного заготовительного процесса;
- создание благоприятных условий для обеспечения комплексного развития интенсивных инновационных процессов;
- преимущественный прием экологически чистой продукции в процессе заготовок;
- создание и расширение централизованной информационной системы, связанной с заготовительным процессом и т.д.

Основные меры по развитию и совершенствованию системы аграрных заготовок заключаются в проведении научных исследований в этой сфере и ускоренному их применению. Следует учитывать, что система заготовок сельскохозяйственной продукции не ограничивается лишь покупкой и продажей продуктов, эта сфера также составляет одно из условий эффективного обеспечения продовольственной безопасности. Поэтому, основное направление проводимых в этом направлении научных исследований должно состоять из проведения посредством системы индикаторов, экономической оценки различных организационно-правовых хозяйственных форм по отдельным видам продукции с учетом региональных особенностей. Полученные результаты, пройдя практическое апробирование, должны играть роль основных нормативных индикаторов для всех хозяйственных субъектов в сфере аграрных заготовок.

Из вышеотмеченного следует, что меры по повышению эффективности системы заготовок в аграрной отрасли, прежде всего, охватывают обоснование предусмотренного объема товарной продукции (заготовка, продажа), определение гарантированных закупочных цен, проведение эффективного

распределения государственных заготовок по различным административным и экономическим районам и др. Однако здесь особо надо отметить, что применение рыночных отношений в исследуемой отрасли, дополняя новыми различными подходами к исследованию экономической, политической и социальной сущности этой проблемы, включает в себя необходимость применения передовых методов и способов, оставшихся в наследство от прежней экономической системы и даже сегодня сохранивших свою эффективность.

Правильное и целевое применение современной техники и технологий в процессе аграрных заготовок, в тоже время дает толчок повышению эффективности трудовой деятельности. Однако надо учитывать, что основная задача правильного применения любого инновационного процесса состоит в практическом использовании возможностей в соответствии с параметрами новой техники и технологий. Естественно, что применение прогрессивных технико-технологических процессов не может происходить слепо и бездумно. Здесь важное значение имеет более продуманное использование уровня знаний работников и квалифицированных кадров.

В этом аспекте особо важно придавать значение вопросам правильного формирования и дальнейшему развитию аграрной заготовительной инфраструктуры. Это вполне естественно, так как целенаправленное развитие заготовительной инфраструктуры в аграрной сфере дает толчок ускоренному ее развитию и ускорит оптимальную организацию различных направлений деятельности. С ростом количества и качества инфраструктурных объектов повышаются качественные показатели заготовительных процессов, объемные показатели же изменяются по восходящей кривой.

Одним из важных факторов в процессе совершенствования аграрной заготовительной деятельности является оперативность в использовании информационных ресурсов, связанных с заготовками, то есть уровень мобильности. По нашему мнению, оперативность и достоверность информации – это один из важных качественных показателей требований современного периода. В принципе эта

задача объединяет в себе получение более надежных сведений, правильное их использование и другие показатели.

Анализ и наблюдения показывают, что сегодня у работников аграрной сферы, в том числе у заготовительных структур, одна из проблем заключается в источниках необходимой информации. Они расходуют определенные средства для получения рыночной информации. Учитывая это, важное значение имеет увеличение числа консультативных фирм, действующих на платёжной основе в различных регионах или же аналогичных консультативных служб.

Они выполняют основные функции по изучению насыщенности рынка соответствующими сельскохозяйственными продуктами, цен на эти продукты, динамики логистико-заготовительных процессов, специфических особенностей покупателей продукции, конъюнктуры рынка. В тоже время следует отметить, что в условиях осуществления соответствующих аграрных мер, задачи организации информационных потоков и менеджмента носят вероятностный характер и оцениваются в соответствии с текущим положением.

Мы считаем, что специфические процессы, возникающие в управлении необходимой информации в процессе аграрных заготовок, происходят из-за их своеобразных особенностей. Например, информация, полученная в этом направлении, возникает независимо от характера экономической деятельности в этой сфере, в том числе взаимозаменяемость определенных технологических и агробизнесных элементов, изменяют угол подхода к происходящим информационным потокам. Отличительной особенностью информации об использовании аграрных заготовительных ресурсов является ее вероятностный характер. В результате, совершенствование количественно-качественных показателей организации и управления информационных потоков, необходимых в аграрных заготовительных операциях, обусловлено требованиями к происходящим вероятным процессам.

Здесь надо затронуть и такой важный момент – вопросы, связанные с ценами на заготавливаемые продукты. По нашему

мнению, продуманное применение этих цен может дать толчок росту объема и качества продукции, производимой не только в специализированных, более продуктивных и благоприятных природно-климатических зонах, но и на хозяйственных субъектах, расположенных на неблагоприятных землях с низким уровнем продуктивности. Анализ показывает, что сельскохозяйственные субъекты, производящие продовольственные продукты, на примере ОАО «Заготовка и поставка продовольственных продуктов», в соответствии с условиями контрактов, заключенных с местными структурами, должны заготавливать поставляемые продукты без всяких условий.

В этих контрактах должны точно указываться объем (количество) заготавливаемой продукции, цена и время заготовки. Также необходимо учитывать, что условия производства и транспортировки продукции непосредственно устанавливаются заготовительной структурой. При этом, в форме аванса заранее оплачивается определенная часть стоимости различных продуктов. Мы считаем, что аванс должен охватывать до 2/3 стоимости продукции.

Хозяйственные субъекты, производящие сельскохозяйственные и продовольственные продукты, должны правильно определять возможности своей финансово-хозяйственной деятельности, эффективно использовать производственно-финансовый план для точного контроля производимых расходов и получаемых доходов. В этом плане должен отражаться расчет объема всех видов заготавливаемой или реализуемой продукции.

В этом процессе себестоимость заготавливаемых сельскохозяйственных продуктов может определяться по расчетному весу. Однако, представим, что себестоимость молока и масла рассчитывается не по расчетному весу, а в соответствии с натуральным весом. Тогда в зависимости от объема доходов от продажи молока и масла себестоимость этих продуктов может корректироваться. Например, если себестоимость одного центнера молока 3,6% жирности, сдаваемой фермерским хозяйствам в натуральном весе

составляет 75 манатов, то себестоимость молока 3,7% жирности будет составлять 76,5 манатов ($75 \times 3,7 \div 3,6$).

Одной из важных задач, учитываемых в процессе устойчивого развития системы аграрных заготовок в рыночных условиях, является необходимость информационно-консультативного обеспечения по посеву каждого вида продукции с учетом внутреннего спроса и экспортных возможностей. Как известно, сегодня необходимая информация по аграрной сфере, в том числе по заготовительной деятельности, предоставляется юридическим и физическим лицам по линии государственных и негосударственных организаций посредством электронных и письменных изданий. В ряде случаев большинство этой информации составляет технологическая информация. Иногда бывают случаи недостатка информации, связанной с экономической деятельностью отраслей, в том числе с заготовками в аграрной отрасли, а иногда эти сведения не анализируются на профессиональном уровне. Не проводится оптимальная оценка состояния рынка по заготовке ряда сельскохозяйственных и продовольственных продуктов и маркетинговой деятельности в этой сфере, в том числе маркетинговый анализ на необходимом уровне. Поэтому решения, принимаемые аграрными предпринимателями по производству и заготовке (маркетингу) продуктов, бывают недостаточно обоснованы.

Необходимо обратить внимание и на один нюанс в этом процессе. Так, фермеру хорошо известно, какой продукт больше всего надо выращивать с учетом особенностей региона. Сегодня имеющийся спрос на этот продукт определяется только посредством рынка. Если на рынке на этот продукт очень высокий спрос, то большинство производителей сосредотачивают свое внимание на производство именно этого продукта. Однако, ведение беспланового посева приводит к удешевлению этого продукта и снижению рыночных цен.

В качестве примера приведем посевы чеснока. Во время большого спроса на этот продукт все сельчане начали ускоренное его выращивание, зачастую не соблюдая необходимых агротехнических правил. Однако, из-за

неправильного регулювання ринку цей продукт став імпортуватися по більшій дешевій ціні з Китаю, Туреччини та інших країн, що привело до різкого зниження оптових та розничних цін на місцевому ринку, в результаті значально знизився інтерес до посіву цього продукту в наступному році.

Фермер за принципом не винуват, так як інформація про ринковий попит надається їм державними органами (в т. ч. заготівельними організаціями), які займаються проведенням аналізів в цій сфері. Якщо ці структури, проводячи необхідні ринкові дослідження по кожному виду продукту, будуть правильно визначати обсяг попиту на даний продукт, тоді можна заздалегідь уточнювати обсягові показники посівних площ, тобто де і коли садити ці продукти, визначати принципи черговості. Це буде сприяти ефективній організації та удосконаленню господарської діяльності. Також слід врахувати, що цей процес вимагає особливого уваги до проведення планування та прогнозування відповідно до специфічними особливостями кожного регіону.

Прогнози охоплюють комплекс заходів, оснований на кількісних та якісних параметрах більш ефективного та стійкого розвитку заготівельної системи в аграрній галузі. Вони як цілісна система передбачають здійснення численних та різноманітних заходів в заготівельній діяльності. При цьому необхідно проведення комплексного контролю всіх етапів процесу заготівлі сільськогосподарської продукції до її переробки.

Висновки. В регулюванні та удосконаленні заготівельної діяльності в аграрній галузі важливе значення має створення ринкових інфраструктурних елементів (консультативні послуги, реклама, маркетингові дослідження та ін.). На нашу думку, в даний час ще не завершено створення інфраструктурних елементів аграрного заготівельного ринку і це значально обмежує розвиток заготівельної діяльності на основі ефективного ринкового механізму. В цьому відношенні

считаем, что эффективное, целевое развитие сферы заготовок сельскохозяйственных продуктов возможно на основе формирования эффективной системы правового регулирования и соответствующих инфраструктурных элементов в этой сфере.

Как было отмечено выше, формирование цен, играющих важную роль в процессе заготовок сельскохозяйственных продуктов, различно относительно к другим рыночным элементам. Это связано со специфическими особенностями различных рыночных элементов, входящих в аграрную рыночную систему, а также с влиянием других факторов. Кроме того, определенную часть расходов по производству сельскохозяйственных продуктов составляет стоимость материально-технических ресурсов, работ и услуг. Поэтому, правильное формирование ценового механизма, его научное обоснование является важным условием совершенствования процесса заготовок продукции в аграрной отрасли.

Литература

1. Гусейнов Т.Г. Модель национального экономического развития Азербайджана: теория и практика. – Баку: «Элм», 2015. – 466 с.

2. Ахмедов М.А., Гусейн А.С. Основы государственного регулирования экономики (методическое пособие). – Баку: Экономический Университет, 2011. – 120 с.

3. «О дополнительных мерах в сфере совершенствования сельского хозяйства и деятельности рынка продовольственных продуктов»: распоряжение Президента Азербайджанской Республики, № 221, от 17 января 2014 г.

1. Huseynov, T.H. (2015) Model' natsyonal'noho ekonomycheskoho razvytyya Azerbaydzhana: teoryya y praktyka. [Model of national economic development of Azerbaijan: theory and practice] Baku.

2. Akhmedov, M.A., Huseyn, A.S. (2011) *Osnovy hosudarstvennoho rehulyrovanyya ekonomyky (metodycheskoe posobyе)* [Fundamentals of state regulation of the economy

(methodological guide)]. Baku.

3. О дополнител'ных мерakh в сфере совершенствованууа sel'skoho khozyaystva y deyatel'nosty rynka prodovol'stvennykh produktov [On additional measures in the field of improving agriculture and the activity of the food market]. (№221, 17.01.2014) *Rasporyazhenye Prezidenta Azerbaydzhanskoй Respublyky – Presidential decree of the Republic of Azerbaijan.*

10.05.2019

УДК 330.34

JEL Classification: L 510

Пащенко Євгеній, Балджи Марина

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

У статті розглянуто роль іноземного інвестування у міжнародній економіці та в економіці України, правове регулювання та інвестиційний імідж країни. Виявлено та згруповано основні недоліки вітчизняного правового механізму державного регулювання інвестиційної діяльності, проаналізовано досвід іноземного інвестування в різних країнах світу. Проаналізовано стан залучення іноземних інвестицій та основні галузі залучення прямих іноземних інвестицій в Україну. Розглянуто пріоритети українських та іноземних партнерів. Звернуто увагу на необхідність вдосконалення механізму збільшення об'єму іноземних інвестицій. Розглянуто форми стимулювання іноземної інвестиційної діяльності. Розглянута інвестиційна привабливість України. Запропоновано шляхи збільшення обсягів іноземних інвестицій. Мета статті. Виявлення ролі іноземного інвестування у міжнародній економіці та в економіці України, розглянути правове регулювання та інвестиційний імідж країни, проаналізувати стан залучення іноземних інвестицій. Вдосконалити механізм

збільшення об'єму іноземних інвестицій та запропонувати шляхи їх збільшення. Зроблено висновки, що інвестиційна діяльність відіграє важливу роль у розвитку економіки країни, за джерелами інвестування інвестиції поділяють на внутрішні та зовнішні (іноземні), діяльність іноземних інвесторів в Україні регулюється багатьма нормативними актами, географічне положення сприяє інвестиційним потокам, активізація інвестиційної діяльності стає одним із пріоритетних завдань, ефективність і стан інвестиційної діяльності в Україні залежить від відповідної державної і регіональної інвестиційної політики. Необхідність в створенні умов для інвесторів, які б сприяли залученню їхніх коштів у економіку саме нашої країни, які б гарантували їм стабільні і високі прибутки

Ключові слова: іноземні інвестиції, правове регулювання, інвестиційний імідж, інвестиційна привабливість, прями іноземні інвестиції, механізм регулювання.

Pashchenko Yevhenii, Baldzhy Maryna

STATE REGULATION OF FOREIGN INVESTMENT

The article considers the role of foreign investment in the international economy and in the economy of Ukraine, legal regulation and investment image of the country. The main disadvantages of the domestic legal mechanism of state regulation of investment activity are identified and grouped, and the experience of foreign investment in different countries of the world is analyzed. The state of attraction of foreign investments and the main branches of attraction of foreign direct investment in Ukraine is analyzed. Priorities of Ukrainian and foreign partners are considered. The attention is paid to the need to improve the mechanism of increasing the volume of foreign investment. The forms of stimulation of foreign investment activity are considered. The investment attractiveness of Ukraine is considered. The ways of increasing foreign investment are offered. The purpose of the article. Identify the role of foreign investment in the international economy and the economy of Ukraine, consider the legal regulation and investment

image of the country, analyze the state of attraction of foreign investments. Improve the mechanism of increasing the volume of foreign investment and suggest ways to increase it. It is concluded that investment activity plays an important role in the development of the country's economy; investment sources are divided into domestic and foreign; the activity of foreign investors in Ukraine is regulated by many normative acts, the geographical position promotes investment flows, activation of investment activity becomes one of the priority tasks, the efficiency and state of investment activity in Ukraine depends on the relevant national and regional investment policy. The need to create conditions for investors that would contribute to attracting their money to the economy of our country, which would guarantee them stable and high profits.

Key words: foreign investments, legal regulation, investment image, investment attractiveness, foreign direct investment, regulation mechanism.

Пащенко Евгений, Балджи Марина

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

В статье рассмотрена роль иностранного инвестирования в международной экономике и в экономике Украины, правовое регулирование и инвестиционный имидж страны. Выявлены и сгруппированы основные недостатки отечественного правового механизма государственного регулирования инвестиционной деятельности, проанализирован опыт иностранного инвестирования в разных странах мира. Проанализировано состояние привлечения иностранных инвестиций и основные области привлечения прямых иностранных инвестиций в Украину. Рассмотрены приоритеты украинских и иностранных партнеров. Обращено внимание на необходимость совершенствования механизма увеличения объема иностранных инвестиций. Рассмотрены формы стимулирования иностранной инвестиционной деятельности. Рассмотрена инвестиционная

привлекательность Украины. Предложены пути увеличения объемов иностранных инвестиций. Цель статьи. Выявление роли иностранного инвестирования в международной экономике и в экономике Украины, рассмотреть правовое регулирование и инвестиционный имидж страны, проанализировать состояние привлечения иностранных инвестиций. Усовершенствовать механизм увеличения объема иностранных инвестиций и предложить пути их увеличения. Сделаны выводы, что инвестиционная деятельность играет важную роль в развитии экономики страны, по источникам инвестирования инвестиции разделяют на внутренние и внешние (иностранные), деятельность иностранных инвесторов в Украине регулируется многими нормативными актами, географическое положение способствует инвестиционным потокам, активизация инвестиционной деятельности становится одним из приоритетных задач, эффективность и состояние инвестиционной деятельности в Украине зависит от соответствующей государственной и региональной инвестиционной политики. Необходимость в создании условий для инвесторов, которые бы способствовали привлечению их средств в экономику именно нашей страны, которые бы гарантировали им стабильные и высокие прибыли

Ключевые слова: иностранные инвестиции, правовое регулирование, инвестиционный имидж, инвестиционная привлекательность, прямые иностранные инвестиции, механизм регулирования.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-91-110

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Залучення коштів іноземних інвесторів сприяє активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, використанню передового зарубіжного досвіду, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу територій та ін. Держава не в змозі забезпечити зараз надходження обсягу коштів, необхідного для зростання ВВП.

Інвестиційний потенціал вітчизняного приватного сектору ще дуже низький для здійснення великих інвестиційних проєктів. Це стосується як українських банків, так і інших фінансових організацій. На сьогодні, більшість з них згодна фінансувати короткострокові проєкти, вартість яких відносно низька. Треба зазначити, що більшість українських підприємств потребують докорінної реконструкції та переобладнання. Вартість таких інвестиційних проєктів сягатиме десятків і сотень мільйонів доларів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в економічну теорію з питань інвестицій, інвестиційної діяльності, інвестування та регулювання інвестиційної діяльності зробили українські вчені: Рогач О.І.[8], Згуровський М.З.[13], Жаліло Я.А.[15], Гальчинський А.С. та Геєць В.М.[1], Швидченко О.А.[16], Бережний Я.В.[17], Колеватова А.В.[2]. Проте, незважаючи на значну кількість наукових досліджень із цього питання, проблема регулювання інвестиційної діяльності залишається й сьогодні актуальною для подальших досліджень.

Мета статті. Виявлення ролі іноземного інвестування у міжнародній економіці та в економіці України, розглянути правове регулювання та інвестиційний імідж країни, проаналізувати стан залучення іноземних інвестицій. Вдосконалити механізм збільшення об'єму іноземних інвестицій та запропонувати шляхи їх збільшення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Важливу роль у розвитку економіки країни відіграє інвестиційна діяльність. Від їх якісних і кількісних характеристик залежать економічний потенціал країни, його ефективність, галузева та відтворювальна структура суспільного виробництва, спрямованість стратегій соціально-економічного розвитку економіки України.

Термін «інвестиції» походить від лат. «Invest», що означає «вкладати». В більш широкому визначенні інвестиції – це вкладення капіталу з метою забезпечення наступного його зростання. У ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 23.03.2017 р. наведено таке визначення інвестицій: «Інвестиціями є всі види майнових та

інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект» [3]. За джерелами інвестування інвестиції поділяють на внутрішні, тобто такі, участь у яких беруть лише вітчизняні інвестори, зовнішні (іноземні), тобто такі, які здійснюються виключно іноземними інвесторами та спільні – за участю вітчизняних та іноземних інвесторів [4].

Економіка України перебуває в складній економічній ситуації, яка зберігає тенденції до погіршення внаслідок окупації Криму і військових операцій на сході України. Залучення іноземних інвестицій дає змогу країні-реципієнту отримати ряд вигод, основними з яких є: поліпшення платіжного балансу; трансфер новітніх технологій та ноу-хау; комплексне використання ресурсів; розвиток експортного потенціалу і зниження рівня залежності від імпорту; досягнення соціально-економічного ефекту (підвищення рівня зайнятості, розбудова соціальної інфраструктури тощо).

Розглянемо пріоритети українських та іноземних інвесторів при укладенні договорів і реалізації інвестиційних проектів в Україні приведені в таблиці 1.

Правове регулювання іноземних інвестицій. Згідно ст.5 Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, включаючи внески до статутного капіталу підприємств, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України [6, ст.5].

У ст.6 Закону України «Про режим іноземного інвестування» сказано, що відносини, пов'язані з іноземними інвестиціями в Україні, регулюються цим Законом, іншими законодавчими актами та міжнародними договорами України. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про іноземні інвестиції, застосовуються правила міжнародного договору [6, ст.6].

Таблиця 1

Порівняння пріоритетів українських та іноземних партнерів [5]

№	Український партнер	Іноземний партнер
1.	Повномасштабний і довговічний проект	Високоєфективний пілт-проект, як база для майбутніх змін
2.	Фінансування основного і оборотного капіталу	Прибуток на вкладений капітал з обліком ризику
3.	Збереження до 75% статутного капіталу з престижних міркувань	Отримання контрольного пакету акцій для ефективного управління
4.	Збереження управлінської команди	Опора на лідера, необтяженого зобов'язаннями
5.	Збереження спеціалізації, що склалася, і масштабів виробництва	Завоювання нового ємкого ринку
6.	Структурна перебудова експортного капіталу	Використання багатих природних ресурсів
7.	Збереження робочих місць	Застосування кваліфікованої і дешевої робочої сили
8.	Використання нових зарубіжних технологій і управлінської культури	Селекція досягнень української науки, техніка і культури
9.	Збереження в методах обліку прихованих резервів	Прозорість бухгалтерського обліку

Згідно ст.7 Закону України «Про режим іноземного інвестування» для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної діяльності. В окремих випадках при здійсненні інвестиційних проектів відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватись пільговий режим інвестиційної діяльності [6, ст.7].

Згідно ст.8 Закону України "Про режим іноземного інвестування" в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в розділі II цього Закону, то протягом десяти років з дня набрання чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в цьому Законі [6, ст.8].

Згідно ст.9 Закону України "Про режим іноземного інвестування" іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятівних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути проведена на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України [6, ст.9].

Згідно ст.10 Закону України "Про режим іноземного інвестування" іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства України [6, ст.10].

Важливу роль у залученні іноземних інвестицій відіграють заходи заохочення. Шляхом забезпечення пільгового режиму, можливо виділити наступні форми іноземної інвестиційної діяльності, наведені у таблиці 2. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України. Географічне положення України сприяє інвестиційним потокам завдяки її близькості як до Європи (через нових членів ЄС), так і до Центральної Азії і, звичайно Чорноморські порти, які не замерзають, дозволяють транспортувати вантажі з південних до північних країн, із країн Балтії до Чорного моря і далі – на Близький Схід. До цього можна додати, безумовно, й сухопутні кордони з 8 країнами і понад 2700-кілометрову берегову лінію.

Привабливість України як об'єкта для інвестицій іноземного капіталу можна охарактеризувати на основі такого сценарію вкладення коштів: найбільшою популярністю користуються галузі, які переживають піднесення і зорієнтовані на внутрішнє споживання (зв'язок, банківська сфера і страхування, будівництво готелів і офісів, складів і доріг); імідж країни як глобального виробника невеликий. Фінансовий сектор є привабливим для зовнішнього інвестора завдяки вищим порівняно з європейськими країнами процентним ставкам і

значним темпам динаміки банківської діяльності. Частка іноземного капіталу в банківському секторі перевищує третину, що, за східноєвропейськими критеріями, означає ще ненасичений ринок. Іноземна присутність у вітчизняних фінансових установах з кожним роком зростає.

Таблиця 2
Форми стимулювання іноземної інвестиційної діяльності

1.Фінансово-кредитне стимулювання	1.1 Безпроцентні кредити 1.2 Пільгові кредити 1.3 Інвестиційні гарантії
2.Податкове стимулювання	2.1 Зниження ставки податку 2.2 Податкові угоди з іншими країнами 2.3 Зняття податків на реінвестиції 2.4 Безмитний імпорт обладнання та сировини 2.5 Прискорена амортизація 2.6 Податкові кредити
3.Стимулювання інфраструктурного забезпечення	3.1 Надання землі у безкоштовне користування або за пільговими цінами 3.2 Надання будівель і споруд у безкоштовне користування або за пільговими цінами 3.3 Субсидії на користування енергією 3.4 Транспортне цільове фінансування
4.Стимулювання конкретних інвестиційних проектів	4.1 Цільове фінансування ресурсно- та природозберігаючого обладнання 4.2 Цільове фінансування проектів орієнтованих на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів 4.3 Сприяння в проведенні техніко-економічних обґрунтувань проектів 4.4 Цільове фінансування на проведення науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт
5.Протекціоністські заходи	5. Тарифні та нетарифні інструменти

У 2018 доречно виділити сім найнадійніших депозитарних банків іноземних банківських груп [9]: Райффайзен Банк Аваль (Raiffeisen Bank, Австрія) – 9,25-9,5%; ОТП Банк (OTP Bank, Угорщина) – 10,5-11,5%; Креді Агріколь Банк (Credit Agricole, Франція) – 9,5-10%; Укрсиббанк (BNP Paribas Group, Франція) – 5,2-5,7%; ПроКредитБанк (ProCredit Bank, Німеччина) – 14%; Ідея Банк (Getin Holding S.A., Польща) – 14,5-16%; Кредо Банк (PKO Bank Polska, Польща) – 12-13,5%.

Певною привабливістю відзначається і сфера високих технологій. Як і банківський сектор, ІТ-індустрія, зокрема мобільний зв'язок, на перший погляд здається повністю насиченою, хоча й швидкозростаючою, але не придатною для іноземців галуззю. Однак це не відповідає дійсності: незважаючи на наявність великих місцевих компаній – «Київстар», «Vodafone» та «Lifecell», що разом контролюють 85% ринку, – тут відкриваються можливості для нових операторів, оскільки дуже велика частка населення (близько 40%) ще не охоплена діючими операторами. На особливу увагу інвесторів заслуговують постачальники стаціонарного й альтернативного каналів зв'язку і 5G послуг, які можуть скласти сильну конкуренцію GSM-операторам.

Значну привабливість і чималі резерви має й туристичний сектор. Можливості для туризму в Україні не гірші, ніж у країнах ЄС: на заході – гірськолижний курорт (взимку), туристичні походи (влітку); на півдні – відпочинок на Чорному морі; також різні видатні культурні та історичні пам'ятки.

В умовах розвитку економічної кризи активізація інвестиційної діяльності стає одним із пріоритетних завдань, що вимагає невідкладного вирішення на всіх рівнях господарювання. Без розв'язання цієї проблеми стають неможливими перспективи оновлення виробництва на якісно новому рівні, підвищення ефективності господарської діяльності, створення конкурентоздатної економіки світового рівня. В процесі економічного відтворення прямі іноземні інвестиції виконували багато важливих суспільних функцій, сприяючи певній трансформації галузевої структури української

економіки та притаманних їй відносин власності. Стан залучення прямих іноземних інвестицій в Україні значно ускладнює інвестиційну діяльність, оскільки наявний обсяг вкладень не забезпечує передумов економічного зростання і навіть повноцінного відтворення їх наявного стану. Станом на кінець 2018 р. до основних країн інвесторів належали Кіпр, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина та ін. (рис.1).

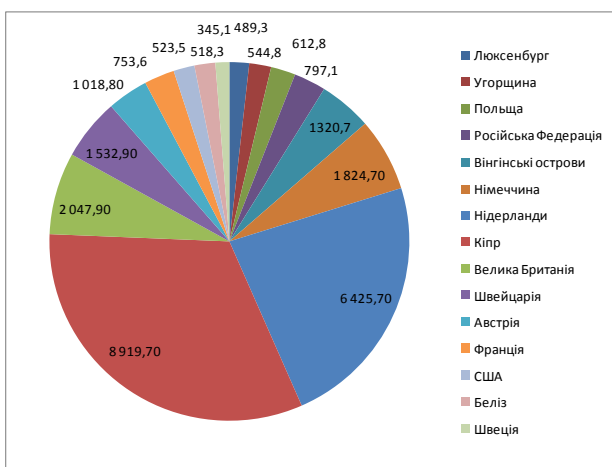

Рис. 1. Стан залучення прямих іноземних інвестицій в Україну на кінець 2018 р., млн. дол. США [10]

На рисунку 2 подані такі основні галузі залучення прямих іноземних інвестицій в Україну на кінець 2018 р. в млн. дол. США. До них належать: промисловість, оптова та роздрібна торгівля, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном тощо.

Слід відзначити, що у рейтингу агентства Moody's Investors Service, що є однією з найбільших та найвідоміших рейтингових агентств світу, Україна покращила свій кредитний рейтинг в міжнародному економічному списку. Він змінився з Саа3 до Саа2, що означає зміна прогнозу зі «стабільного» на «позитивний» [11].

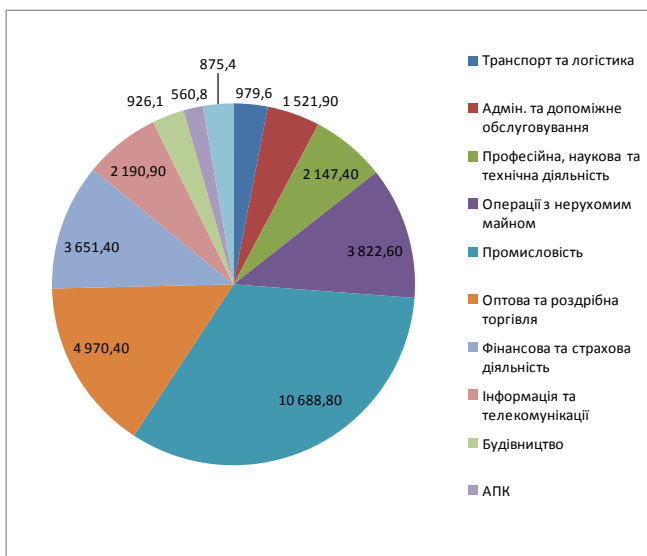

Рис. 2. Основні галузі залучення прямих іноземних інвестицій в Україну на кінець 2018 р. (млн. дол. США) [10]

Так, на поліпшення показників вплинуло проведення структурних реформ в Україні, що допомогло країні впоратися з борговим навантаженням і поліпшити позиції на зовнішніх ринках.

У рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК) 2017/2018 Україна покращила свої позиції на 4 пункти і зайняла 81 місце серед 137 країн світу, які досліджувались (у ГІК 2016/2017 – 85 місце серед 138 країн) [12].

З метою подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення

конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Ряд позитивних кроків у цьому напрямі вже здійснено:

1. На сьогодні в Україні створене правове поле для інвестування та розвитку державноприватного партнерства. Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні.

2. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

3. Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу.

Механізм та шляхи збільшення об'єму іноземних інвестицій. Забезпечити залучення іноземних інвестицій в економіку України в масштабах і структурі, що відповідають зростаючим потребам та інтересам країни, а також національним і регіональним пріоритетним цілям, неможливо без вдосконалення організаційно-економічного механізму їх регулювання та залучення, що включає законодавчо-правову базу, а також адміністративні структури, методи їх діяльності і використовуваний ними інструментарій залучення іноземних інвестицій.

Механізм регулювання та залучення іноземних інвестицій слід розглядати як сукупність заходів та інструментів, спрямованих не тільки на стимулювання припливу іноземних інвестицій в країну, але й на оптимізацію цього процесу — упорядкування структури, форм і спрямованості іноземних інвестицій у відповідності з потребами і стратегічними інтересами нашої країни. Основними складовими комплексного механізму залучення прямих іноземних інвестицій виступають: інституційно-правовий, грошово-кредитний, бюджетно-податковий, територіально-організаційний.

Інституційно-правовий механізм покликаний забезпечити формування належного правового середовища, необхідного для залучення іноземних інвестицій з урахуванням

національного та світового досвіду, а також міжнародних зобов'язань України.

Наступною важливою складовою механізму виступає грошово-кредитний, метою якого є формування ефективної національної й регіональної політики щодо фінансової підтримки інвестиційної діяльності, що потребує узгодження усіх видів економічної політики. Одними з основних факторів розширення масштабів інвестиційної діяльності є стимулювання довгострокового банківського кредитування реального сектора економіки і залучення коштів населення. Рішення цієї задачі вимагає впровадження механізму ефективного захисту прав кредиторів і прозорого порядку реалізації заставного майна, підвищення рівня концентрації банківського капіталу, стимулювання залучення грошових внесків населення, введення механізму іпотечного кредитування, стимулювання надходження іноземного капіталу в банківську сферу.

Бюджетно-податковий механізм передбачає вдосконалення фіскального стимулювання інвестиційної діяльності та амортизаційної політики, а також збільшення обсягів амортизаційних відрахувань для здійснення інвестиційної діяльності в промисловому секторі економіки, зокрема, через використання прискореної амортизації. Податкова політика України має перейти від домінування фіскальних пріоритетів до реалізації стимулюючого потенціалу у спосіб надання податкових пільг і преференцій для промисловості.

Основним з напрямів удосконалення територіально-організаційного механізму стає створення певних преференційних умов на окремих територіях. У світовій практиці особливу увагу приділено таким інструментам і механізмам державної інвестиційної політики, як спеціальні правові режими економічної діяльності, що передбачають застосування для частини суб'єктів господарювання впродовж визначеного часу особливих, відмінних від загальнонаціонального режиму, більш преференційних умов діяльності.

Важливим з чинників забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни є нарощування та ефективне використання інвестиційних ресурсів. Прямі іноземні інвестиції являють собою найважливішу частину світового руху капіталу. Для країн із кризовим станом економіки, в тому числі для України, роль іноземних інвестицій надзвичайно велика, а саме у здійсненні структурної перебудови економіки, інвестиційної реконструкції і модернізації виробництва. У сучасних умовах прямі іноземні інвестиції виступають найважливішим засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, структурних зрушень у народному господарстві, зростання технічного прогресу. Саме тому, у часи важкої економічної кризи та дефіциту бюджету, іноземні інвестиції є тим «рятівним кругом» для провідних галузей Української економіки. Україна катастрофічно втрачає довіру інвесторів через спад промислового виробництва, нестабільності політичної ситуації, зростання інфляції, знецінення національної валюти і падіння фондових індексів. І справді, на нестабільність залучення закордонних коштів в Україні впливає низка об'єктивних і суб'єктивних чинників. Серед них: корумпованість влади; жорстке оподаткування; складність реєстраційних, ліцензійних, сертифікаційних та митних процедур; відсутність чітких і простих процедур викупу й оренди землі для ведення господарської діяльності; відсутність державного захисту інвестицій.

Варто відмітити першочергові шляхи або ж заходи для збільшення об'єму іноземних інвестицій, серед яких: досягнення національної згоди між різними владними структурами, соціальними групами, політичними партіями та іншими суспільно політичними організаціями; радикалізація боротьби зі злочинністю; гальмування інфляції всіма розумними відомими у світовій практиці засобами; перегляд податкового законодавства у бік його спрощення і стимулювання виробництва; мобілізація вільних коштів підприємств і населення на інвестиції у нестачу шляхом підвищення процентних ставок по депозитах і внесках; впровадження системи оплати з творення продукції капітального будівництва за кінцеву будівельну продукцію;

запуск передбаченого законодавством механізму банкрутства; надання податкових пільг банком вітчизняним та іноземним інвесторам, які ідуть на довгострокові інвестиції для того, щоб компенсувати витрати від уповільненого обороту капіталу в порівнянні з іншими напрямками їхньої діяльності.

Дані заходи сприятимуть довірі іноземних інвесторів до нашої держави, уряду, політики. Україна зможе стати безпечною і прибутковою країною для вкладання коштів у її економіку. Також доцільно було б створити:

- організації, що займаються розробкою проектів підприємств з іноземним інвестуванням;
- банки, що надають гарантію;
- інвестиційні фонди;
- страхові компанії, що здійснюють страхування ризиків при реалізації проектів, які розробляються саме завдяки іноземному інвестуванню тощо.

Висновки з даного дослідження. Можемо підвести головні висновки дослідження. Інвестиції – це вкладення капіталу з метою забезпечення наступного його зростання. Важливу роль у розвитку економіки країни відіграє інвестиційна діяльність. За джерелами інвестування інвестиції поділяють на внутрішні та зовнішні (іноземні).

Зарубіжному інвестору немає сенсу вкладати гроші в проект, якщо він не приносить прибуток більше, ніж депозит в банку. Тому такий інвестор, як правило, претендуватиме на значну частину можливого підприємницького прибутку. А тим більше в умовах несприятливого інвестиційного клімату в Україні іноземні компанії розраховують на отримання набагато вищої норми прибутку в порівнянні з операціями в інших країнах.

Діяльність іноземних інвесторів в Україні регулюється багатьма нормативними актами, найголовнішим з яких є, Закон України «Про режим іноземного інвестування». Та слід зазначити, що залучення іноземного капіталу має заохочуватись, але не повинно отримувати переваги перед внутрішнім капіталом.

В Україні географічне положення сприяє інвестиційним потокам. Головними вкладаннями коштів є: зв'язок, банківська сфера і страхування, будівництво готелів і офісів, складів і доріг, туризм.

Активізація інвестиційної діяльності стає одним із пріоритетних завдань. Погіршення інвестиційного клімату в Україні на різних етапах розвитку інвестиційної діяльності було пов'язано з розширенням та згоранням пільг для іноземних інвесторів, тобто з низьким рівнем захисту їх комерційних інтересів.

Ефективність і стан інвестиційної діяльності в Україні залежить, перш за все, від відповідної державної і регіональної інвестиційної політики; щоб зростали обсяги і поширювалося застосування іноземних інвестицій, потрібно здійснити оцінку впливу факторів інвестиційного середовища та клімату на інвестиційні процеси.

Потрібно створити для інвесторів такі умови, які б сприяли залученню їхніх коштів у економіку саме нашої країни, які б гарантували їм стабільні і високі прибутки. Якнайкраще використати довіру інвесторів і забезпечити гарантії і пільги їхнім капіталовкладенням у майбутнє нашої економіки і України в цілому.

Література

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / [Авт.кол.: А.С.Гальчинський, В.М.Гець та ін.] – Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2009. – 416 с.

2. Колєватова А.В. Глобальні на національні проблеми економіки: навч.посібник. – Миколаїв, 2018. - Вип. 22. – С.1080 – 1084.

3. Про інвестиційну діяльність: Закон України №1981-VIII від 23.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1560-12>.

4. Джерела, види інвестицій та їх класифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://pidruchniki.com/1791021136251/ekonomika/dzherela_vidi_i_nvestitsiy_klasifikatsiya.

5. Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=225>.

6. Про режим іноземного інвестування: Закон України № 93/96-ВР від 19.03.96 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/93/96-вр>.

7. Стратегія залучення і використання іноземних інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://library.if.ua/book/125/8249.html>.

8. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: Підручник / О.І. Рогач – К.: Либідь, 2012. – 720с.

9. Міністерство фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2018/03/29/33000248/>.

10. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

11. Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80>.

12. Інвестиційний клімат в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 19 грудня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [:http://www.me.gov.ua/file/link/226937/file/Invest_klimat_19_12_2013.doc](http://www.me.gov.ua/file/link/226937/file/Invest_klimat_19_12_2013.doc)

13. Федоренко В.Г. Інвестознавство: підручник; 2-ге вид., перероб. / В.Г. Федоренко. - К. : МАУП, 2012. – 512 с.

14. Згуровський М.З. Геоелектронні сценарії розвитку і Україна / М.З. Згуровський. – К.: Академія, 2010. – 328с.

15. Іноземні інвестиції та національний капітал: парадигма взаємодії: [зб. наук. праць / За ред. Я.А. Жаліло] – К.: Сатсанга, 2011. – 108с.

16. Швидченко О. А. Формування інвестиційного середовища в Україні / О. А. Швидченко // Рыночные трансформации в сфере научно-технической деятельности: сб. науч. тр. – К.: ИЭ НАНУ, 2007. – С. 130–135.

17. Бережний Я.В. Щодо напрямів удосконалення політики запровадження національних проектів в Україні: аналітична записка / Я.В. Бережний, Я.А. Жаліло, А.П. Павлюк [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень, 2013. – 9 с. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1170/>.

1. *Stratehiya ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku Ukrainy (2004-2015 roky) "Shlyakhom Yevropeys'koyi intehratsiyi" [Strategy of economic and social development of Ukraine (2004-2015) "By way of European integration"]* (2009). Kyiv.

2. Kolevatova, A.V. (2018) *Hlobal'ni na natsional'ni problemy ekonomiky:navch.posibnyk [Global on national problems of the economy: an educational guide]*. Mykolayiv. Vyp. 22.

3. Pro investytsiyu diyal'nist' [On Investment Activity] *Zakon Ukrainy #1981-VIII vid 23.03.2017 r. – Law of Ukraine No. 2181-VIII dated 23.03.2017*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1560-12> [in Ukrainian].

4. *Dzherela, vydy investytsiy ta yikh klasyfikatsiya [Sources, types of investments and their classification]*. Retrieved from https://pidruchniki.com/1791021136251/ekonomika/dzherela_vidi_i_nvestitsiy_klasifikatsiya. [in Ukrainian].

5. *Efektivna ekonomika [Effective economy]*. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=225>. [in Ukrainian].

6. Pro rezhym inozemnoho investuvannya [About the regime of foreign investment] *Zakon Ukrainy #93/96 vid 19.03.1996. – Law of Ukraine No. 93/96 dated 19.03.1996*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/93/96-вр>. [in Ukrainian].

7. *Stratehiya zaluchennya i vykorystannya inozemnykh investytsiy [Strategy of attraction and use of foreign investments]*. Retrieved from <https://library.if.ua/book/125/8249.html>. [in Ukrainian].

8. Rogach, O.I. (2012) *Mizhnarodni investytsiyi: Teoriya ta praktyka biznesu transnatsional'nykh korporatsiy [International Investments: The Theory and Practice of Transnational Corporations]*. Kyiv.

9. Ministerstvo finansiv [Ministry of Finance]. *minfin.com.ua*. Retrieved from <https://minfin.com.ua/ua/2018/03/29/33000248/>. [in Ukrainian].

10. Sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny [The site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from www.ukrstat.gov.ua. [in Ukrainian].

11. *Kontsepsiya rozvytku derzhavno-pryvatnoho partnerstva v Ukrayini na 2013-2018 roky [The Concept of Public-Private Partnership Development in Ukraine for 2013-2018]*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80>. [in Ukrainian].

12. Investytsiynyy klimat v Ukrayini [Investment climate in Ukraine] www.me.gov.ua. Retrieved from http://www.me.gov.ua/file/link/226937/file/Invest_klimat_19_12_2013.doc [in Ukrainian].

13. Fedorenko, V.G. (2012) *Investing [Investoznavstvo]*. Kyiv.

14. Zgurovsky, M.Z. (2010) Geo-economic scenarios of development and Ukraine [Heoekonomichni stsenariyi rozvytku i Ukrayina]. Kyiv.

15. Scared, Ya.A. (2011) *Foreign investment and national capital: the paradigm of interaction [Inozemni investytsiyi ta natsional'nyy kapital: paradyhma vzayemodiyi]*. Kyiv.

16. Shvidchenko, O.A. (2007) Formation of the investment environment in Ukraine [Formuvannya investytsiynoho seredovyscha v Ukrayini] *Рыночные трансформации в сфере научно-технической деятельности: сб. науч. тр. – Market transformations in the sphere of scientific and technical activity: Sat. scientific tr.* 130–135. [in Ukrainian].

17. Berezny, Ya.V. (2013) *Shchodo napryamiv udoskonalennya polityky zaprovadzhennya natsional'nykh proektiv v Ukrayini: analitychna zapyska [As to the directions of improving the policy of introducing national projects in Ukraine: an analytical note]*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1170/>. [in Ukrainian].

23.04.2019

УДК 321.01:316.3 (47-57)

JEL Classification: A110; F420

Румянцева Анжеліка

ВЛАДА І СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ В КРАЇНАХ СНД

У даній статті розглядається тема влади і суспільства на прикладі взаємодії двох цих сил в Україні. Як відомо, поняття «влада» зародилося в самому первісному суспільстві, як тільки воно з'явилося і сформувалося. З тих самих пір ці поняття нероздільні один з одним, так як немає і не було такого суспільства, де б не мала місце бути та чи інша владна ієрархія. У статті автор дає різні трактування цих понять, детально описує етапи їх формування та взаємодії. В ході багаторічного досвіду різних суспільств, були виведені та обґрунтовані різні проблеми, що виникають між можновладцями та іншою частиною суспільства. У цій статті автор детально розглядає та описує, наприклад, поняття громадянського суспільства, розповідає про етапи його зародження і становлення як в цілому, так і зокрема в Україні, виділяє основні проблеми, з якими стикається більшість людей, які усвідомлено обрали шлях громадянського самовияву, уточнює функції та структуру даного поняття. Також в статті, наведені автори та їхні праці, пов'язані з такими темами, як «влада і суспільство», «громадянське суспільство» та «громадянська участь»; висунуті основні цілі і завдання, поставлені сучасним світом в нашому суспільстві перед громадянами, шляхи та способи їх вирішення. Наведені приклади міжнародних практик, та окрім цього детально розглянуто процес становлення та змін по частині взаємодії влади і суспільства та поняття «громадянське суспільство», починаючи з періоду перебудови, що мала місце бути в кінці минулого століття і поклала початок кардинальним інноваціям в системі владарювання, відносини більшої частини суспільства до управлінських структур, формування громадянської позиції та прагнення до самовияву і

самоврядування в Україні. Зроблено належні висновки та запропоновано подальші шляхи щодо розвитку.

Ключові слова: влада, суспільство, громадянське суспільство, демократія, самоврядування, громадянська позиція, Україна.

Rumyantseva Angelika

POWER AND SOCIETY: PROBLEMS OF INTERACTION IN THE CIS COUNTRIES

This article discusses the topic of government and society on the example of the interaction of these two forces in Ukraine. As you know, the concept of "power" originated in the primitive society itself, as soon as it appeared and was formed. Since then, these concepts are inseparable from each other, since there is not such a society where this or that power hierarchy would not exist. In the article, the author gives various interpretations of these concepts, describes in detail the stages of their formation and interaction. In the course of many years of experience of different societies, various problems arising between those in power and another part of society were derived and substantiated. In this article, the author examines and describes in detail, for example, the concept of civil society, talks about the stages of its origin and formation both in general and in Ukraine in particular, identifies the main problems that most people who consciously choose the path of civil self-manifestation, clarifies functions and structure of this concept. The article also mentions the authors and their works related to such topics as "power and society", "civil society" and "civic participation"; put forward the main goals and objectives set by the modern world in our society to the citizens, ways and means of solving them. Examples of international practices are given, and in addition, the process of formation and changes in terms of the interaction between government and society and the concept of "civil society" are considered in detail, starting with the period of restructuring, which took place at the end of the last century and marked the beginning of major innovations in the system of government parts of society to the

management structures, the formation of citizenship and the desire for self-manifestation and self-government in Ukraine. Conclusions are drawn and the further ways of development are offered.

Keywords: power, society, civil society, democracy, self-government, civil position, Ukraine.

Румянцева Анжелика

ВЛАСТЬ И ОБЩЕСТВО: ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СТРАНАХ СНГ

В данной статье рассматривается тема власти и общества на примере взаимодействия двух этих сил в Украине. Как известно, понятие «власть» зародилось в самом первобытном обществе, как только оно появилось и сформировалось. С тех пор эти понятия неразделимы друг с другом, так как нет и не было такого общества, где бы не имела место быть та или иная властная иерархия. В статье автор дает различные трактовки этих понятий, подробно описывает этапы их формирования и взаимодействия. В ходе многолетнего опыта разных обществ, были выведены и обоснованы различные проблемы, возникающие между властью и имущими и другой частью общества. В этой статье автор подробно рассматривает и описывает, например, понятие гражданского общества, рассказывает о этапах его зарождения и становления как в целом, так и в частности в Украине, выделяет основные проблемы, с которыми сталкивается большинство людей, осознанно выбравших путь гражданского самопроявления, уточняет функции и структуру данного понятия. Также в статье упомянуты авторы и их труды, связанные с такими темами, как «власть и общество», «гражданское общество» и «гражданское участие»; выдвинуты основные цели и задачи, поставленные современным миром в нашем обществе перед гражданами, пути и способы их решения. Приведены примеры международных практик, а кроме этого подробно рассмотрен процесс становления и изменений по части взаимодействия власти и общества и понятия «гражданское общество», начиная с периода перестройки,

имевшей место быть в конце прошлого столетия и положившей начало кардинальным инновациям в системе властвования, отношения большей части общества к управленческим структурам, формированию гражданской позиции и стремлению к самопроявлению и самоуправлению в Украине. Сделаны выводы и предложены дальнейшие пути развития.

Ключевые слова: власть, общество, гражданское общество, демократия, самоуправление, гражданская позиция, Украина.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-111-123

Постановка проблемы. Власть возникла вместе с развитием человека и вместе с ним прошла длительный путь своего становления и постоянного совершенствования. В современных условиях также идут процессы развития власти. Первоначально политика, по замечанию М. Вебера, сводилась к деятельности «государства как института, осуществляющего монополию законного применения силы на данной территории». Вся общественная жизнь укладывалась в рамках политической сферы и подчинялась государству. Государство, как носитель и субъект власти, единолично распределяло ценности и ресурсы.

Власть – это возможность навязать свою волю кому-либо, даже вопреки его желанию и не смотря на его сопротивление. Суть власти не зависит от того, на чем основана данная возможность, так как власть может базироваться на различных методах и подходах. Они могут быть демократическими и тоталитарными, четными и основанными на лжи, насилии, мести, обмане, провокациях, обещаниях и т. д.

Общество — группа людей, обладающих разными интересами, ценностями и целями. Человеческие общества характеризуются моделью отношений (социальных отношений) между людьми, которая может быть описана как совокупность таких отношений между его субъектами.

Общество нередко отождествляется с социальностью вообще и сводится к формам общения и совместной деятельности людей; с другой точки зрения, сами по себе люди,

находящиеся в общении и занятые совместной деятельностью, включая распределение совместно произведённого продукта, ещё не составляют в социологическом понимании общества, поскольку остаются теми же людьми, включёнными в групповые (в том числе коллективные) формы жизнедеятельности.

Развитие институтов гражданского общества отразило процесс нарастающей множественности интересов различных групп населения. На этой основе происходила специализация политических ролей и функций внутри политического сообщества. Понять причины и последствия распределения власти и ценностей в обществе без учета влияния социальных общностей, ментальности и системы культуры было невозможно. Замена понятия государства концепцией политической системы дала возможность учесть влияние неформальных механизмов функционирования мира политики, отразить нарастающую взаимосвязь и взаимовлияние политических структур, политической культуры, политического поведения и гражданского общества.

Методологическая основа исследования. Начиная с начала 90-х годов, тема становления и функционирования политических систем начала широко разрабатываться учеными. Появились издания, знакомящие публику с зарубежной политологической мыслью. Среди отечественных учёных, занимающихся данным вопросом, можно выделить таких как Г. А. Дегтярёв, К. С. Гаджиев, А. И. Соловьев, А. А., Пушкарёва, В. С. Пусько, А.М. Ушков и др. Среди зарубежных, в том числе пишущих о положении дел в странах СНГ: Т. Болл., О. Тоффлер, Б. Берне, Ж-Л Шабо, С. Холмс и др. Основой данного исследования являются работы отечественных и зарубежных авторов в области политологии, системных исследований.

Почему власть играет двойственную, амбивалентную роль, бывая то необходимым и целесообразным механизмом общения людей, управления обществом, то выступая в качестве злой и дегуманизированной силы. Именно эта мысль противоречивой двойственности власти проходит практически

через все крупные концепции и теоретические размышления о ее природе в истории политической мысли.

Действительно, механизм власти имеет сложную, иерархическую структуру, в которой формальным первичным "субъектом" и источником власти, выступает народ, передающий властные функции своему официальному представителю, т. е. опосредующему их агенту — государству. Государство, в свою очередь, распределяет полномочия среди "носителей" по "горизонтали" (законодательная, исполнительная и судебная отрасли власти) и по "вертикали" (центральные, региональные и местные органы власти) с тем, чтобы управлять населением страны ("объект" властвования) от имени всего общества ("субъект" властвования). Однако в действительности реальным носителем власти нередко являются элита и бюрократия, т. е. чиновники и функционеры могущественной системы исполнительной власти, на разных ее уровнях и в разных стратах, а также различные группировки правящей элиты.

В то же время механизм властного общения включает в себя и давление "снизу" различных групп и слоев гражданского общества, имеющих свои зоны влияния и сферы интересов, которые через каналы "обратной связи", систему представительства и другие формы демократического волеизъявления оказывают воздействие на состояние властных отношений в той или иной стране. Следовательно, одностороннее сведение потенциала власти либо к ее формальным и официальным субъектам ("суверену государства" по Гоббсу или "ассоциации народа" по Руссо), либо к ее якобы истинным и реальным носителям ("господствующим классам" по Марксу или "правящей элите" по Парето) все-таки не отражает всю ситуацию властных взаимоотношений в обществе. Из бесконечного числа точек пересечения разнонаправленных векторов интересов и воли управляющих и управляемых, а также потенциальных размеров их ресурсов и актуализированных сил, образуется своего рода гравитационное поле властного общения, "поле напряжений, на котором разворачивается политическая практика" (В. Н. Амелин).

Постановка целей. Отметим ряд новых тенденций, которые характерны для наших дней. Первая тенденция заключается в усилении интенсивности процессов демократизации политической власти. Также четко выраженным является процесс замены форм политической власти, основанных на прямом насилии и подчинении, формами общественного консенсуса и самоуправления. Об усилении демократической тенденции во властных отношениях свидетельствует повышение роли в воздействиях на властные отношения общественных движений и неполитических объединений, становление и развитие в посттоталитарных странах гражданского общества.

Основной материал. Установление диалоговых, партнерских отношений между властью и формирующимися структурами гражданского общества – это одна из ключевых задач украинской государственности. Эффективность функционирования государственной и муниципальной службы все в большей мере определяется их способностью гибко реагировать на происходящие изменения, приводит инновационный механизм непрерывного совершенствования государственного и муниципального управления в действие в соответствии с целями и задачами гражданского общества. Таким образом, развивается идея активного влияния структур и социальных институтов гражданского общества на политическую систему, без которых политический процесс не может быть эффективным и динамичным. Прочность государственной власти во многом определяется способностью власти защищать интересы своих граждан, удерживать баланс общественных сил и обеспечивать прогрессивное развитие гражданских, демократических, самоуправленческих тенденций человеческого общества. Если же государственная власть перестает работать на общество, ограничивая свою деятельность только обслуживанием отдельных групп, оно тем самым создает условия для конфликта между обществом и властью.

Историческим примером стремления к гражданскому обществу могут служить в целом процессы, происходившие в Советском Союзе в период «перестройки». Стремление к

переменам тогда чувствовалось в разных социальных группах, хотя все же большинство населения предпочитали изменения в рамках существующей системы.

Гражданское общество – это своеобразный проект масштаба всего мира, в котором абсолютно каждая нация обязана будет в определенные сроки выступить в роли соавтора, то есть привнести свои идеи, а также культурные особенности. Украинский научный, культурный, мировоззренческий вклад также является достаточно важным для реализации мирового проекта гражданского общества, как и полноценный вклад других наций.

Условно можно выделить три этапа формирования гражданского общества:

1. На первом этапе происходит разделение гражданской и государственной сфер общества. Начинается взаимодействие гражданского общества и аппарата государственной власти посредством современных демократических механизмов (выборы, референдумы, митинги, петиции и т.д.). Развивается преимущественно частная сфера общественной жизни, появляются различные институты, организации, обслуживающие частные интересы людей. В данный период преобладает система классического капитализма – с частной собственностью, рыночной экономикой, свободной конкуренцией. Главными классами на этом этапе являются предприниматели и рабочие.

2. Далее начинает развиваться не только частная, но и общественная сфера жизни. Гражданское общество, которое было вынуждено самостоятельно защищать экономические интересы различных социальных слоёв передаёт эти обязанности государству, которое становится благодаря этому не только правовым, но и социальным. На данном этапе сглаживается конфликт между интересами капиталистов и наёмных рабочих, общество стремится к компромиссу между интересами различных социальных групп.

3. На финальном этапе формирования гражданского общества происходит его глобализация и плюрализация. Классовая борьба стремится к нулю, поляризация общества

практически исчезает. Различные социальные группы имеют разные интересы только в силу своих культурных особенностей, а не из-за вражды с другими группами. Разнообразные субъекты гражданского общества вырабатывают собственные стратегии и пути развития, а в самом обществе практикуется толерантность, терпимость ко всему спектру социальных групп, классов, этнических групп и т.д.

Государство должно выступить генерирующим центром всех действий, которые будут предприниматься в Украине в направлении ее участия в международном движении, касающемся гармонизации всех национальных правовых систем по всем требованиям сегодняшнего цифрового общества.

Власть и гражданское общество – одна из сложных проблем в политике. Чем выше уровень демократии, чем демократичнее существующие законы, определяющие, в том числе, общественные свободы, тем выше «планка» справедливости в обществе [2].

Основным барьером для развития гражданского участия в Украине является несформированная мотивация людей к общественной активности. Отчуждение проявляется как на эмоциональном уровне (равнодушие, усталость), так и на содержательном: неверие в успех, несовпадение представлений об общем интересе, недоверие и власти, и социальным активистам. К этому добавляется отсутствие опыта совместных действий, опыта выстраивания договоренностей, определения целей и средств для их достижения. Работа с мотивацией является приоритетным направлением в достижении успеха.

Второй класс проблем – развитие культуры и накопление опыта коллективных действий. Участие людей в коллективном действии представляет собой вызов их способности к групповой работе, к сознанию себя в качестве члена сообщества, группы, а также к целому ряду практических навыков: к организации и ведению дискуссии, к достижению и подтверждению консенсуса, к выдвижению представителей общегрупповых интересов и т.д. [3].

Гражданское общество представляет собой горизонтально структурированную совокупность независимых

общественных организаций и ассоциаций, дистанцировавшихся от государственных и коммерческих структур и функционирующих в соответствии со своими целями и задачами ради реализации общественных интересов.

Общественные организации объединяются в соответствии со своими целями и задачами, а также в рамках реализуемых проектов. Например, по защите окружающей среды в рамках какой-либо региональной проблемы. Многие образовательные организации, например, университеты и библиотеки организованы как некоммерческие организации, что позволяет им получать гранты от различных благотворительных фондов и иметь налоговые льготы от государства.

Финансируются данные организации в рамках заявленных проектов на конкурсной основе со стороны множества различных правительственных и неправительственных национальных и международных благотворительных фондов, также имеющих свою специализацию: защита окружающей среды, продвижение демократии в конкретной стране, защита прав человека и т. д.

В обобщенном виде задача сводится к формированию полноценной групповой субъективности – подтвержденной ресурсами способности действовать для достижения своих целей, способности устанавливать правила в определенной сфере социальных отношений и способности самому следовать этим правилам. Такая постановка проблемы подсказывает, что приоритетами должны стать мероприятия, направленные на повышение культуры солидарности (способности членов сообщества, группы брать на себя ответственность за существование всей группы), к преодолению оторванности социальных активистов от населения, а также к повышению культуры представительства, партнерства и кооперации. Без этих навыков невозможно устойчивое существование и успешная деятельность возникающих низовых инициатив.

Также существует ряд проблем, связанных либо с отсутствием возможностей для гражданского участия, либо с неадекватной структурой имеющихся возможностей, не способствующей абсорбированию социальной активности в

систему существующих социальных (в т. ч. и государственных) институтов. Как показывают исследования общественных движений, на начальном этапе социальные движения всегда сталкиваются с ригидностью существующих политических, административных и бизнес-структур [4].

Однако, по мере организационного развития, мобилизации ресурсов и накопления опыта гражданского участия усиливается их трансформирующее влияние на институциональную структуру общества. Разнообразные формы гражданского участия возможны лишь в том случае, когда у населения с властью устанавливаются не только вертикальные, иерархические отношения господства/подчинения, но и формируется режим горизонтальных, диалоговых отношений, построенных на фундаменте закона и права. От этого зависит способность к диалогу разных социальных актеров, их готовность к конструктивным формам взаимодействия. Если граждане отказываются от институциональных форм взаимодействия и сотрудничества, это приводит к воспроизводимому отчуждению, что означает, с одной стороны, предрасположенность системы манипулировать людьми, не заботясь об их «компетентном участии», а с другой, - состояние деривации, зависимости, неприятия индивидом условий, при которых результаты его действия находятся вне пределов его собственного понимания и контроля.

Выводы. Власть и общество: одно без другого существовать не может. Все человечество и власть исконно связаны между собой. Формирование гражданского общества отнюдь не означает отказ от политического общества. В условиях происходящей дифференциации общества (а она имеет тенденцию к усилению) сделать это практически невозможно. Задача, видимо, состоит в том, чтобы показать, какой облик должно принять гражданско-политическое общество в целом, в каких направлениях оно будет изменяться в ходе своего утверждения. Если говорить в общем плане, то гражданско-политическое общество – это такое общество, в котором в равной степени и наиболее полно реализуются многообразные потребности и интересы человека и как гражданина, и как

политического субъекта. Общество, в котором выработан достаточно эффективный и демократический механизм взаимодействия государственно-политических и гражданско-общественных институтов, способствующий, с одной стороны, гармонизации общечеловеческих и национальных интересов, а с другой, – разрешению различного рода социальных, региональных и прочих конфликтов.

Литература

1. Дзюбка І. С., Лемківський К. М. Політологія: підручник. – К., 2008. – С. 220-223, 264-266.
2. Борцов Ю. С. Человек и общество: краткий энциклопедический словарь-справочник (политология). – Р., 2007. – С. 485.
3. Задорин И. В. Власть и общество в Украине: развитие взаимодействия и повышение эффективности гражданского участия. – М., 2013.
4. Рябов С. Г., Томенко М. В. Основы теорії політики. – К.: Тандем, 2006. – С. 49, 59.
5. Dzyubka I. S., Lemkivs'kyj K. M. Politologiya: Pidr. – К., 2008. – Р. 220-223, 264-266.
6. Bortsov U. S. Chelovek i obschestvo: kratkij entsiklopedicheskij slovar'-spravochnik (politologiya). – Р., 2007. – Р. 485.
7. Zadorin I. V. Vlast' i obschestvo v Ukraine: razvitie vzaimodejstviya i povyshenie effektivnosti grazhdanskogo uchastiya. – М., 2013.
8. Ryabov S. G., Tomenko M. V. Osnovy teorii polityky. – К.: Tandem, 2006. – Р. 49, 59.

1. Dzyuba, I.S., Lemkivsky, K.M. (2008) *Political science [Politolohiya]*. Kyiv.
2. Bortsov, Yu.S. (2007) *Chelovek y obshchestvo: kratkyy entsyklopedycheskyy slovar'-spravochnik (polytolohyya) [Man and Society: a brief encyclopedic reference dictionary (political science)]*. Rostov.

3. Zadorin, I.V. (2013) *Vlast' y obshchestvo v Ukrayne: razvytye vzaymodeystviya y povыshenye effektivnosti hrazhdanskoho uchastyya [Power and Society in Ukraine: Development of Interaction and Increasing the Efficiency of Civic Participation]*. Moscow.

4. Ryabov, S.G., Tomenko, M.V. (2006) *Basics of the theory of politics [Osnovy teoriiy polityky]*. Kyiv.

10.05.2019

УДК 339.138

JEL Classification: M310

Сотніков Юрій, Єрешко Андрій

BIG DATA ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПІДХІД У СТВОРЕННІ ПОРТРЕТА ЦІЛЬОВОГО СПОЖИВАЧА

Аналіз ринку споживачів - невід'ємна частина успішного ведення бізнесу. Саме з портрета покупця починається будь-яка маркетингова кампанія і це один з найважливіших моментів визначення прибуткового бізнесу. Не маючи чіткого портрета можливого клієнта / покупця, неможливо скласти грамотне пропозицію на товар, а ще важче правильно адресувати цю пропозицію. У світлі Четвертої промислової революції і відповідно масової цифровізації, коли передові технології радикально змінюють цілі галузі економіки приголомшливо швидкими темпами і накопичуються величезні масиви неструктурованих даних, слід звернути увагу на технологію Big Data.

У статті розглянуто поняття Big Data як основний фактор переходу до персоніфікованого підходу в дослідженні поведінки споживачів. Визначено, яким чином Big Data впливає на маркетингову діяльність сучасних підприємств. Викладено

методи обробки неструктурованої інформації, серія підходів і інструментарій великих даних. Розглянуто, як використовується досліджувана технологія на етапі аналізу ринкового середовища і аудиту власне маркетингової діяльності. Виділено основні переваги, які отримує виробник при впровадженні рішень інтелектуального аналізу інформації. Доведено вигоду споживача від поширення технології Big Data в бізнес-середовищі. Виявлено основні ризики і проблеми, якими супроводжується використання Big Data на даному етапі розвитку даної технології. Наводяться практичні приклади досвіду використання Big Data для створення портрета цільового споживача зарубіжними компаніями в якості подальших передумов для реалізації різноманітних маркетингових рішень, стратегій, для здійснення професійної діяльності, що передбачає використання сучасних технологій прийняття рішень, бізнес-аналітики для різних галузей економіки.

Ключові слова: Big Data, сегментація, маркетингові стратегії, таргетинг, цільова аудиторія, цільовий споживач, цифровізація.

Sotnikov Yurii, Ereshko Andrii

BIG DATA AS A FUNDAMENTAL APPROACH TO CREATING A PORTRAIT OF THE TARGET CONSUMER

Consumer market analysis is an integral part of successful business. It is from the portrait of the buyer begins any marketing campaign and this is one of the most important moments in determining a profitable business. Without a clear portrait of a potential client / buyer, it is impossible to make a competent offer for a product, and it is even more difficult to correctly address this offer. In the light of the Fourth Industrial Revolution and, accordingly, mass digitalization, when advanced technologies are radically changing entire sectors of the economy at tremendous speeds and huge arrays of unstructured data accumulate, one should pay attention to Big Data technology.

The article discusses the concept of Big Data as the main factor in the transition to a personalized approach to the study of consumer behavior. It was determined how Big Data affects the marketing activities of modern companies. Outlined methods for processing unstructured information, a series of approaches and tools for big data. It is considered how the investigated technology is used at the stage of analyzing the market environment and auditing the marketing activity itself. The main advantages that the manufacturer receives in the implementation of data mining solutions are highlighted. Proven consumer benefits from the spread of Big Data technology in a business environment. The main risks and problems that accompany the use of Big Data at this stage of development of this technology are identified. Practical examples of the experience of using Big Data to create a portrait of a target consumer by foreign companies are given as further prerequisites for implementing various marketing decisions, strategies, for carrying out professional activities involving the use of modern decision-making technologies, business analytics for various industries.

Key words: Big Data, segmentation, marketing strategies, targeting, target audience, target consumer, digitalization.

Сотников Юрий, Ерешко Андрей

BIG DATA КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЙ ПОДХОД В СОЗДАНИИ ПОРТРЕТА ЦЕЛЕВОГО ПОТРЕБИТЕЛЯ

Анализ рынка потребителей – неотъемлемая часть успешного ведения бизнеса. Именно с портрета покупателя начинается любая маркетинговая кампания и это один с важнейших моментов определения доходного бизнеса. Не имея четкого портрета возможного клиента/покупателя, невозможно составить грамотное предложение на товар, а еще труднее правильно адресовать это предложение. В свете Четвертой промышленной революции и соответственно массовой цифровизации, когда передовые технологии радикально меняют целые отрасли экономики потрясающе быстрыми темпами и

накапливаются огромные массивы неструктурированных данных, следует обратить внимание на технологию Big Data

В статье рассмотрено понятие Big Data как основной фактор перехода к персонифицированному подходу в исследовании поведения потребителей. Определено, каким образом Big Data влияет на маркетинговую деятельность современных компаний. Изложены методы обработки неструктурированной информации, серия подходов и инструментарий больших данных. Рассмотрено, как используется исследуемая технология на этапе анализа рыночной среды и аудита собственно маркетинговой деятельности. Выделены основные преимущества, которые получает производитель при внедрении решений интеллектуального анализа информации. Доказано выгоду потребителя от распространения технологии Big Data в бизнес-среде. Выявлены основные риски и проблемы, которыми сопровождается использование Big Data на данном этапе развития данной технологии. Приводятся практические примеры опыта использования Big Data для создания портрета целевого потребителя зарубежными компаниями в качестве дальнейших предпосылок для реализации разнообразных маркетинговых решений, стратегий, для осуществления профессиональной деятельности, предусматривающей использование современных технологий принятия решений, бизнес-аналитики для различных отраслей экономики.

Ключевые слова: Big Data, сегментация, маркетинговые стратегии, таргетинг, целевая аудитория, целевой потребитель, цифровизация.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-123-136

Formulation of the problem. It is extremely difficult to determine the very industry for which the problems of information arrays would not be urgent. The ability to operate with giant unstructured data streams, analyze the interdependence between them, thereby making rational management decisions, provides a huge potential for companies of various formats to raise profitability

and efficiency gains, while taking into account the sophisticated tastes of consumers.

Based on today's digitalization realities, the volume of the Big Data market is growing almost exponentially and will reach \$ 92 billion by 2026. The results of the Forbes study showed that 48 % of marketers using Big Data analysis do it for the deep analysis of consumer behavior. Finally, Big Data is turning into a real-life tool for managing consumer behavior due to the opportunity to get new insights to turn static advertising campaigns into flexible tools in the hands of marketers to ensure timely response to changes in consumer behavior [1, p. 103].

Analysis of recent research and publications. The theme of Big Data is multifaceted and ambiguous, therefore it is popular among specialists in various fields. The impact of Big Data on social processes and business organization (consumer motivation, the concept of segmentation, the approach to the study of consumer behavior), in particular, was studied by N. Bessis, M. Chen, V. Meyer-Schönberger, K. Cooker, and others. C. Davis, T. Craig, and M. Ladloff studied the ethical problems arising from the formation of large amounts of personal information available to companies [6, p. 4].

Isolation of previously unsolved parts of a common problem. Modern Big Data technologies make it possible to convert a mass of heterogeneous and unstructured data into information that forms the basis of a personalized approach to each individual client. Currently, in the Ukrainian business environment, Big Data technology has not yet become widespread due to the high cost of software and rather high requirements for analysts, although marketers are aware that their competitiveness is necessary to ensure competitiveness [11; 2, p. 246].

The purpose of the article is to study the capabilities of Big Data technologies as a fundamental approach in order to create a portrait of the target consumer, its main advantages and possible imperfections.

Presentation of the main research material. Traditional data formats are quite definite and weakly changeable. In contrast to unconventional data formats, Big Data shows a high susceptibility to

change. With the advent of Big Data, the world has changed: data has become comprehensive, ever-changing

Only Google makes about 40,000 searches every second, which gives about 1.2 trillion searches for big data every year. And every day the amount of data increases faster. If today humanity generates 4.4 zettabytes of data, then by 2020 it will have already created 10 times more. By 2020, almost a third of all data will pass through cloud services, and therefore will be analyzed [10].

It is extremely difficult to determine the very industry for which the problems of information arrays would not be urgent. The ability to operate with giant unstructured data streams, analyze the interdependence between them, thereby making rational management decisions, provides a huge potential for companies of various formats to raise profitability indicators and increase efficiency.

The rapid growth of the B2C services market in recent years necessitates radical changes in the field of Internet services. The emergence of new platforms providing services to the consumer through the global network marked not only the beginning of a new stage in the development of relations between business and the consumer, but also significantly advanced the technology of its implementation via the Internet [7, p. 135].

Previously, marketers could only analyze only the results of their activities - now they can use dynamic data in real time and take instant preventive measures, correcting the previously adopted marketing strategy during its implementation, and not after completion. Modern technologies offer a wide range of possibilities for the use of data: this is both primary collection and storage, as well as comprehensive analysis and multi-level segmentation that allow you to implement thoughtful marketing strategies and build mutually beneficial relationships with the consumer.

It is important to make a portrait of the target consumer. To do this, you need to significantly expand the set of monitored parameters. This helps to open new parameters, the existence of which was not even suspected, and in the meantime, they are wonderful for describing individual segments of the target audience. This allows for more accurate targeting and helps to plan further

actions, understand what repels the target audience, and use this knowledge to optimize the strategy and content of messages.

It is also necessary to compare lists of loyal consumers and those who change their addictions: this helps to highlight the characteristics of non-regular customers and prevent them from leaving, and also to convince loyal customers to maintain their loyalty to product positioning.

A properly composed portrait of the target consumer helps to understand which channels and marketing tools to use. Knowing the needs of the client, we can formulate a more precise advertising message. At the same time, it is important to remember that the portrait of a client is the “personification” of a certain market segment. But most companies operate on the principle of "universal tailor" - they try to create a universal portrait of a client, taking in a bunch all the clients from their base [9].

A portrait of a target consumer typically includes the following characteristics: age, marital status, income level, place of residence (geography), gender, employment, position held, typical problems related to the specifics of work, needs, fears and desires, etc. .

The main purpose of the portrait of the target consumer is to create marketing campaigns (advertising, commercial offers, content, etc.) that are maximally “tailored” to the needs of a specific target audience.

The more detailed the portrait of the target consumer, the more characteristics it takes into account and the more information is collected, the higher the chance to create a proposal that best meets the needs of the target audience [8, p. 41].

For example, to create an individual psychological portrait of a target consumer, not only his posts and likes on Facebook are used, photos on social networks, the number of friends, intensity, frequency of change of location, time spent in the network and other user-unconscious data are analyzed. Thus, a motion sensor in a smartphone shows whether it is waving a hand, how far it moves (these actions correlate with emotional instability). The functional support of a smartphone is a kind of questionnaire on a free basis: with its help it is possible not only to form a psychological portrait of

a potential consumer, but also to select the desired one among the resulting portraits.

So developments in the field of applied applications of Big Data technology based on data from computer networks are engaged in the British private company for behavioral research and strategic communications Laboratory of Strategic Communications. It is a global campaign management organization and specializes in marketing based on psychology and logic. In the United States, the company is known as Cambridge Analytica and conducts data mining and analysis of user audience data [5, p. 153].

The success of Cambridge Analytica's marketing strategies is based on an analysis of the psychological behavior of a person who uses the "ocean model" and segmentation (only users of a selected target audience can see the ad). This means the personalization of advertising and precisely adjusting the advertising message to the type of character of each individual consumer.

An analysis by Cambridge English scientists confirmed that psychological targeting, like that used in Cambridge Analytica, increases the number of clicks on Facebook ads by 60%. The likelihood that after viewing personalized advertising, people will switch to action (they will buy the advertised item) growing 15 times.

Also, examples of using Big Data to create a portrait of a target consumer can serve as prerequisites for:

- personalization of the proposal for a specific consumer based on the analysis of information about him in real time. For example, with the help of Affdex Affectiva technology, when viewing a horror movie, a user can make it as scary as he wants. Using the camera on a tablet or smartphone, the program analyzes in real time the emotions and facial expressions of the viewer. If at any scary moment the user turns away, then on the basis of his biometric data and algorithms, the program decides whether to keep him energized or speed up an eerie moment;

- price discrimination depending on the user profile. For example, a network of popular hotels in the United States, as a result of in-depth analysis of data on its consumers, found that owners of certain models of smartphones and users of individual browsers when booking rooms focus more on prices than on the appearance of

the rooms and the quality of services. Based on this information, management has developed differential pricing for certain categories of its customers;

- automation and optimization of the process of supplying goods to retail chains. This is made possible by software that analyzes the data accumulated by trading networks, and provides manufacturers with information on which products are in demand, or whether they are sufficiently in stock, which stores are the most profitable, etc.;

- create personalized advertising campaigns. Extensive online targeting capabilities allow you to provide consumers with information about products that may interest them. Moreover, the campaign can be customized not only by geographical, regional, socio-demographic characteristics of users, but also by interests based on the analysis of search history and pages on the user's social networks [3, p. 171].

We must not forget that Big Data as such will carry little sense for the business, if it is not consistently converted into “Smart Data”. The main goal from analyzing a billion lines of data is to get answers to the crucial questions about your target consumer. And marketers, who have picked up the global trend of gathering large amounts of information everywhere, are more likely to get even more questions about their brand, product, and audience from them, for which they don't have enough resources to search for answers. It is important to remember that it is the choice of marketing tools, including deep analytics, that should contribute to the realization of your strategy of interaction with the target consumer.

Modern consumers do not like manipulations. They are already rather tired of the abundance of promotional offers and are rarely kept on price tags from '99. Yes, and on the good old trick with the location of the most necessary goods (at the end of the hall is not so effective. Today, a generation of new consumers is almost formed, who have little trust in marketing campaigns and “super-profitable” offers. They go to the supermarket with a list of necessary products and less give in to impulsive impulses to buy something unnecessary. In addition, consumers are beginning to react negatively to really aggressive ways of selling goods. In this regard,

marketers Now consumers strictly control the sex they don't wait and see what advertisements they'll show, they choose to watch, they can skip ads, ignore them, etc. From a position of a target consumer, the security of information is extremely important in working with Big Data double blind comparison, because in fact the names and addresses of customers are not important. It is also necessary to provide the consumer with the opportunity to refuse to receive targeted advertising addressed to him ("notice and choice"). However, consumers make it clear that they are happy to get acquainted with relevant advertising and that it is not an annoying factor. Therefore, it is so important to contact the target audience with a targeted message, without violating the privacy of their personal information at any stage of the campaign [4, p. 124].

Using the Big Data toolkit in business provides benefits to both producers and consumers. The consumer receives personalized content that matches his needs and interests. The manufacturer manages to automate the uniform data collection and processing processes and free up time resources for solving problems, which will require a more creative approach; optimize marketing activities: spend less, getting better results; to establish mutually beneficial relations with the consumer by maximizing the compliance of the marketing mix with the needs of the individual client [12].

Conclusions and prospects for further development. Big Data technology has a high value in marketing activities, as it allows companies to regularly receive detailed information about their customers, not as a single mass, but about each customer separately. This leads to a transition to personalized customer service with automatic generation of an individual marketing program for each consumer, which will make it possible to determine customer satisfaction with the product (service), increase trust and loyalty, and increase demand for products. Due to the increasing level of information relevance, companies are able to significantly improve the effectiveness of marketing investments. For foreign companies, the collection of Big Data tools has already ceased to be an innovative phenomenon. The use of this technology is not a competitive advantage, but a necessary condition for ensuring competitiveness.

The transition of the domestic business environment to management based on data mining will take some more time. The main reasons for the delay in the implementation of Big Data by Ukrainian organizations are the high cost of software, the time it takes to adapt specialists to use it and a number of technical problems associated with the imperfection of algorithms used in Big Data tools.

However, it should be noted that unlimited access to an array of digital footprints opens up unlimited opportunities to influence society or manipulate society, and therefore confidentiality, secrecy, personal space - these concepts lose their meaning in modern digital society. Thus, companies should take care of the integrity of the personal information of the target consumer.

Literature

1. Бабурин В.А., Яненко М.Е. Технологии Big Data в сервисе: новые рынки, возможности и проблемы // Техно-технологические проблемы сервиса (ТТПС). 2014. – № 1 (27). – С. 100-105

2. Барсегян, А. А. Технологии анализа данных: Data Mining, Visual Mining, Text Mining, OLAP / А. А. Барсегян, М. С. Куприянов, В. В. Степаненко, И. И. Холод. – СПб.: БХВ-Петербург, 2007. – 384 с.

3. Волкова Ю.С. Большие Данные в современном мире // Концепт. Т. 2016. – №11. – С. 171-175.

4. Воронкова О.В. Мотивация в управлении поведением потребителя // Перспективы науки. – 2012. – № 10 (37). – С. 123–125.

5. Измалкова С. А., Головина Т. А. Использование глобальных технологий «BIG DATA» в управлении экономическими системами // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. №4–1., 2015. - с. 151–158.

6. Калягина Л. В. Категория «Данные»: понятие, сущность, подходы к анализу / Л.В. Калягина, П. Е. Разумов. // Вестник КрасГАУ. – 2014. – №4. – С. 3–8.

7. Майер-Шенбергер, В. Большие данные. Революция, которая изменит то, как мы живем, работаем и мыслим: пер. с англ. / В. Майер-Шенбергер, К. Кукьер. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 240 с.

8. Посыпанова О.С. Экономическая психология: психологические аспекты поведения потребителей. – Калуга, 2012.

9. Большие данные в разных отраслях: сценарии применения [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.uipdp.com/articles/2014-10/17.html>.

10. Использование больших данных (big data) в маркетинговых исследованиях [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.ovtr.ru/stati/bolshie-dannye-big-data-v-marketingovyh-issledovaniyah>.

11. Калягина Л. В. Категория «Данные»: понятие, сущность, подходы к анализу / Л.В. Калягина, П. Е. Разумов. // Вестник КрасГАУ. – 2014. – №4. – С. 3–8.

12. Сахно А. Programmatic для "чайников": Что такое программатик и как он работает [Электронный ресурс] / Алексей Сахно. – 2016. – Режим доступа к ресурсу: <http://digitalbee.com/blog/digital-marketing/programmatic-dlya-chaynikov-chto-takoe-programmatik-i-kak-on-rabotaet/>.

1. Baburin, V.A., Yanenko, M.E. (2014) *Tekhnolohyy Big Data v servyse: novyye gыnky, vozmozhnomy y problemy* [Big Data Technologies in Service: New Markets, Opportunities and Problems]. *Technical and Technological Problems of Service (TTPPS)*. – *Tekhniko-tekhnolohycheskye problemy servysa (TTPS)*. № 1 (27). 100-105.

2. Barsegyan, A. A. (2007) *Tekhnolohyy analiza dannykh: Data Mining, Visual Mining, Text Mining, OLAP* [Технологии анализа данных: Data Mining, Visual Mining, Text Mining, OLAP]. St. Petersburg.

3. Volkova, Yu.S. (2016) *Bol'shye Danyye v sovremennom myre* [Big Data in the Modern World]. *Concept – Koncept*. №11. 171-175.

4. Voronkova, O.V. (2012) Motyvatsyya v upravlenyу povedenyem potrebytelya [Motivation in the management of consumer behavior]. *Science Perspectives – Perspektyvy nauky*. № 10 (37). 123–125.

5. Izmalkova, S.A., Golovina, T.A. (2015) Yspol'zovanye hlobal'nykh tekhnolohyy «BIG DATA» v upravlenyу ekonomycheskymy systemamy [Use of global technologies “BIG DATA” in managing economic systems] *News of Tula State University. Economic and legal sciences – Yzvestyya Tul'skoho hosudarstvennoho unyversyteta. Ekonomycheskye y yurydycheskye nauky*. №4–1. 151–158.

6. Kalyagina, L.V. (2014) Katehoryya «Данные»: ponyatyе, sushchnost', podkhody k analyzu [Category “Data”: concept, essence, approaches to analysis]. *Herald KrasGAU. – Vestnyk Kras-HAU*. №4. 3-8.

7. Mayer-Schönberger, V. (2014) *Bol'shye dannyye. Revolyutsyya, kotoraya yzmenyt to, kak my zhivem, rabotaem y myslym [Big data. A revolution that will change the way we live, work and think]*. Moscow.

8. Posypanova, O.S. (2012) *Экономыческaya psykholohyya: psykholohycheskye aspekty povedenyua potrebyteley [Economic psychology: psychological aspects of consumer behavior]* Kaluha.

9. *Bol'shye dannyye v raznykh otraslyakh: stsenaryy pryomenenyya [Big data in different industries: application scenarios]* (2014). Retrieved from <http://www.uipdp.com/articles/2014-10/17.html>. [in Ukrainian].

10. *Yspol'zovanye bol'shykh dannyykh (big data) v marketynhovnykh yssledovanyuyakh [The use of big data (big data) in marketing research]* (2016) Retrieved from <http://www.ovtr.ru/stati/bolshie-dannye-big-data-v-marketingovyh-issledovaniyah> [in Ukrainian].

11. Kalyagina, L.V. (2014) atehoryya «Данные»: ponyatyе, sushchnost', podkhody k analyzu [Category “Data”: concept, essence, approaches to analysis]. *Bulletin KrasGAU. – Vestnyk Kras-HAU*. №4. 3–8.

12. Sakhno, A. (2016) *Programmatic dlya "chaynykov": Chto takoe prohrammatyк y kak on rabotaet [Programmatic for Dummies: What is a programmatic and how does it work]* Retrieved from <http://digitalbee.com/blog/digital-marketing/programmatic-dlya-chaynikov-chto-takoe-programmatik-i-kak-on-rabotaet/> [in Ukrainian].

10.05.2019

УДК 351.82

JEL Classification E61

Шикіна Наталія, Коцюрубенко Ганна

ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто перелік загроз національній безпеці (економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави та зниження рівня життя населення) на основі аналізу законодавчих актів, а саме: Закону України «Про основи національної безпеки України» 2003 року, Закону України «Про національну безпеку України» 2018 року та «Стратегії національної безпеки України» 2015 року. Наголошено на важливості та значимості таких складових, як «тінізація» економіки, високий рівень бідності населення, низька конкурентоспроможність вітчизняних виробників, висока залежність від зовнішніх фінансових ресурсів тощо. Наведено місце України та динаміку зміни позиції у рейтингах відповідно до окремих показників світового рейтингу, зокрема «рейтинг щастя», «легкість ведення бізнесу». Проаналізовано динаміку зміни державного та гарантованого державою боргу, розраховано окремі показники боргової безпеки України у 2015-2018 рр. Обґрунтовано важливість пошуку шляхів фінансування економіки як альтернативи борговому залученню коштів. Запропоновано приділити увагу розвитку вільних економічних

зон як складових формування економічного підґрунтя національної безпеки держави: створення умов та законодавче сприяння розвитку технополісів та технопарків дасть змогу активізувати діяльність щодо власних розробок та сприятиме зменшенню проблеми використання української економіки переважно як сировинної бази; створення туристично-рекреаційних зон має значний потенціал для збільшення робочих місць, активізації розвитку туристичного потенціалу України та формування складових конкурентоспроможності вітчизняного рекреаційного комплексу; створення банківсько-страхових зон дасть змогу створити фінансову базу збільшення державних доходів без зовнішнього запозичення та з мінімальними витратами власних ресурсів.

Ключові слова: національна безпека, економічні загрози, державний борг, спеціальні економічні зони, боргове фінансування, економічні виміри

Shykina Natalia, Kotsiurubenko Ganna

ECONOMIC DETERMINANTS OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The article considers the list of threats to national security (economic crisis, depletion of financial resources of the state and decrease of living standards of the population) on the basis of analysis of legislative acts, namely: the Law of Ukraine "On Fundamentals of National Security of Ukraine" of 2003, the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" 2018 and "National Security Strategy of Ukraine" 2015. The importance and significance of components such as "shadowing" of the economy, high level of poverty of the population, low competitiveness of domestic producers, high dependence on external financial resources, etc. are emphasized. The place of Ukraine and the dynamics of position change in the ratings according to individual indicators of the world rating, in particular, "happiness rating", "ease of doing business" are given. The dynamics of changes in the state and state-guaranteed debt is analyzed, certain indicators of Ukraine's debt security are

calculated in 2015-2018. The importance of finding ways to finance the economy as an alternative to debt attraction has been substantiated. It is proposed to pay attention to the development of free economic zones as part of the formation of the economic basis of the national security of the state: creating conditions and legislative assistance for the development of technopolises and technological parks will enable to intensify activity on their own development and will reduce the problem of using the Ukrainian economy mainly as a raw material base; the creation of tourist and recreational zones has significant potential for increasing workplaces, enhancing the development of Ukraine's tourism potential and building the competitiveness of the domestic recreational complex; the creation of banking and insurance zones will make it possible to create a financial base for increasing government revenues without external borrowing and with a minimum cost of own resources.

Key words: national security, economic threats, public debt, special economic zones, debt financing, economic measures.

Шикина Наталия, Коцюрубенко Анна

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье рассмотрен перечень угроз национальной безопасности (экономический кризис, уменьшение финансовых ресурсов государства и снижение уровня жизни населения) на основе анализа законодательных актов, а именно: Закона Украины «Об основах национальной безопасности Украины» 2003 года, Закона Украины «О национальной безопасности Украины» 2018 и "Стратегии национальной безопасности Украины" 2015 года. Выделена важность и значимость таких составляющих, как «тенизация» экономики, высокий уровень бедности населения, низкая конкурентоспособность отечественных производителей, высокая зависимость от внешних финансовых ресурсов и тому подобное. Рассмотрены место Украины и динамика изменения позиции в рейтингах

согласно отдельных показателей мирового рейтинга, в частности «рейтинг счастья», «легкость ведения бизнеса». Проанализирована динамика изменения государственного и гарантированного государством долга, рассчитаны отдельные показатели долговой безопасности Украины в 2015-2018 гг. Обоснована важность поиска путей финансирования экономики как альтернативы долговому привлечению средств. Предложено уделить внимание развитию свободных экономических зон как составляющих формирования экономической основы национальной безопасности государства: создание и законодательное содействие развитию технополисов и технопарков позволит активизировать деятельность по собственным разработкам и будет способствовать уменьшению проблемы использования украинской экономики преимущественно как сырьевой базы; создание туристско-рекреационных зон обладает значительным потенциалом для увеличения рабочих мест, активизации развития туристического потенциала Украины и формирования составляющих конкурентоспособности отечественного рекреационного комплекса; создание банковско-страховых зон позволит развивать финансовую базу увеличение государственных доходов без внешнего заимствования и с минимальными затратами собственных ресурсов.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономические угрозы, государственный долг, специальные экономические зоны, долговое финансирование, экономические измерения.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-136-150

Постановка проблеми. Економічні процеси, що мають місце за сучасних умов розвитку держави Україна, безпосередньо впливають та обумовлюють місце та статус держави на міжнародній арені. Поряд з тим, жодна з економік світу не розвивається автономна та опосередковано, що визначає важливість розгляду статусу держави в безпосередній взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають та

формують національну безпеку держави. Важливість національної безпеки проявляється не лише в положенні держави відповідно сусідів чи стратегічних партнерів, але й щодо кожного окремого громадянина як безпосереднього споживача соціальних послуг держави. Надання таких послуг не обмежується лише кордонами країни, що потребує значних фінансових ресурсів для забезпечення обов'язків держави перед своїми громадянами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні складові національної безпеки та дослідженням безпосередньо економічної безпеки займаються такі вчені та економісти як Р. Пасічник, О. Глазов, І. Алексеєнко, О. Дзьобань, І. Яремко, В. Федоренко, І. Грищенко, О. Новікова, О. Ольшанська, А. Мельник, Т. Воронкова, М. Денисенко та інші.

Невирішені раніше частин загальної проблеми. Положення України на міжнародній економічній арені обумовлюється не лише відносно молодим віком держави та недосконалістю розвитку ринкових відносин, але й наявністю таких об'єктивних факторів як воєнні дії. Крім того, швидкість розвитку технологій та важливість геополітичних рішень обумовлюють мету статті та важливість пильної уваги до дослідження економічних аспектів національної безпеки з точки зору пошуку шляхів її посилення, враховуючи сучасні зміни економічної системи та важливості для України не наздогнати світові економічні системи (які мають значно більший досвід та економічні передумови), а мати змогу розвиватись у нових напрямках паралельно зі світовими трендами, враховуючи вже існуючі напрацювання попередників та користуючись підтримкою світової спільноти.

Формування мети статті (постановка завдання). Викладене вище обумовлює актуальність статті та її мету, яка полягає у дослідженні економічних складових національної безпеки України та обґрунтуванні шляхів та стратегічних напрямів розвитку економіки для посилення рівня національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на належний рівень захисту найбільш важливих інтересів людини і

громадянина, суспільства і держави в Україні закріплено Законом України «Про національну безпеку України» [1].

Цей Закон відповідно до статей 1, 2, 17, 18 та 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [2].

Відповідно до даного Закону національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1]. Це високий рівень захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави в цілому, за якого забезпечуються сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства та держави загалом, що відповідає фундаментальним національним інтересам України та спрямоване на забезпечення належного рівня та якості життя населення. Це також своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах життєдіяльності держави.

Певний перелік загроз національній безпеці України, у тому числі в економічній сфері, було окреслено у “Стратегії національної безпеки України”. Серед загроз економічній сфері основна увага була приділена економічній кризі, виснаженню фінансових ресурсів держави та зниженню рівня життя населення, які базуються на:

- монопольно-олігархічній, низькотехнологічній, ресурсовитратній економічній моделі;

- відсутності чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів і завдань соціально-економічного, воєнно-економічного та науково-технічного розвитку України, а також ефективних механізмів концентрації ресурсів для досягнення таких цілей;

- високому рівні "тінізації" та криміналізації національної економіки та на кримінально-клановій системі розподілу суспільних ресурсів;

- деформованому державному регулюванні та корупційному тиску на бізнес. Відповідно до даних Світових рейтингів за показником «рейтинг сприянні корупції» Україна оцінена показником 120 (станом на початок 2019 року), хоча треба відзначити що порівняно з минулим роком ситуація покращилась на 10 пунктів. Для порівняння за цим же рейтингом: Данія – 1, Естонія – 18, Польща – 36, Угорщина – 64, Білорусь – 70 [3];

- надмірній залежності національної економіки від зовнішніх ринків;

- неефективному управлінні державним боргом;

- зменшенні добробуту домогосподарств та зростанні рівня безробіття. Світовому рейтингу щастя українці на 133-му місці. Якщо до початку війни цей показник був на 87-й позначці, то буквально за рік він впав до 111-го місця. Показники 2018 року вказують, що Україна за рівнем щастя була на 138-му місці, але за рік надолужила п'ять позицій [4]. Відповідно до Світових рейтингів, рівень безробіття в Україні сягає 9,3. Для порівняння в ЄС – 6,3%, Молдова – 2,9, Польща – 5,6, Італія – 10,2% [3];

- активізації міграційних процесів унаслідок бойових дій. Відповідно до показників глобального індексу миру, Україна з початком російської агресії відкотилася зі 141-го на 156-е місце. Відповідно до даних за результатами 2018 року, Україна посідає 152-е місце [6];

- руйнуванні економіки та систем життєзабезпечення на тимчасово окупованих територіях, на втраті їх людського потенціалу та на незаконному вивезенні виробничих фондів на територію Росії [7].

Що ж стосується Закону України «Про основи національної безпеки України» 2003 року, який втратив чинність на підставі № 2469 – VIII від 21.06.2018 року треба відзначити, що він, на відміну від Закону України «Про національну безпеку України» 2018 року та “Стратегії національної безпеки України” 2015 року, включав більш широкий перелік основних реальних та потенційних загроз національним інтересам і національній безпеці України, вагоме

місце серед яких посідали загрози в економічній сфері, що охоплювали майже усі складні складові національної економіки, а саме:

- істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку(незважаючи на номінальне збільшення загальних обсягів витрат за напрямками інноваційної діяльності та значне зростання кількості інноваційних досліджень і розробок,питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у % до ВВП скоротилась з 1,36 % у 1996 р. до 0,64 % у 2015 р., а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції скоротилась з 9,4 % у 2000 р. до 0,7 % у 2017 р.);

- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;

- нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави;

- відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам;

- зростання кредитних ризиків;

- критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення;

- недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці;

- критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;

- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питоною вагою продукції з високою часткою доданої вартості;

- велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів;

- небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки;

- неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці;

- критичний стан з продовольчим забезпеченням населення;

- неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави;

- "тінізація" національної економіки(незважаючи на поступове скорочення загальних обсягів тіньової економіки, цей показник залишається ще на досить високому рівні - за попередніми розрахунками Мінекономрозвитку України рівень тіньової економіки у I півріччі 2018 року склав 32% від обсягу офіційного ВВП);

- переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними [8].

Значимість сформульованих у 2003 році загроз в економічній сфері станом на 2019 рік залишаються актуальними, поряд з тим, доцільно констатувати, що не зважаючи на вплив таких негативних явищ, як воєнні дії на території держави, скорочення населення, ріст трудової міграції, нестабільність валютного курсу тощо, спостерігаються позитивні та якісні зміни. Відповідно до Світового рейтингу, відчутно зріс індекс економічної свободи – з 162-го місця до 147-го станом на 2019 рік. За рейтингом легкості ведення бізнесу (Doing Business) можна прослідкувати, що за 5 років Україна піднялася з 96-го місця на 71-е у 2019 році (обійшовши 25 країн) [4].

Серед великої кількості загроз в економічній сфері, що досить негативно впливають на загальний стан економічної безпеки та створюють реальні загрози національній безпеці держави, окремо виділяють велику боргову залежність держави

та критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів.

Динаміка державного та гарантованого державою боргу наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України,
2013-2018 рр. (складено автором на основі [9])

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, млрд. грн.	584,79	1 101	1 572,18	1 929,81	2 141,69	2 168,63
Державний борг, млрд. грн., в т.ч.	480,22	947	1 334,27	1 650,83	1 833,71	1 860,50
Зовнішній борг	223,26	486	826,27	980,19	1 080,31	1099,408
у % до загальної суми	46	51	62	59	59	59
Внутрішній борг, млрд. грн.	256,96	461	508,00	670,65	753,40	761,09
у % до загальної суми	54	49	38	41	41	41
Гарантований державою борг, млрд. грн., в т.ч.	104,57	154	237,91	278,98	307,98	308,13
Внутрішній борг, млрд. грн.	27,13	28	21,46	19,08	13,28	10,32
у % до загальної суми	26	18	9	7	4	3
Зовнішній борг, млрд. грн.	77,44	126	216,45	259,89	294,70	297,81
у % до загальної суми	74	82	91	93	96	97

Відповідно до статистичних даних, сталою є тенденція збільшення обсягу державної заборгованості: тенденція до збільшення питомої ваги зовнішньої заборгованості як державного так і гарантованого державою боргу, що підвищує

залежність держави від зовнішніх факторів, та як наслідок, впливає на рівень національної безпеки. Поряд з тим, аналіз окремих показників боргової безпеки свідчить про покращення ситуації станом на кінець 2018 року (табл. 2).

Таблиця 2
Розрахунок окремих показників боргової безпеки
України, 2015-2018 рр., %
(розраховано самостійно на основі [5,10])

Показники	$x_{\text{крит}}^*$	2015	2016	2017	2018
Відношенняобсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	60	79	81	72	61
Відношенняобсягу валового зовнішнього боргу до ВВП	70	144	125	102	88

* $x_{\text{крит}}$ - величина індикатора, яка характеризується як критичний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,2, або 20% оптимального значення

Окреслена ситуація пояснюється ростом ВВП країни протягом аналізованого періоду у доларовому еквіваленті порівняно зі змінами обсягів залучених запозичень. Поряд з тим, ситуація залишається загрозливою з огляду на наближення показників лише до граничного значення нижньої межі, визначеного у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки, критичного показника.

Рівень заборгованості виступає як складова для дослідження економічних вимірів національної безпеки та підтверджує важливість зменшення критичної залежності від зовнішніх ринків капіталів та активізацію низьких темпів розширення внутрішнього ринку фінансових ресурсів.

Альтернативою для запозичень виступають інвестиції, залучення яких створить передумови для зменшення впливу частини окреслених загрозливих явищ, однак потребує комплексу заходів щодо створення сприятливих інвестиційних умов. Значний потенціал є у такого інструменту як вільні економічні зони, різновиди яких не лише дають змогу врахувати специфіку регіону чи території, на якій вони створюються, але й формують можливості для концентрації ресурсів у визначальних та пріоритетних напрямках.

Так, наприклад, створення умов та законодавче сприяння розвитку технополісів та технопарків дасть змогу активізувати діяльність щодо власних розробок та сприятиме зменшенню проблеми використання української економіки переважно як сировинної бази. Створення туристично-рекреаційних зон має значний потенціал для збільшення робочих місць, активізації розвитку туристичного потенціалу України та формування складових конкурентоспроможності вітчизняного рекреаційного комплексу.

Окремо слід звернути увагу на перспективність розвитку банківсько-страхових зон. Тенденції, які останнім часом присутні у офшорних зонах, свідчать про розвиток саме територій з пільговими умовами, що зареєстровані на території Європейських країн. Активізація діяльності таких компаній у Шотландії та Ірландії демонструє зацікавленість інвесторів у таких зонах: компанії, зареєстровані в Європейських країнах не сприймаються як офшорні компанії, а від так створюють більш позитивний імідж для свої партнерів. Такий напрям розвитку для вітчизняної економіки сприятиме не лише створенню робочих місць та підвищенню рівня професійної грамотності українських спеціалістів, але й дасть змогу створити фінансову базу збільшення державних доходів без зовнішнього залучення та з мінімальними витратами власних ресурсів.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Розбудова економічної незалежності держави обумовлю вплив на національну безпеку та визначає вектори розвитку, відповідно

до існуючих вихідних параметрів. Розробка системи дій має враховувати максимальну масштабність проблем, які вирішуються. Багатозадачність та функціональність діяльності вільних економічних зон визначають важливість відродження їх на території України, де вони можуть стати драйвером розв'язання таких проблем як пошук джерел фінансових ресурсів, бідність населення, розвиток підприємств, міграція тощо.

Література

1. Про національну безпеку України: закон України / Офіційний портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

2. Конституція України / Офіційний портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4215>.

3. Уровень коррупции в Украине / Take-profit.org, Биржевой портал №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://take-profit.org/statistics/corruption-rank/ukraine/>

4. Место Украины в мировых рейтингах за последние пять лет/ Аналітичний портал «Слово і Діло» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/03/29/infografika/politika/mesto-ukrainy-mirovux-rejtingax-poslednie-pyat-let>

5. Стратегія національної безпеки України / Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n7..>

6. Офіційний портал Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

7. Офіційний портал Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk->

UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f
50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki

8. Закон України «Про основи національної безпеки України» / Офіційний портал Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

9. Офіційний портал Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavnyi-borh-ta-harantovanyi-derzhavoiu-borh>

10. Офіційний портал Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357>

1. *Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny: zakon Ukrayiny [On National Security of Ukraine: Law of Ukraine / Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>. [in Ukrainian].

2. *Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine]* zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4215> [in Ukrainian].

3. *Uroven' korruptsyy v Ukrayne [Level of corruption in Ukraine]* *Take-profit.org, Exchange portal №1 – Take-profit.org, Byrzhvoy portal #1* Retrieved from <https://take-profit.org/statistics/corruption-rank/ukraine/> [in Ukrainian].

4. *Mesto Ukrayny v myrovnykh reytynhakh za poslednye pyat' let [The place of Ukraine in the world rankings over the past five years]* *Analogous portal “Word and Dilo” – Analitichnyy portal «Slovo i Dilo»* Retrieved from <https://ru.slovoidilo.ua/2019/03/29/infografika/politika/mesto-ukrainy-mirovyx-rejtingax-poslednie-pyat-let> [in Ukrainian].

5. *Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [Strategy of National Security of Ukraine]*. *Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine – Ofitsiynnyy portal Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n7> [in Ukrainian].

6. Ofitsiynyy portal Derzhavnoi sluzhby statystryky Ukrainy [Official portal of the State Statistics Service of Ukraine] *www.ukrstat.gov.ua* Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html [in Ukrainian].

7. Ofitsiynyy portal Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Official portal of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine] *www.me.gov.ua* Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrainy» [The Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine"]. *The official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine – Ofitsiynyy portal Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. [in Ukrainian].

9. Ofitsiynyy portal Ministerstva finansiv Ukrainy [Official portal of the Ministry of Finance of Ukraine]. Retrieved from <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/derzhavnyi-borh-ta-harantovanyi-derzhavoiu-borh> [in Ukrainian].

10. Ofitsiynyy portal Natsional'noho Banku Ukrainy [Official portal of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357> [in Ukrainian].

10.05.2019

УДК 658.15:658.821

JEL Classification: O130, G320, F610

Яцук Олена

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВЕЛИКИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ (АГРАРНИХ ХОЛДИНГІВ) НА СВІТОВОМУ АГРАРНОМУ РИНКУ

У статті доведено, що глобалізаційні процеси у світі та продовольча криза стали однією з передумов створення аграрних холдингів. В роботі визначено розміри земельного банку ТОП 10 агрохолдингів України у останні роки та обґрунтовані тенденції його росту. Розширення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції відкриває можливість виходу країни на нові ринки Близького Сходу, Африки, Індії, Китаю, Японії, а також ринок Європи, що сприяє залученню інвестицій в аграрний сектор економіки. Для дослідження рейтингу українських агрохолдингів в світовому конкурентному просторі і перспектив залучення зарубіжних інвестицій в статті пропонується використання послідовності етапів дослідження фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в розрізі світової глобалізації. Ця послідовність включає формування простору чинників, що визначають фінансову конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства та побудову інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства. В рамках реалізації поставленого завдання запропоновано ієрархічну систему показників оцінки фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, яка включає чотири групи показників та дев'ять локальних показників в цих групах. Група показників фінансової стійкості та рентабельності включає рівень левериджу, рівень рентабельності; група показників фінансової забезпеченості - рівень чутливості активів, рівень амортизації, рівень інтенсивності капіталу; група зовнішніх

показників - рівень інфляції, рівень ризику; рівень внутрішніх показників зростання - темп зростання капіталізації, темп зростання земельного банку. На основі використання методу аналізу ієрархій побудовано аналітичну функцію визначення загального показника фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, що дозволило розрахувати його для 10 українських агрохолдингів. Виходячи з проведених розрахунків встановлено, що трійку найбільш фінансово конкурентоспроможних українських підприємств складають Milkiland (показник конкурентоспроможності - 0,379), UkrLandFarming (0,332) та Kernel Holding (0,322), при чому вони входять в ТОП-25 лідерів агробізнесу світу.

Ключові слова: агрохолдинг, земельний банк, аграрний ринок, фінансова конкурентоспроможність, інтегральний показник, метод ієрархій.

Iatsukh Olena

METHODICAL APPROACH TO DETERMINING FINANCIAL COMPETITIVENESS OF LARGE AGRICULTURAL ENTERPRISES (AGRICULTURAL HOLDINGS) ON THE WORLD AGRARIAN MARKET

The article proves that globalization processes in the world and the food crisis have become one of the prerequisites for the creation of agricultural holdings. The size of the land bank of the TOP 10 Ukrainian agroholdings in recent years is determined in the work and the trends of its growth are substantiated. Expansion of agricultural output opens the way for the country to enter the new markets of the Middle East, Africa, India, China, Japan, as well as the European market, which encourages investment in the agricultural sector. In order to study the place of Ukrainian agroholdings in the world's competitive space and the prospects of attracting foreign investment, the paper proposes the use of a succession of stages of the study of financial competitiveness of agricultural enterprises in the context of global globalization. This sequence includes the formation of a space of factors that determine

the financial competitiveness of the agricultural enterprise and the construction of an integrated indicator of the financial competitiveness of the agricultural enterprise. In the framework of the implementation of the task, a hierarchical system of indicators for assessing the financial competitiveness of agricultural enterprises is proposed, which includes four groups of indicators and nine local indicators in these groups. The group of indicators of financial sustainability and profitability includes the level of leverage, the level of profitability; group of indicators of financial security - the level of sensitivity of assets, the level of depreciation, the level of intensity of capital; group of external indicators - level of inflation, level of risk; the level of internal growth indicators - the growth rate of capitalization, the growth rate of the land bank. Based on the hierarchy analysis method, the analytical function of determining the overall indicator of financial competitiveness of agricultural enterprises was constructed, which allowed to calculate it for 10 Ukrainian agroholdings. Based on the calculations, it was found that the top three most financially competitive Ukrainian enterprises are Milkiland (competitiveness index – 0,379), UkrLandFarming (0,332) and Kernel Holding (0,332), while they are among the top 25 agribusiness leaders in the world.

Key words: agroholding, land bank, agrarian market, financial competitiveness, integral index, method of hierarchies.

Яцук Елена

**МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ
ФИНАНСОВОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
КРУПНЫХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ (АГРАРНЫХ ХОЛДИНГОВ)
НА МИРОВОМ АГРАРНОМ РЫНКЕ**

В статье доказано, что глобализационные процессы в мире и продовольственный кризис стали одной из предпосылок создания аграрных холдингов. В работе определены размеры земельного банка ТОП 10 агрохолдингов Украины за последние годы и обоснованы тенденции его роста. Расширение объемов

производства сельскохозяйственной продукции открывает возможность выхода страны на новые рынки Ближнего Востока, Африки, Индии, Китая, Японии, а также рынок Европы, способствует привлечению инвестиций в аграрный сектор экономики. Для исследования места украинских агрохолдингов в мировом конкурентном пространстве и перспектив привлечения зарубежных инвестиций в статье предлагается использование последовательности этапов исследования финансовой конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий в разрезе мировой глобализации. Эта последовательность включает формирование пространства факторов, определяющих финансовую конкурентоспособность сельскохозяйственного предприятия и построение интегрального показателя финансовой конкурентоспособности сельскохозяйственного предприятия. В рамках реализации поставленной задачи предложено иерархическую систему показателей оценки финансовой конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий, которая включает четыре группы показателей и девять локальных показателей в этих группах. Группа показателей финансовой устойчивости и рентабельности включает уровень левериджа, уровень рентабельности; группа показателей финансовой обеспеченности - уровень чувствительности активов, уровень амортизации, уровень интенсивности капитала; группа внешних показателей - уровень инфляции, уровень риска; уровень внутренних показателей роста - темп роста капитализации, темп роста земельного банка. На основе использования метода анализа иерархий построено аналитическую функцию определения общего показателя финансовой конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий, что позволило рассчитать его для 10 украинских агрохолдингов. Исходя из проведенных расчетов установлено, что тройку наиболее финансово конкурентоспособных украинских предприятий составляют Milkiland (показатель конкурентоспособности - 0,379), UkrLandFarming (0,332) и Kernel Holding (0,322), причем они входят в ТОП-25 лидеров агробизнеса мира.

Ключевые слова: агрохолдинг, земельный банк, аграрный рынок, финансовая конкурентоспособность, интегральный показатель, метод иерархий.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-151-174

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання потребують постійного акцентування уваги на підвищенні конкурентоспроможності підприємств аграрного бізнесу. Слід відзначити, що на сьогодні в умовах недостатності та високої вартості фінансових ресурсів можливості багатьох суб'єктів господарювання є обмеженими. В той же час лідируючі позиції, зокрема, і відносно власного фінансового забезпечення, мають агрохолдинги, які у останні роки займають значну частину земельного фонду сільськогосподарського призначення України і є основними учасниками, що впливають на розширення експорту продукції аграрної галузі. За їх безпосередньої участі відбувається формування структури цього експорту, і, відповідно, фінансових потоків, що в кінцевому підсумку впливають на результативність фінансово-господарської діяльності підприємств аграрного сектору економіки та його роль у формуванні ВВП країни. Важливо підкреслити, що діяльність агрохолдингів відзначається досить високим рівнем ефективності діяльності, продуктивності праці, інноваційності здійснення процесів, фінансового забезпечення, що визначає їх конкурентні переваги серед інших виробників сільськогосподарської продукції та актуалізує питання, пов'язані з особливостями їх функціонування, зокрема, що стосується формування ефективної політики фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки конкурентоспроможності підприємств та її фінансової складової розглядалися багатьма науковцями. Зокрема, слід виділити праці У. Бівера, А. Маршалла, М. Портера, Д. Ріккардо, Дж. Робінсона, С. Савчука, Р. Сайфулліна, Р. Фатхутдінова, Дж. Хікса, Е. Хелферта, В. Хорна, Е. Чемберліна та ін. Окремі фактори формування фінансової конкурентоспроможності окреслені такими вченими як Ахтар, А. Байрақдароглу, А. Де

Йонг, Р. Дисомсак, У. Дробец, Камара, Е. Олівер, Р. Харон. Незважаючи на значний науковий доробок, в умовах глобалізації потребує подальшого розв'язання проблема формування методики оцінки фінансової конкурентоспроможності великих сільськогосподарських підприємств (аграрних холдингів) на світовому аграрному ринку.

Мета дослідження полягає у формуванні методичного підходу та визначенні інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності великих сільськогосподарських підприємств (аграрних холдингів) для оцінки їх місця у світовому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси глобалізації та світової інтернаціоналізації призвели до збільшення та консолідації сільськогосподарських підприємств. Світовим трендом розвитку глобалізаційних процесів є створення аграрних холдингів і постійне збільшення концентрації земельного фонду у власності таких агрохолдингів [1] (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка земельного банку світових агрохолдингів
за 2014 та 2017 рр.

2014 р.			2017 р.		
№ з/п	Назва	Земельний банк, млн га	№ з/п	Назва	Земельний банк, млн га
1	2	3	4	5	6
1	Beidahuang Group (Китай)	5,4	1	S. Kidman & Co Ltd (Австралія)	10,1
2	Іволга-Холдинг (Казахстан)	1,5	2	ААСо (Австралія)	6,4
3	КазЕкспортАстык (Казахстан)	1	3	The North Australian Pastoral Company (NAPCO) (Австралія)	5,8
4	El Tejar (Аргентина)	1	4	Beidahuang Group (Китай)	5,62
5	Cresud (Аргентина)	1	5	Consolidated Pastoral Company (CPC) (Австралія)	5,6
6	NCH Capital (Україна, Росія)	0,8	6	Cresud (Аргентина)	1

Продовж табл. 1

1	2	3	4	5	6
7	Агроцентр Астана (Казахстан)	0,7	7	КазЕкспортАстик (Казахстан)	1
8	UkrLandFarming (Україна)	0,67	8	NCH Capital (Україна, Росія)	0,82
9	Група Разгуляй (Росія)	0,5	9	Група Продимекс (Росія)	0,79
10	Кернел Групп (Україна)	0,42	10	Turkish General Directorate of Agricultural Enterprises (Туреччина)	0,78
ТОП 10, земельний банк, млн. га		12,99	ТОП 10, земельний банк, млн. га		37,91

Дані таблиці 1 свідчать, що за три роки, з 2014 по 2017 рр. кількість земельного фонду провідних агрохолдингів (ТОП 10) збільшилась у 2,92 рази. Динаміка цього показника по Україні наведено на рисунку 1.

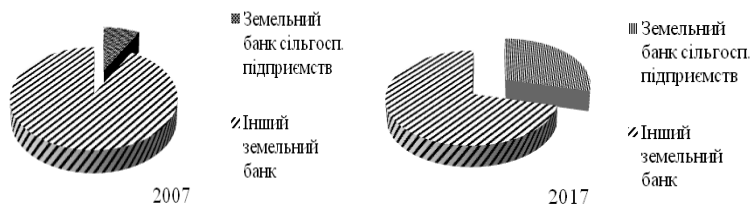

Рис. 1. Зміна земельного банку сільськогосподарських підприємств з 2007 по 2017 рр.

У відповідності до рис. 1 можна зробити висновок про збільшення концентрації земельного банку, який для агрохолдингів збільшився з 1,7 млн. га (2007 р.) до 6,25 млн. га (2017 р.)

Частка земельного банку ТОП 10 українських агрохолдингів представлена на рисунку 2.

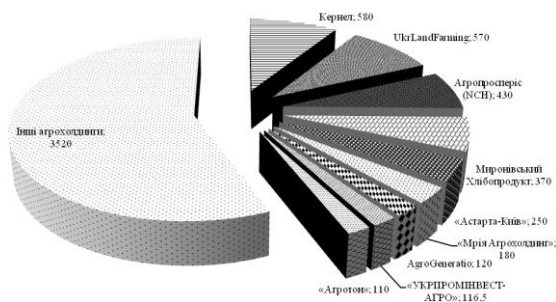

Рис. 2. Розміри земельного банку ТОП 10 агрохолдингів України

Згідно з рисунком 2, вони займають 43,6% земельного банку агрохолдингів. Найкрупніший з них – це Кернел (земельний банк якого склав 580 тис. га). Слід зазначити, що сільськогосподарський ринок України є швидко розвиваючим, що забезпечує можливість виходу на нові ринки Близького Сходу, Африки, Індії, Китаю та Японію. Крім того, для українських виробників є цікавим ринок Європи, однак цей ринок має велике лобіювання з боку ЄС, що становить бар'єри для виходу на нього. Такий ринок агробізнесу в Україні надає великі можливості до залучення інвестицій в цей сектор економіки. Так, по розрахунках керівництва компанії UkrLandFarming (другої в Україні за розмірами земельного банку) обсяги залучення інвестицій можуть перевищувати в десятикратному розмірі обсяги реалізованої продукції, що становить мільярди гривень для української економіки [2].

Таким чином, постає завдання дослідження місця українських агрохолдингів в світовому конкурентному просторі для визначення перспектив залучення зарубіжних інвестицій і, таким шляхи забезпечення фінансовими ресурсами як самі підприємства, так і національну економіку. Для досягнення цієї мети в роботі пропонується послідовність етапів дослідження фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в розрізі світової глобалізації, схема якої

представлена на рисунку 3. Ця послідовність включає ряд етапів, які мають свою мету та методичний інструментарій.

Як видно з рисунку 3, етап 1 присвячений формуванню простору чинників, що визначають фінансову конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства, і включає такі складові:

1.1. - Побудова загальної множини чинників. Дослідження літературних джерел [3, 4] дозволили визначити ряд чинників, що визначають фінансову конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств.

Так основним чинником, який використовує більшість авторів [3, 4] визначається показник левериджу, який розраховується як

$$Lev = \frac{TD}{TD + BVE} \quad (1)$$

де TD (total debt) – загальна заборгованість розраховується як сума всіх короткострокових і довгострокових боргів;

BVE (book value of equity) - балансова вартість власного капіталу, також відома як акціонерний капітал, є спільним акціонерним капіталом фірми, який представляє суму, доступну для розподілу акціонерам. Балансова вартість власного капіталу дорівнює загальній сумі активів загальних зобов'язань, привілейованих акцій та нематеріальних активів.

Крім левериджу, Байракдароглу (2013), Дисомсак (2004), Харон (2014) вважають основним показником, що характеризує фінансову конкурентоспроможність підприємств, показник прибутковості або рентабельності [5, 6, 7].

Де Йонг та Дробец (2008) також приділили увагу дослідженню показників фінансової конкурентоспроможності й визначили, що одним з показників її оцінки є розмір фірми, який розраховують як натуральний логарифм обсягів реалізації [8, 9].

Також, одним з показників, який відображає як фінансове забезпечення підприємств, так і їх фінансову конкурентоспроможність, є показник чутливості активів (tangibility of assets), який в своїх працях використовують

Камара (2012), Де Йонг (2008) та Харон (2014). Цей показник розраховується як відношення ліквідних активів до загальної суми активів [7, 8].

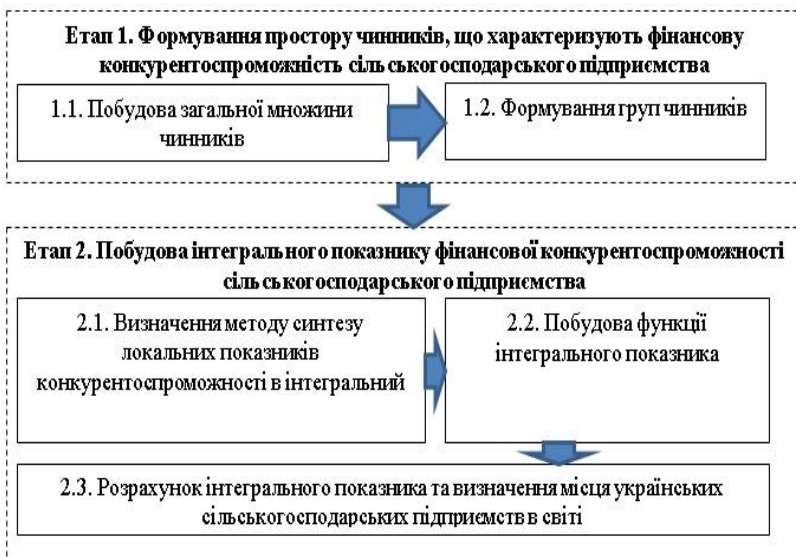

Рис. 3. Послідовність етапів визначення фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств щодо процесів світової глобалізації

В науковій літературі є присутнім також підхід науковців Байракдароглу (2013), Дисомсака (2004), Харон (2014), Ахтар та Олівер (2009)), за яким в якості довгострокового показника фінансової конкурентоспроможності визначають показник амортизації, бо підприємства, які здатні здійснювати коректні амортизаційні відрахування спроможні забезпечувати свою фінансову стійкість.

Важливе значення серед підходів щодо оцінки фінансової конкурентоспроможності має точка зору Камара (2012), Де Йонга (2008) та Харона (2014), які запропонували показник інтенсивності використання капіталу. Його високі

значення свідчать про ефективний менеджмент фінансових ресурсів.

В дослідженнях де Йонга (2008) та Харона (2014) в якості довгострокового показника фінансової конкурентоспроможності виділено показник темпу зростання капіталізації, який характеризує потенціал агропромислових підприємств й консолідує в собі результати короткострокової діяльності підприємства.

В умовах посиленого конкурентного середовища важливим є рівень ризику банкрутства підприємства. Ряд авторів [5-9] вважають, що таким показником виступає загальновідомий показник Альтмана (z рахунок Альтмана).

Так як більшість сільськогосподарських підприємств мають значну долю експорту в своїй діяльності, то важливим для визначення їх конкурентного середовища є врахування показника інфляції.

Таким чином, узагальнення підходів до оцінки фінансової конкурентоспроможності дозволило сформуванню систему показників, яка має наступний вигляд (рис. 4).

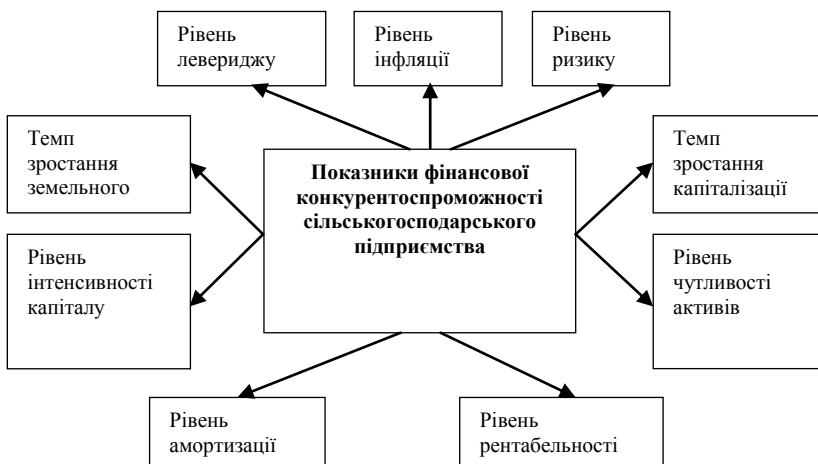

Рис. 4. Система показників фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства

Як свідчить рисунок 4, система показників фінансової конкурентоспроможності включає: рівень левериджу, інфляції, ризику, амортизації, рентабельності, чутливості активів, інтенсивності капіталу, темп зростання земельного банку, капіталізації.

Етап 1.2. - формування груп чинників. Кожен з показників фінансової конкурентоспроможності має свої специфічні особливості, однак для деяких з них існує інваріантне ядро, яке формує єдину групу показників. Проведено аналіз таких груп.

Перша група показників характеризує фінансову стійкість та рентабельність підприємств, до цієї групи відносяться показники левериджу та рентабельності.

Друга група відображає фінансову забезпеченість підприємства за допомогою активів, капіталу та амортизаційних відрахувань. Ця група включає в себе три основні показники рівень чутливості активів, рівень амортизації та інтенсивності використання капіталу.

Третя група включає до себе показники, що відображають зовнішній вплив, а саме рівень інфляції в країні та рівень ризику. Два останні показники, - темп зростання капіталізації та темп зростання земельного банку, вони формують групи внутрішніх показників зростання.

Таким чином, сформовано чотири групи показників, які характеризують фінансову конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств в світовому середовищі.

Етап 2. Побудова інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства. Метою цього блоку є формування функції розрахунку інтегрального показника та визначення місця українських сільськогосподарських підприємств в світовому агропромисловому просторі.

Етап 2.1. - Визначення методу синтезу локальних показників фінансової конкурентоспроможності в інтегральний.

Для побудови інтегрального показника існує дві основних групи методів. Перша група методів – це методи таксономії, які за допомогою ряду процедур визначення

відстаней між об'єктами дозволяють побудувати загальний інтегральний показник розвитку.

Метод аналізу ієрархій (метод Сааті). Даний метод дозволяє дослідити множину чинників з точки зору ієрархії на різних рівнях і побудувати ієрархічну функцію, в якій коефіцієнти ієрархії відображають вплив кожної групи чинників і чинника на загальний інтегральний показник.

Алгоритмічну модель, за якою здійснюємо реалізацію методу, зображено на рисунку 5.

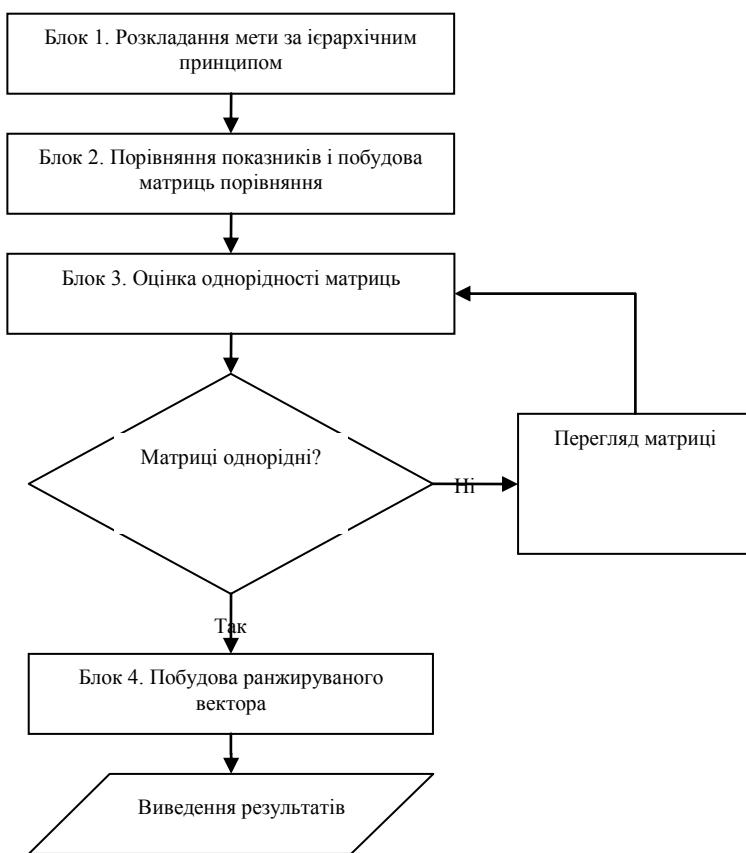

Рис. 5. Алгоритмічна модель методу аналізу ієрархій

Опишемо кожний блок, узятій нами, алгоритмічної моделі.

Блок 1. Розкладання мети за ієрархічним принципом.

В рамках ієрархічного принципу здійснюється розкладання глобальної мети на ієрархічні складові, які при подальшій декомпозиції можуть формувати завдання чи цілі нижчих рівнів ієрархії. Для реалізації методу Саати важливим є також однозначне підпорядкування локальних цілей глобальним. Так, неможливим є підпорядкування локальній цілі двом або більше глобальним. Така умова дозволяє якісно побудувати ієрархічну структуру взаємодії локальних та глобальних цілей.

Блок 2. Порівняння показників і побудова матриць порівняння. Порівняння показників здійснюється попарно експертами в визначеній області на підставі чого формується матриця порівнянь, елемент даної матриці має наступне значення:

$$C_{ij} = \left. \begin{array}{l} 1, \text{ якщо чинники мають однакову значимість} \\ 3, \text{ якщо чинник } i \text{ має незначну перевагу перед чинником } j \\ 5, \text{ якщо чинник } i \text{ має середню перевагу перед чинником } j \\ 7, \text{ якщо чинник } i \text{ має сильну перевагу перед } j \\ 9, \text{ якщо чинник } i \text{ має дуже сильну перевагу перед чинником } j \end{array} \right\} \quad (2)$$

Окрім того, елемент C_{ij} може приймати невід'ємні значення, які характеризують проміжне значення вербальних характеристик. Слід зазначити, що значення елемента C_{ji} є оберненим від значень елемента C_{ij} , тобто

$$C_{ji} = \frac{1}{C_{ij}} \quad (3)$$

Побудована з отриманих елементів матриця є початковою інформацією для побудови інтегральної функції загального показника.

Блок 3 - оцінка однорідності матриць.

Слід зазначити, що основною вимогою для побудови матриця порівнянь є її однорідність, тобто виконання умови транзитивності. Для визначення однорідності матриці розраховується критерій узгодженості елементів матриці порівнянь, яким виступає показник однорідності матриці. Він розраховується за наступною формулою:

$$IO = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1}, \quad (4)$$

де λ_{\max} – максимальне власне число матриці порівняння;

n – кількість чинників.

До речі, максимальне власне число матриці порівняння є основним показником на підставі якого розраховується значущість локальних та глобальних елементів ієрархічної системи.

Блок 4. Побудова ранжируваного вектора.

Ранжируваний вектор дозволяє визначити значимість кожного показника потенціалу інноваційного розвитку. Ранжируваний вектор представляє власний вектор, який відповідає власному числу матриці. Так як, ранжируваний вектор не дає точні значення вагових коефіцієнтів, а представляє собою тільки їх структурний взаємозв'язок, то для отримання вагових коефіцієнтів необхідно зробити нормування даного вектору. В якості такої норми виступає сума значень елементів вектору, що забезпечить сумарне значення вагових коефіцієнтів на рівні одиниці.

Таким чином, запропонована алгоритмічна модель дозволяє побудувати ієрархію етапів оцінки фінансової конкурентоспроможності підприємств; визначити вагові коефіцієнти в рамках побудованої ієрархії, побудувати функцію інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності.

Здійснимо реалізацію даної моделі в рамках етапу 2.2 методичного підходу до дослідження фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в

розрізі світової глобалізації

Етап 2.2. - Побудова функції інтегрального показника.

Загальною метою даного методичного підходу є оцінка фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на підставі розробки та аналізу загального (інтегрального) показника фінансової конкурентоспроможності.

В рамках реалізації блоку 1 (розкладання мети за ієрархічним принципом) здійснено та визначення показників, які формують загальний показник фінансової конкурентоспроможності, побудована наступна ієрархія показників (рис. 6).

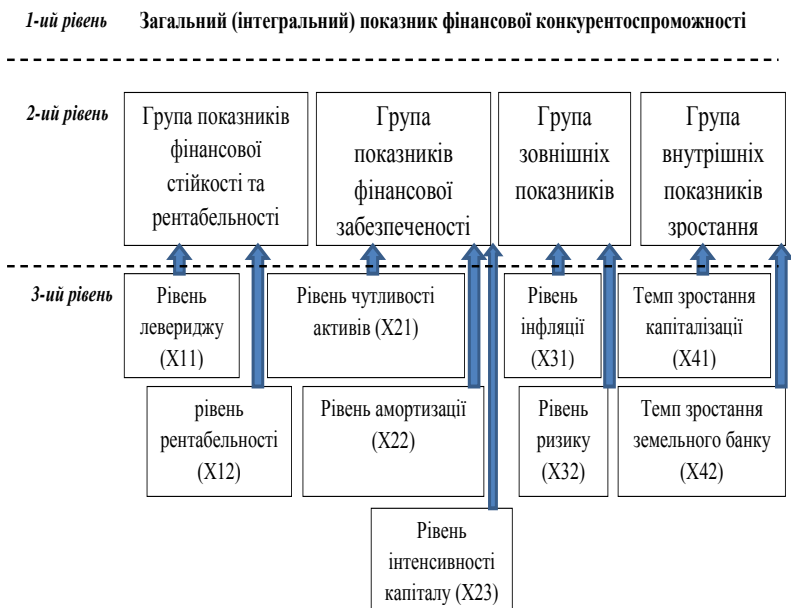

Рис. 6. Ієрархія показників оцінки фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

В рамках другого блоку алгоритмічної моделі (порівняння показників і побудова матриць порівняння) отримано наступну матрицю порівнянь для груп показників:

$$C = \begin{pmatrix} 1 & \frac{1}{3} & 3 & 2 \\ 3 & 1 & 5 & 4 \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{5} & 1 & \frac{1}{3} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{4} & 3 & 1 \end{pmatrix} \quad (5)$$

Оцінка однорідності матриць (блок 3 алгоритмічної моделі) показала наступні результати (табл. 2).

Таблиця 2

Значення показника однорідності матриць порівнянь

Матриця	Показник однорідності
Матриця порівнянь груп показників	0,09
Матриця порівнянь показників першої групи	0,08
Матриця порівнянь показників другої групи	0,05
Матриця порівнянь показників третьої групи	0,07
Матриця порівнянь показників четвертої групи	0,06

Як свідчать дані таблиці 2, всі значення показників однорідності менші за 0,1, яке критичним значенням цього показника. Якщо показник однорідності менше за 0,1, то відповідна матриця порівнянь є однорідною й може використовуватися для побудови вектори вагових коефіцієнтів. Тому розраховані показники матриці можна використати для

подальшого дослідження.

В рамках реалізації блоку 4 алгоритмічної моделі здійснюється побудова інтегрального показника конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Аналітичне вираження інтегрального показника має наступний вигляд:

$$I_{\text{кон}} = a_1(\beta_{11}X_{11} + \beta_{12}X_{12}) + a_2(\beta_{21}X_{21} + \beta_{22}X_{22} + \beta_{23}X_{23}) + a_3(\beta_{31}X_{31} + \beta_{32}X_{32}) + a_4(\beta_{41}X_{41} + \beta_{42}X_{42}), \quad (6)$$

де a_1, a_2, a_3, a_4 – вагові коефіцієнти при кожній групі показників.

В результаті розрахунків ранжированих векторів матриць порівнянь та подальшого їх нормування отримано наступні дані щодо вагових коефіцієнтів показників та груп показників (табл. 3).

Таблиця 3

Нормовані значення вагових коефіцієнтів

Умовне позначення	Показник	Ваговий коефіцієнт
X1	Перша група показників	0,23
X2	Друга група показників	0,35
X3	Третя група показників	0,2
X4	Четверта група показників	0,22
X11	Рівень левериджу	0,161
X12	Рівень рентабельності	0,069
X21	Рівень чутливості активів	0,13
X22	Рівень амортизації	0,0525
X23	Рівень інтенсивності капіталу	0,1575
X31	Рівень інфляції	0,14
X32	Рівень ризику	0,06
X41	Темп зростання капіталізації	0,088
X42	Темп зростання земельного банку	0,132

На основі даних таблиці 3 функція інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств має наступний вигляд:

$$I_{\text{кон}} = 0,23(0,7X_{11} + 0,3X_{11}) + 0,35(0,4X_{21} + 0,15X_{22} + 0,45X_{23}) + 0,2(0,7X_{31} + 0,3X_{32}) + 0,22(0,4X_{41} + 0,6X_{42}) \quad (7)$$

В результаті реалізації алгоритмічної моделі розрахунку інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності, отримано аналітичний вигляд показника, який містить чотири основні групи та дев'ять локальних показників, за допомогою якого можна оцінити рівень фінансової конкурентоспроможності українських сільськогосподарських підприємств на світовому аграрному ринку.

Етап 2.3. Розрахунок інтегрального показника та визначення місця українських сільськогосподарських підприємств в світі.

Розрахунок інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності здійснювався по виборці з 93 найкрупніших сільськогосподарських підприємств світу за 2010-2017 рр. Результати розрахунку для українських підприємств наведено у табл. 4.

Таблиця 4
Розрахунок інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8
ASTARTA Holding N.V.							
0,268	0,258	0,227	0,225	0,288	0,3	0,263	0,266
IMC S.A.							
0,2	0,154	0,193	0,202	0,296	0,352	0,306	0,275
Kernel Holding S.A.							
0,311	0,349	0,305	0,316	0,312	0,381	0,332	0,322
MHP SE							
0,293	0,286	0,277	0,267	0,303	0,313	0,296	0,294
Milkiland N.V.							
0,337	0,291	0,29	0,313	0,344	0,375	0,374	0,379

Продовж. табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8
Ovostar Union N.V.							
0,235	0,204	0,186	0,191	0,208	0,255	0,224	0,222
AgroGeneration SA							
0,021	0,048	0,067	0,217	0,289	0,24	0,2	0,2
KSG Agro S.A.							
0,222	0,19	0,153	0,181	0,266	0,314	0,296	0,302
Agromino A/S							
0,195	0,169	0,213	0,231	0,261	0,299	0,221	0,217
UkrLandFarming							
0,311	0,312	0,310	0,334	0,300	0,299	0,305	0,332

На підставі динаміки інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності за агрохолдингами України, представлених у таблиці 4, можуть бути побудовані рейтинги українських сільськогосподарських підприємств та визначено їх місце в світовому аграрному середовищі. Рейтинги агрохолдингів України наведено у таблиці 5.

Таблиця 5

Рейтинг сільськогосподарських підприємств України

Назва агрохолдингу	Показник фінансової конкурентоспроможності	Місце в світовому рейтингу	Місце в національному рейтингу
Astarta Holding	0,266	53	7
Industrial Milk Company	0,275	52	6
Kernel Holding	0,322	23	3
МНП	0,294	43	5
Milkiland	0,379	15	1
Ovostar Union	0,222	64	8
AgroGeneration SA	0,2	65	9
KSG Agro S.A.	0,302	35	4
Agromino A/S	0,217	70	10
UkrLandFarming	0,332	19	2

Дані значень таблиці 5 дозволяють зробити ряд висновків:

- трійку найбільш фінансово конкурентоспроможних українських підприємств складають Milkiland (0,379 показник

конкурентоспроможності), UkrLandFarming (0,332) та Kernel Holding (0,322), причому вони входять в ТОП-25 лідерів агробізнесу світу;

- українські агрохолдинги займають провідне місце в світовому агробізнесі, що пов'язано з аграрним потенціалом України та її географічним розташуванням.

Висновки. Таким чином, на підстав проведених досліджень отримано наступні результати:

- розроблено послідовність етапів оцінки фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в розрізі світової глобалізації, який на відміну від існуючих дозволяє врахувати специфічні фактори фінансової конкурентоспроможності в агробізнесі та розробити аналітичну функцію інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності за допомогою якого здійснюється оцінка місця сільськогосподарських підприємств України в світовому агропромисловому середовищі;

- встановлено динаміку земельного банку провідних підприємств даної галузі в світі, що показало значне його збільшення з 2014 по 2017 рік у 2,92 рази. Такі зміни свідчать про збільшення потреб у сільського господарській продукції в тих країнах, де існувало недоспоживання;

- запропоновано ієрархічну систему показників оцінки фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, яка включає чотири групи показників та дев'ять локальних показників в цих групах;

- побудовано на підставі використання методу аналізу ієрархій аналітичну функцію визначення загального показника фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, що дозволило розрахувати цей показник для 10 українських агрохолдингів та визначити їх місце світовому просторі.

Зміст та послідовність етапів процесу визначення фінансової конкурентоспроможності великих сільськогосподарських підприємств (аграрних холдингів) щодо процесів світової глобалізації ринку продовольчої продукції, на відміну від існуючих, враховує специфічні фактори фінансової

конкурентоспроможності в аграрному бізнесі та аналітичну функцію інтегрального показника фінансової конкурентоспроможності. З його допомогою здійснюється оцінка місця великих сільськогосподарських підприємств України на світовому аграрному ринку та визначення їх потенційних можливостей щодо залучення іноземних інвестицій.

Література

1. ТОП-35 латифундистов мира 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://latifundist.com/rating/top-35-latifundistov-mira>
2. Топ-10 агрохолдингів України. Основні акценти в інфографіці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/publishing/infografika/top10-agrokholdingov-ukrainy-aktsenty-2017-v-infografike>.
3. Key Steps to Improve Agribusiness Competitiveness. Part I: Input and Output Markets [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/62b09a48-06fe-4033-ac46-31dae084889e/EMCompass_Note_49_R3.pdf
4. Suresh Chandra Babu. Agribusiness competitiveness: Applying analytics, typology, and measurements to Africa / Suresh Chandra Babu, A. Mahika Shishodia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ifpri.org/publication/agribusiness-competitiveness-applying-analytics-typology-and-measurements-africa>
5. Bayrakdaroglu A. A panel data analysis of capital structure determinants: empirical results from Turkish capital market / A. Bayrakdaroglu, I. Ege, N. Yazici // International Journal of Economics and Finance. -5(4). – с. 131.
6. Deesomsak R. The determinants of capital structure: Evidence from the Asia Pacific region / R. Deesomsak, K. Paudyal, G. Pescetto // Journal of Multinational Financial Management. - 14(4-5).- P. 387–405.
7. Haron R. Capital structure inconclusiveness: evidence from Malaysia, Thailand and Singapore / Haron R. // International Journal of Managerial Finance, - 10(1), P. 23–38.

8. De Jong A. Capital structure around the world: The roles of firm-and country-specific determinants / A. De Jong, R. Kabir, T. Nguyen // *Journal of Banking & Finance*. - 32(9)/ - P. 1954–1969.

9. Drobetz W. What determines the speed of adjustment to the target capital structure?/ W. Drobetz, G. Wanzenried // *Applied Financial Economics*. - 16(13). – P. 941–958.

1. TOP-35 latyfundystov myra 2017 [TOP-35 latifundists of the world 2017] Online. Retrieved from <https://latifundist.com/rating/top-35-latifundistov-mira> [in Russian].

2. Top-10 ahrokhodyniv Ukrainy. Osnovni aktsenty v infohrafitsi [Top 10 agroholdings of Ukraine. The main accents in infographics] Online. Retrieved from: <http://agroportal.ua/ua/publishing/infografika/top10-agrokholdingov-ukrainy-aktsenty-2017-v-infografike> [in Ukrainian].

3. Key Steps to Improve Agribusiness Competitiveness. Part I: Input and Output Markets [Key Steps to Improve Agribusiness Competitiveness. Part I: Input and Output Markets] Online. Retrieved from: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/62b09a48-06fe-4033-ac46-31dae084889e/EMCompass_Note_49_R3.pdf [in English].

4. Suresh Chandra Babu, Mahika Shishodia. Agribusiness competitiveness: Applying analytics, typology, and measurements to Africa [Agribusiness competitiveness: Applying analytics, typology, and measurements to Africa] Online. Retrieved from: <https://www.ifpri.org/publication/agribusiness-competitiveness-applying-analytics-typology-and-measurements-africa> [in English].

5. Bayrakdaroglu, A., Ege, I., & Yazici, N. (2013). A panel data analysis of capital structure determinants: empirical results from Turkish capital market [A panel data analysis of capital structure determinants: empirical results from Turkish capital market] *International Journal of Economics and Finance*, 5(4), 131 p. [in English].

6. Deesomsak, R., Paudyal, K., & Pescetto, G. (2004). The determinants of capital structure: Evidence from the Asia Pacific region [The determinants of capital structure: Evidence from the

Asia Pacific region] *Journal of Multinational Financial Management*, 14(4-5), pp. 387–405 [in English].

7. Haron, R. (2014). Capital structure inconclusiveness: evidence from Malaysia, Thailand and Singapore [Capital structure inconclusiveness: evidence from Malaysia, Thailand and Singapore] *International Journal of Managerial Finance*, 10(1), pp. 23–38 [in English].

8. De Jong, A., Kabir, R., & Nguyen, T. T. (2008). Capital structure around the world: The roles of firm-and country-specific determinants [Capital structure around the world: The roles of firm-and country-specific determinants] *Journal of Banking & Finance*, 32(9), pp. 1954–1969 [in English].

9. Drobetz, W., & Wanzenried, G. (2006). What determines the speed of adjustment to the target capital structure? [What determines the speed of adjustment to the target capital structure?] *Applied Financial Economics*, 16(13), pp. 941-958 [in English].

10.05.2019

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 94

Цубенко Валерія

КНИГА ПРО ФЕНОМЕН ПРЕЗИДЕНТСТВА Л. КУЧМИ. РЕЦЕНЗІЯ НА ПРАЦЮ ПАВЛА ГАЙДУЦЬКОГО «Я ЗАВЖДИ З УКРАЇНОЮ! Л. КУЧМА»

У рецензії здійснено спробу проаналізувати фундаментальне видання Павла Івановича Гайдуцького «Я завжди з Україною! Л. Кучма», яке побачило світ наприкінці 2018 р. у Києві. Монографія містить надзвичайно широкий комплекс джерел, рідкісних історичних фотографій, оцінки та аналітичні висновки. Стверджується, що феномен постаті Леоніда Кучми заслуговує на вивчення. Актуальність полягає в об'єктивній потребі правдивого відтворення політичної та державницької діяльності Л. Кучми за 1990–2018 рр. як народного депутата, Прем'єр-міністра та Президента України, а також у висвітленні його ролі в посткомуністичній трансформації України в незалежну державу та його громадського-благодійну справу. Встановлено, що висвітлення цих питань дозволяє доповнити вітчизняну історичну науку новими фактами і ввести в обіг невідомі широкому загалу матеріали, глибше розкрити трансформацію структур влади і громадсько-політичних інститутів, економічної системи та соціальної політики України наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст., виважено оцінити роль досліджуваної особистості у державному житті та на міжнародній арені. Підготовці й виходу монографії передували ретельне багаторічне вивчення, глибокий аналіз статистичних, економічних матеріалів, обговорення порушених проблем серед широкого кола науковців та державних діячів, апробація результатів у практичній діяльності органів державної влади.

Вважаємо, що структура книги добре продумана і складається із звернення автора книги, Павла Івановича Гайдуцького, до читача, п'яти частин, сімнадцяти розділів і

післямови. Відзначено, що розглянута науково-публіцистична праця є своєчасною і необхідною, реалізація висвітлених у ній положень та фактів дасть змогу використати вітчизняний досвід президентства Леоніда Кучми про подолання криз і здійснення реформ, збереження миру, утвердження національного патріотизму, для подальших наукових досліджень. Доведено, що ця книга є зразком сучасної книжкової культури і її зовнішній вигляд гармонійно перегукується з проблематикою монографії. Дизайн книги – іміджевий. З'ясовано, що праця Павла Гайдуцького характеризується структурованістю, методичною завершеністю та чіткістю зроблених висновків. Автора книги характеризує висока наукова культура викладу матеріалу, логічна послідовність та системність у процесі вирішення поставлених завдань, їх достовірність. Суттєвим для сучасного аналізу новітньої історії України є питання відносин у владі, клановості бізнесових та державних структур, наявності групи інтересу та олігархії.

Вважаємо, що монографія П. Гайдуцького «Я завжди з Україною! Л. Кучма» заслуговує найвищої оцінки

Ключові слова: рецензія, Леонід Кучма, Президент України, книга, розділ, Павло Гайдуцький, реформа.

Tsubenko Valeriia

**THE BOOK ON THE PHENOMENON OF
PRESIDENT L. KUCHMA. A REVIEW ON THE WORK BY
PAVEL GAIDUTSKYI «I AM ALWAYS WITH UKRAINE!
L. KUCHMA»**

The aim of the review is to analyze the fundamental work of Pavel Gaydutsky «I am always with Ukraine! L. Kuchma», published at the end of 2018 in Kyiv. The monograph contains an extremely wide range of sources, rare historical photographs, assessments and analytical findings. It is considered that the phenomenon of Leonid Kuchma's personality deserves to be studied. The urgency is the objective need for the truthful reproduction of L. Kuchma's political and state activity in 1990–2018 as a people's

deputy, the Prime Minister and the President of Ukraine, as well as revealing his role in the post-communist transformation of Ukraine into an independent state and his public-charity activity.

It has been found that the coverage of these issues allows to complement the national historical science with new facts and to introduce materials unknown to public and to reveal deeper the transformation of the structures of power and socio-political institutions, the economic system and social policy of Ukraine at the end of XX century – the beginning of the XXI century. Also it allows careful evaluation of the role of the above mentioned personality in public life and in the international arena.

The preparation and publication of the monograph was preceded by a thorough long-term study, a deep analysis of statistical and economic materials, and discussion of the raised problems among a wide range of scholars and statesmen, results testing in public administration bodies activities.

We consider that the structure of the book is well designed and consists of the address of the author Pavel Gaydutsky to readers, five parts, seventeen sections and the afterword. It is noted that the considered scientific-journalistic work is timely and necessary; the realization of the given provisions and facts will give the possibility to use the national experience of Leonid Kuchma's presidency when coping with crises and implementing reforms, preserving peace, establishing national patriotism and for further research.

It has been proved that this book is an example of modern book culture and its appearance is harmoniously interconnected with the problems, considered in the monograph. The book has an image nature. It has been revealed that the work of Pavel Gaydutsky is characterized by structuring, methodical completeness and clarity of the conclusions drawn. The author of the book is characterized by high scientific culture of presenting the material, logical sequence and consistency in the process of solving the tasks and their reliability. The issue of relations in power, the clan nature of business and government structures and the existence of interests group and an oligarchy are essential for a contemporary analysis of the modern history of Ukraine.

We consider the monograph by P. Gaydutsky «I am always with Ukraine! L. Kuchma» to be worth the highest rating.

Key words: review, Leonid Kuchma, President of Ukraine, book, section, Pavlo Gaydutsky, reform.

Цубенко Валерия

**КНИГА О ФЕНОМЕНЕ ПРЕЗИДЕНТСТВА Л. КУЧМЫ.
РЕЦЕНЗИЯ НА КНИГУ ПАВЛА ГАЙДУЦКОГО
«Я ВСЕГДА С УКРАИНОЙ! Л. КУЧМА»**

В рецензии предпринята попытка проанализировать фундаментальное издание Павла Ивановича Гайдуцкого «Я всегда с Украиной! Л. Кучма», которое увидело свет в конце 2018 г. в Киеве. Монография содержит чрезвычайно широкий комплекс источников, редких исторических фотографий, оценки и аналитические выводы. Утверждается, что феномен фигуры Леонида Кучмы заслуживает изучения. Актуальность заключается в объективной необходимости правдивого воспроизведения политической и государственной деятельности Л. Кучмы за 1990–2018 гг. как народного депутата, премьер-министра и Президента Украины, а также в освещении его роли в посткоммунистической трансформации Украины в независимое государство и его общественно-благотворительное дело. Установлено, что освещение этих вопросов позволяет дополнить отечественную историческую науку новыми фактами и ввести в оборот неизвестные широкой публике материалы, глубже раскрыть трансформацию структур власти и общественно-политических институтов, экономической системы и социальной политики Украины в конце XX в. – в начале XXI в., взвешенно оценить роль исследуемой личности в общественной жизни и на международной арене. Подготовке и выходу монографии предшествовали тщательное многолетнее изучение, глубокий анализ статистических, экономических материалов, обсуждение затронутых проблем среди широкого круга ученых и государственных деятелей, апробация

результатов в практической деятельности органов государственной власти.

Считаем, что структура книги хорошо продумана и состоит из обращения автора книги, Павла Ивановича Гайдука, к читателю, пяти частей, семнадцати разделов и послесловия. Отмечено, что рассматриваемая научно-публицистическая работа является своевременной и необходимой, реализация освещенных в ней положений и фактов позволит использовать отечественный опыт президентства Леонида Кучмы о преодолении кризисов и осуществления реформ, сохранения мира, утверждения национального патриотизма, для дальнейших научных исследований. Доказано, что эта книга является образцом современной книжной культуры, и ее внешний вид гармонично перекликается с проблематикой монографии. Дизайн книги – имиджевый. Выяснено, что труд Павла Гайдуцкого характеризуется структурированностью, методической завершенностью и четкостью сделанных выводов. Автора книги характеризует высокая научная культура изложения материала, логическая последовательность и системность в процессе решения поставленных задач, их достоверность. Существенным для современного анализа новейшей истории Украины вопрос отношений во власти, клановости бизнеса и государственных структур, наличия группы интереса и олигархии.

Считаем, что монография П. Гайдуцкого «Я всегда с Украиной! Л. Кучма» заслуживает самой высокой оценки

Ключевые слова: рецензия, Леонид Кучма, Президент Украины, книга, раздел, Павел Гайдуцкий, реформа.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-4-267-175-196

У реаліях сучасної України суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, що відбулися у житті українського народу упродовж кінця ХХ і початку ХХІ ст., а також з моменту російського збройного вторгнення і військової окупації Криму та Сходу України привели до зростання у суспільстві інтересу до життєвого шляху державних політичних діячів, видатних

історичних особистостей, їхньої ролі та впливу на хід історії. За останні роки з'явилося чимало праць, присвячених вивченню біографій державних, громадських та військових діячів. На сьогодні в науці, на жаль, сучасні біографічні дослідження у своїх хронологічних межах оминають кінець ХХ ст. – перші десятиліття ХХІ ст. Це зумовлено низкою об'єктивних причин: обмеженістю джерельної бази та складністю у наданні об'єктивної оцінки діяльності державних політичних діячів, які продовжують активну участь у громадському та політичному житті України. Окремого дослідження заслуговує політична діяльність Президента України (1994–2005) Леоніда Даниловича Кучми.

Феномен постаті Леоніда Кучми заслуговує на вивчення. Тому актуальність книги доктора економічних наук, професора, лауреата премії НАНУ ім. М. Туган-Барановського, заслуженого діяча науки і техніки України, автора більше 50 монографій, повного кавалера ордену «За заслуги» III, II і I ступенів, академіка Національної академії аграрних наук, директора Інституту стратегічних оцінок, Павла Івановича Гайдучького «Я завжди з Україною! Л. Кучма» полягає в об'єктивній потребі правдивого відтворення політичної та державницької діяльності Л. Кучми за 1990–2018 рр. як народного депутата, Прем'єр-міністра та Президента України, а також у висвітленні його ролі в посткомуністичній трансформації України в незалежну державу та його громадського-благодійній справі. Висвітлення цих питань дозволяє доповнити вітчизняну історичну науку новими фактами і ввести в обіг невідомі широкому загалу матеріали, глибше розкрити трансформацію структур влади і громадсько-політичних інститутів, економічної системи та соціальної політики України наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст., виважено оцінити роль досліджуваної особистості у державному житті та на міжнародній арені.

Фундаментальне видання «Я завжди з Україною! Л. Кучма», яке побачило світ наприкінці 2018 р. у Києві, одне з перших праць такої тематики в сучасній українській історіографії, є актуальним, містить надзвичайно широкий комплекс різноматематичних та різножанрових джерел, рідкісних

історичних фотографій, оцінки та аналітичні висновки, ознайомлення з якими стане у пригоді зацікавленим фахівцям-дослідникам, вченим, експертам, економістам, політичним діячам, пересічним громадянам, які цікавляться державотворчою діяльністю в Україні, а також усім, хто має інтерес до новітньої історії України, політології та економічної історії.

Підготовці й виходу монографії передували ретельне багаторічне вивчення, глибокий аналіз джерельної бази, статистичних, економічних матеріалів, обговорення порушених проблем серед широкого кола науковців та державних діячів, апробація результатів у практичній діяльності органів державної влади. Структура книги добре продумана і складається із звернення автора книги, Павла Івановича Гайдуцького, до читача, п'яти частин, сімнадцяти розділів і післямови.

У вступі «Читачам» визначені аргументи написання цієї книги, висловлена авторська концепція, показано шляхи до цієї теми. Зокрема, П. І. Гайдуцький зазначив, що «за останні 30 років історія реформ та досвід реформаторів стали моїм пріоритетним науковим інтересом» (с. 17). Далі автор обґрунтував актуальність дослідження політичної діяльності Президента України Леоніда Кучми: «Адже починаючи з обрання депутатом Верховної Ради у 1990 р. і завершуючи Мінською місією у 2018 р., на політичну біографію Л. Кучми випало стільки неординарних подій, що вистачило б на п'ятьох, а то й десятих президентів» (с. 17).

Автор монографії натякає, що саме в історичній ретроспективі, на фоні широкого порівняння та ґрунтового аналізу основна увага акцентується на діяльності другого Президента України – Л. Кучми, як такого, що забезпечив подолання кризи, зростання економіки, розвиток суспільства та зміцнення держави (с. 18). На думку академіка, аналіз 27-річного періоду незалежної України свідчить, що саме період президентства Л. Кучми був найбільш результативним для реформ, розвитку економіки, українського суспільства та зміцнення держави (с. 19). Завершуючи звернення до читача, Павло Гайдуцький зазначає, що, залишаючи посаду президента і

відмовляючись від правомірною балотування на третій термін, сам Л. Кучма сказав: «Я теж хочу подивитися на «Україну без Кучми». Тому пошук відповіді на питання: якою була Україна при Л. Кучмі, а якою – без нього – став завданням цього дослідження і змістом цієї книги. Хоча «без нього» означає «без його президентства» бо фізично і духовно Л. Кучма ніколи не був поза Україною. Саме тому Л. Кучма колись казав: «Я завжди з Україною». Ці слова, як епіграф, винесені в назву цієї книги (с. 20).

За своїм змістом усі розділи книги взаємопов'язані, доповнюють один одного. Для загального розуміння змістовного наповнення книги наведемо стислий огляд п'яти частин видання. Зміст книги, на наш погляд, достатньою мірою відбиває структуру монографії, обґрунтовує розподіл матеріалу за тематичними підрозділами, тому наводимо їх назви. Зазначимо, що кожна частина, розділ і підрозділ книги містять епіграфи відомих людей про політику і життя, що обрамлюють текст і дають змогу виразити авторську ідею. Так, зокрема: частина 1. «Похід у велику політику» розпочинається епіграфом Б. Чешка «Велика політика рано чи пізно наздожене тебе. Але постарайся, щоб вона не спіткала тебе в спідньому» і складається з трьох розділів. Розділі I «Загадковий» депутат (1990–1992)» складається з шести підрозділів: 1. «Змагання за депутатський мандат», 2. «Авторитет серед директорату», 3. «Політик демократичної формації», 4. «Заслуги першого парламенту», 5. «Нереалізовані можливості», 6. «Виклики реформам».

У розділі 1 автор подав виважений аналіз перипетій боротьби за депутатський мандат, історію напружених відносин між Л. Кучмою і В. Уткіним, активну діяльність Л. Кучми у директорському середовищі, в політико-ідеологічній орієнтації. П. Гайдучкий приходять до висновку, що Л. Кучма виявив себе як людина, котрій близькі ліберальні, національно-демократичні та патріотично-державницькі погляди (с. 34). Далі автор з позицій сьогодення та аналізу роботи парламентів усіх скликань впевнено говорить, що Л. Кучма, як і багато депутатів першого скликання, можуть гордитися своєю діяльністю в тому

парламенті (с. 35) і наводить перелік найбільш важливих законів України та постанов Верховної Ради України, прийнятих у 1990–1994 рр. Він розглядає внесок Л. Кучми у концепцію оборони та розбудови національного війська, участь у Комісії з питань оборони і безпеки, аналізує причини гальмування економічних реформ у 1991–1992 рр. Розділ II «Ініціативний прем'єр (1992–1993 рр.)» складається з 8 підрозділів: 1. «Вчинок політичного «камікадзе», 2. «Діагноз кризи», 3. «Антикризова програма та урядові декрети», 4. «Рішучість до реформ і дій», 5. «Протистояння з парламентом», 6. «Замовні» шахтарські страйки», 7. «Суперечливі результати урядування», 8. «Феномен прем'єрства Л. Кучми».

У розділі II автор аналізує людину лідера – Л. Кучму, який не побоявся в несприятливих умовах для втілення урядових задумів взяти на себе тягар економічної кризи країни, що опинилася над прірвою реального банкрутства, боротьби з мафією (с. 52), здійснення радикальних реформ. Підтвердженням є висловлювання А. Ослунда: «Уряд Л. Кучми підготував першу в Україні серйозну програму ринкових реформ – «Базові засади національної економічної політики» (с. 56). Павло Гайдуцький аналізує причини невдоволення урядом і прем'єр-міністром, описує сценарій організації шахтарських хвилювань у 1993 р. Виступаючи на сесії, Л. Кучма заявив, що «шахтарські хвилювання були страйком не шахтарів, а директорів» (с. 61).

Автор монографії свідчить, що Ю. Звягільський був одним із організаторів того страйку і наводить підтвердження. Останній 8 підрозділ присвячено оцінкам прем'єрства Л. Кучми, аналізу передумов щодо політреформ, зокрема, підводячи підсумок свого прем'єрства, Л. Кучма в книзі «Своїм шляхом» писав: «Головна причина інших невдач – неузгодженість дій уряду і парламенту...» (с. 72).

Не менш цікавим є розділ III «Кандидат у президенти (1993–1994 рр.)», що складається з 6 підрозділів: 1. «Виклик на президентство», 2. «Висуванець директорату», 3. «Депутатський старт на президентство», 4. «Провал урядування Ю. Звягільського», 5. «Складова успіху на президентських

виборах», 6. «Повторення вчинку політичного «камікадзе». Автор стверджує, що на прем'єрській посаді Л.Кучма продемонстрував потенціал, адекватний президентським запитам (с. 76). П. Гайдуцький висвітлює етап кандидатсько-президентського активу Л. Кучми, складні економічні обставини 1994 р., аналізує причини успіху Л. Кучми на президентських виборах і перемогу у другому турі, з них: орієнтація на виборців у прохідних регіонах, перевпевненість та низька активність діючого президента Л. Кравчука, ефективна команда, підтримка з боку Росії та США (с. 87).

Заслуговує на визнання об'єктивність та правдивість у поданні автором частини 2. «У центрі політичних перемін та потрясінь», що містить 3 розділи. В основу розділу IV «Модернізація політичної системи», що складається з 6 підрозділів: 1. «Перша Конституція суверенної держави», 2. «Політреформа європейського зразка», 3. «Спроби ревізії політреформи», 4. «Реванш конституційного нігілізму», 5. «Реставрація чи спотворення політреформи?», 6. «Що врятує Україну: унітарність чи федералізм?» – покладені факти розбудови суверенної держави. Так автор висвітлює складний процес прийняття Конституції України і підкреслює, що ухвалення першої Конституції суверенної держави стало визначальною подією новітньої української історії (с. 95). Досліджуючи політреформи Л. Кучми, автор книги назвав основні пріоритети: необхідність недопущення узурпації влади; підвищення відповідальності парламенту; зниження рівня авторитарності президентської влади; тобто недопущення розколу країни і сприяння реформам (с. 105). У роботі аналізуються аргументи дискусії навколо питання федералізації України, наводиться інтерв'ю Л. Кучми: «Вважаю питання федералізації просто шкідливим для України. Це реальна загроза для суверенітету і територіальної цілісності України» (с. 126).

У розділі V «Удосконалення системи влади», що складається з 5 підрозділів: 1. «Зміцнення управлінської вертикалі», 2. «Адмінреформа проти бюрократії?!», 3. «Завдання урядів: «не світитись, а працювати» включає: 3.1. «Уряд

В.Масола (червень 1994 – березень 1995 р.); 3.2. «Уряд Є.Марчука (березень 1995 – травень 1996 р.)»; 3.3. «Уряд П.Лазаренка (травень 1996 – червень 1997 р.)»; 3.4. «Уряд В.Пустовойтенка (липень 1997 – грудень 1999 р.)»; 3.5. «Уряд В.Ющенка (грудень 1999 – травень 2001 р.)»; 3.6. «Уряд А.Кінаха (травень 2001 – листопад 2002 р.)»; 3.7. «Уряд В.Януковича (грудень 2002 – грудень 2004 р.)»; 4. «Місцеве самоврядування і десталінізація», 5. «Кадрова політика» – автор робить спробу підбити підсумки нової системи владних відносин. У підсумку він констатує, що адміністративна реформа в Україні здійснюється за схемою: «крок вперед, крок назад». При цьому втрачається найголовніше – довіра людей до влади (с. 134). Л. Кучма приділяв значну увагу діяльності урядів, домагаючись від них ефективної роботи. Саме тому важливим для оцінки ролі Л. Кучми є аналіз співпраці з урядами для зупинки економічної кризи та активізації реформ. Автор книги розкриває «феномен» П. Лазаренка та його скандальне звільнення з усіма наступними кримінально-еміграційними наслідками, позитивно оцінює 2,5-річне урядування В. Пустовойтенка в плані подолання кризи і здійснення реформ, порівнює прем'єрство В. Ющенко з Є. Марчуком, а діяльність А.Кінаха характеризував за принципом Гіппократа: не зашкодь! (с. 149).

За президентства Л. Кучми в Україні були закладені конституційні засади розвитку місцевого самоврядування і робилися реальні кроки з їх практичної реалізації (10 указів з питань адміністративно-територіальної реформи, 15 законів та 30 постанов уряду) (с. 152). Варто відзначити, що автор вказує як на досягнення Л. Кучми, так і деякі помилки, наприклад, у кадровій політиці. При вирішенні кадрових питань він занадто довіряв людям, тому не раз помилявся (с. 156). Завершується розділ V аналізом сучасної кадрової системи.

Розділ VI «Касетний» скандал – перша гібридна війна проти України складається з 7 підрозділів: 1. «Боротьба за владу та Україну», 2. «Масштабна спецоперація?!», 3. «Американський слід», 4. «Російський слід», 5. «Внесок опозиції», 6. «Внесок» правоохоронців», 7. «Втрати і жертви».

Зокрема, автор наводить причини протистояння між Л. Кучмою і Головою Верховної Ради О. Морозом, розкриває природу українського олігархату, наводить основні віхи та проводить аналіз хронології подій «касетного скандалу» (с. 167) і стверджує, що «касетний» скандал – була масштабна спецоперація з метою: по-перше, дискредитувати Л. Кучму і позбутись його як президента, по-друге, дискредитувати Україну (с. 171). Автор книги аргументовано, на основі відкритих джерел (публікацій у ЗМІ) проаналізував експертні оцінки «касетного» скандалу, зроблені з використанням наукової методології (с. 189).

У розділі VII «Майдани демократії чи розколу України?!», що містить 4 підрозділи: 1. «Як боротьба за владу призводила до розколу країни?», 2. «Як Л. Кучма убезпечив політреформу та цілісність країни?», 3. «Міфи Майдану» – включає 3.1. «Про третій президентський»; 3.2. «Про фаворитів та спадкоємців», 4. «Зради Майдану!» – включає 4.1. «Як «помаранчеві» привели до влади «регіоналів», 4.2. «Як «регіонали» призвели до війни і втратили цілісність країни» – автор спробував розкрити особливості боротьби за владу в Україні В. Януковича і В. Ющенко і спроби Л. Кучми реалізувати політреформи для розв'язання політичної кризи. Ще у 2004 р. Л. Кучма на нараді з главами обладміністрацій та членів уряду наголосив на необхідності збереження стабільності в країні, припинення її розколу (с. 199). Своєрідну оцінку характеру відносин Л. Кучми як президента, з представниками на цю посаду В. Януковича і В. Ющенко, фаворитів Г. Кірпи, С.Тігіпка, Ю. Кравченка надає П. Гайдуцький, а також підтверджує тверду позицію Л. Кучми, як гаранта Конституції (с. 215). Він наводить оцінки західних політиків і експертів щодо наслідків «помаранчевої революції», називає причини приходу до влади В. Януковича і наслідки його правління: «В. Янукович залишив після себе розвалену армію, деморалізовані спецслужби і неефективний державний апарат... Клептоманія, клептократія і кланократія обернулися трагедією для України і для самого В. Януковича» (с. 223).

В 3 частині «В авангарді економічних реформ», що складається з п'яти розділів, дослідник використав широкий спектр методологічних підходів.

У розділі VIII «Перший президентський: реформи і стабілізація (1994–1999 рр.)», що складається з 13 підрозділів: 1. «Курс на реформи», 2. «Грошова реформа», 3. «Пільгова приватизація», 4. «Зародження підприємництва», 5. «Податкова реформа», 6. «Подолання бюджетного дефіциту», 7. «Реформи у промисловості», 8. «Реформи в енергетиці», 9. «Земельна реформа», 10. «Зупинка інвестиційної кризи», 11. «Початок соціальних реформ», 12. «Тарифна реформа в ЖКГ», 13. «Підсумки: реформи сприяли подоланню кризи» – докладно розглянуто радикальні реформи і механізм втілення їх у життя. Автор свідчить, що упродовж 1995–1999 рр. в Україні було закладено підвалини базових реформ. Зокрема, комерціалізація, корпоратизація та приватизація, формування великого, середнього й малого бізнесу та підприємництва, грошова, банківська та фінансова реформи, створення ринкової фіскальної, бюджетної та соціальної систем, реструктуризації галузей економіки. П.Гайдуцький наводить аналіз динаміки незалежних індексів прогресу трансформації, який щорічно розробляє ЄБРР на прикладі України і Польщі, починаючи з 1990 – до 2014 р. (с. 260).

Розділ IX «Другий президентський: розвиток і зростання (2000–2004 рр.)» складається з 13 підрозділів: 1. «Послідовність реформ», 2. «Стабілізація гривні», 3. «Грошова приватизація», 4. «Лібералізація та дерегуляція підприємництва», 5. «Зниження податкового навантаження», 6. «Зміцнення бюджетної дисципліни», 7. «Піднесення промисловості», 8. «Модернізація в енергетиці», 9. «Комплексна аграрна реформа», 10. «Старт інвестицій та інновацій», 11. «Погашення соціальних боргів», 12. «Програма реформування ЖКГ», 13. «Підсумки: реформи забезпечили зростання економіки». У цьому розділі автор книги демонструє особливості другого періоду президентства Л.Кучми, те, що в цьому періоді українське суспільство вже отримало результати реформ, проведених у попередні роки і при цьому продовжувались раніше початі реформи та запроваджувалися

нові, назрілі для того часу (с. 263). Другий період президентства Л. Кучми стосувався не стільки формування базових засад, як поглиблення, розширення та вдосконалення реформ. Доповненням кожного підрозділу є динаміка показників зростання різних секторів економіки, макроекономічних показників (с. 268), показників приватизації, малого підприємництва, податкових пільг. Автор доводить, що у 2000–2004 рр. у промисловості загалом і практично в усіх її основних підгалузях середньорічні темпи приросту й промисловості були досить високі, вдвічі вищі, ніж у Росії (с. 273), наводить показники розвитку енергетики, виробництва та експорту насіння соняшнику та олії, кредитування та залучення інвестицій в АПК, поліпшення житлово-побутових умов життя селян, важливість указів президента Л. Кучми «Про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 р.» та «Стратегію подолання бідності» (с. 289). У підсумках до розділу автор книги доводить, що завдання, поставлені президентом Л. Кучмою перед собою і владою загалом, на 2000–2004 рр. були повністю виконані (с. 295). Саме критика позитивних результатів реформ за час президентства Л. Кучми, особливо його другого періоду, стали підґрунтям для написання наступних трьох розділів після завершення його президентської каденції.

У розділі X «Україна без Кучми» – без реформ і в кризі (2005–2009 рр.)», що складається з 13 підрозділів: 1. «Від реформ до кризи», 2. «Скачок інфляції та девальвації», 3. «Реприватизація», 4. «Імітація дерегуляції», 5. «Застій у податковій сфері», 6. «Фінансовий бум і криза», 7. «У промисловості: замість прориву – провал», 8. «У енергетиці: замість реформ – газові війни», 9. «АПК: втрата ефективності», 10. «Бум і криза інвестицій», 11. «Загроза пенсійної кризи», 12. «Гальмування реформи в ЖКГ», 13. «Підсумки: популізм, криза і втрачені можливості», – автором проведено подальше дослідження розвитку України у період правління Президента України Віктора Ющенка. У підсумках X розділу здійснено порівняння економічних результатів президентства Л. Кучми та В. Ющенка, що засвідчило втрату позитивної динаміки в 2005–

2009 рр., у порівнянні з попередніми роками. Реформи практично по всіх позиціях зайшли в глухий кут (с. 327). Автор стверджує, що за 2005–2009 рр. вітчизняна економіка дала лише 3,2 % приросту, тоді як за попереднє п'ятиріччя – 49,5 % (с. 328). Великої уваги президентства В. Юшенка, як реформатора та його команди, заслуговують оцінки Л. Кучми, Д. Павличка, А. Ослунда, Т. Стецьківа (с. 331–333).

Наступний розділ XI «Україна без Кучми» і з «донбаським порожняком» (2010–2013 рр.)» складається з 13 підрозділів: 1. «Реформаторський популізм», 2. «Імітація грошової стабільності», 3. «Олігархічна приватизація», 4. «Суперечлива дерегуляція», 5. «Податкова псевдореформа», 6. «Накопичення боргів», 7. «У промисловості: нереалізовані амбіції», 8. «Посилення енергозалежності», 9. «Агрохолдинги проти фермерства», 10. «Застій в інвестиціях та інноваціях», 11. «Пенсійна недореформа», 12. «ЖКГ: нездійснені наміри», 13. «Підсумки: кланократія та вкрадені можливості». Аналізуючи причини приходу до влади В. Януковича у 2010 р., П.Гайдучий зазначив, що ніхто з політиків, науковців і фахівців особливо не розраховував на реформи. Та все ж президентський старт В. Януковича почався з потужного реформаторського популізму (с. 335), влада регіоналів намагалася продемонструвати політику грошової стабільності, але вийшла її імітація, або стабільність «сьогодні» за рахунок нестабільності «завтра». Автор переконливо наводить низку схем олігархічної приватизації в інтересах компанії Д. Фірташа. Далі автор книги до кожного підрозділу наводить показники, аналізує їх динаміку. В підсумках до розділу проаналізовано динаміку реального ВВП. Автор зазначив, що з приходом до влади регіоналів зросла олігархізація та офшоризація промисловості, тонізація, вимивання та відтік доходів. Різко зріс дефіцит зовнішньоторговельного балансу, держбюджету, Пенсійного фонду, рівня державного боргу (с. 360). Підбиваючи підсумки даного розділу, автор зазначив, що оптимістичні заяви і прогнози влади регіоналів щодо реформ та економічного зростання не знайшли втілення у життя. Оцінку цим процесам дала Революція Гідності, експертні оцінки.

Перевагою монографії є те, що автор подав наприкінці порівняння економічних показників за роки прем'єрства та президентства В. Януковича і наведені три основні причини серйозних розходжень (с. 365).

Розділ XII «Біль і страх за Україну (2014–2018)» складається з 14 підрозділів. 1. «Реанімація кризи та декларація реформ?!», 2. «Банківська криза», 3. «Фантомна приватизація», 4. «Стагнація підприємництва», 5. «Податкові модернізації», 6. «Боргова криза», 7. «Деіндустріалізація», 8. «Трансформація енергозалежності», 9. «Девальвація аграрної реформи», 10. «Криза в інвестиціях та інноваціях», 11. «Криза соціальної спроможності», 12. «Недореформа в ЖКГ», 13. «Боротьба з ... антикорупцією», 14. «Підсумки: стагнація економіки та реформ». Автор намагався дати оцінку суспільно-політичній і економічній ситуаціям в Україні, здійснив порівняння економік за 1994–2004 рр. і 2014–2018 рр., середньорічних темпів реального ВВП. До кожного підрозділу наведені дані: середньорічні показники діяльності банків, структурні показники діяльності банків, динаміка результатів приватизації, динаміка оцінки умов для розвитку підприємництва і динаміка показників розвитку підприємництва, боргової залежності, сумарних показників кредитних відносин з МВФ, приросту (спаду) промисловості, виробництва легкових автомобілів, середньої вартості нафти та нафтопродуктів, середньорічні показники ефективності АПК, структура експорту продукції АПК за 2017 р., динаміка виробництва та експорту зерна, середньорічні показники інвестиційної та інноваційної діяльності, структура інформаційно-технічного ринку, обсяги експорту високих технологій, динаміка середньорічної заробітної плати та пенсій, самооцінка домогосподарствами свого добробуту у 2016 р., динаміка показників діяльності Пенсійного фонду, середньорічні показники соціально-тарифної кризи в ЖКГ, динаміка створення ОСББ, динаміка рейтингу сприйняття корупції, динаміка ВВП України. У підсумках до розділу XII автор робить висновки і наводить цитати політолога М. Мінкова, Л. Кравчука, реформатора Лі Куан Ю, экс-міністра Швеції С. Літторін: «Боротьба з корупцією має стати

пріоритетом номер один. Бо корупція не тільки руйнує будь-які економічні досягнення, вона підриває легітимність будь-якого уряду. Боріться із нею, і успіх прийде» (с. 403). Автор книги стверджує, що для України боротьба із корупцією сьогодні є головним і безальтернативним напрямом боротьби та реформ (с. 403).

Частина 4. «На роздоріжжі цивілізаційного вибору» починається епіграфом В. Аллена: «Людство стоїть на роздоріжжі між смертельним відчаєм і повним вимиранням. Господи, даруй нам мудрість зробити правильний вибір» і складається з трьох розділів.

Розділ XIII «Багатовекторна політика» складається з 6 підрозділів. 1. «Провідник багатовекторної дипломатії», 2. «Приреченість до співпраці з Росією та СНД», 3. «Пріоритетність американського вектору», 4. «Безальтернативність європейського напрямку», 5. «Вклад у примирення з Польщею», 6. «Утвердження України в геополітиці». Автор зазначає, що ситуація в Україні з перших днів незалежності визначила безальтернативність багатовекторної політики (с. 408). Далі П. Гайдуцький наводить 5 аргументів багатовекторності зовнішньої політики України, яку усвідомлював і цілеспрямовано проводив Л. Кучма. У 1994 р. відбулася активізація українсько-американських відносин, зокрема у листопаді 1994 р. Л. Кучма під час перебування у США підписав з Б. Клінтоном Хартію українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва (с. 421), здійснив візит до Канади і повернувся більш впевненим і впливовішим. Отже, американський вектор відносин, як і російський, був непростий для Л. Кучми, який розмірковував прагматично: з Росією треба вести політику на мирне розведення, зі США – на зближення (с. 426). У праці наведені особливості курсу України на європейську інтеграцію за президентства Л. Кучми, заходи щодо нормалізації міжконфесійних відносин в Україні, результати роботи з ООН і визнання факту Голодомору, його масштаби та наслідки для України.

Розділ XIV «Україна – не Росія?!» складається з 6 підрозділів: 1. «Україна – не Росія: загадка чи вердикт Л. Кучми?», 2. «Росія теж допомагала Заходом», 4. «Росія цивілізаційно неприваблива для України», 4. «Росія економічно відштовхується від України», 5. «Російська імперськість суперечить українській вольниці», 6. «Російська агресія – загроза українській державності». В першому підрозділі автор наводить переконливі історико-економічні аргументи книги «Україна – не Росія», яку опублікував Л. Кучма у 2003 р. і дає відповідь на питання, чому Україні немає сенсу інтегруватись з Росією і чому інтеграційний вибір України – на Заході (с. 442). Дуже слушно автор акцентував увагу на допомогу західними країнами Росії до 1917 р., далі – СРСР з 20-х рр. ХХ ст. – до 90-х рр. ХХ ст., навів низку аргументів і проблем Росії при визначенні інтеграційної стратегії України, факти економічної агресії Росії проти України. Автор розкриває історію входження українських земель до складу Російської імперії, наводить відмінності українців та росіян, наводить факти нищення генофонду, руйнації культури, духовності та зросійщення українського народу (с. 468).

Розділ XV «Україна – не в ЄС?!» складається з 8 підрозділів: 1. «Інтеграційна привабливість ЄС», 2. «Європрагмтизм Л. Кучми», 3. «Європрагмтизм В. Ющенка», 4. «Єврофобія В. Януковича», 5. «Торгівля з ЄС: угоди і факти», 6. «Інвестиції з ЄС: обіцянки та реалії», 7. «Україна на порозі євроконфронтації», 8. «Суперечності євромодернізації». Значна увага приділена актуальності зближення України з Євросоюзом. Автор книги пише, що найбільш чітко цей курс уперше задекларував Л. Кучма у 1995 р. (с. 480), і з роками європрагматизм Л. Кучми лише посилювався. У книзі він наводить три складові конструктивності євроінтеграційної позиції Л. Кучми, порівнює євроінтеграційні плани і їх реалізацію президентів України В. Ющенка і В. Януковича, наводить показники прямих іноземних інвестицій в Україні, обсяги залучених прямих іноземних інвестицій за різні періоди співпраці з МВФ на жителя (2000–2007 рр. – Україна не отримувала кредитів від МВФ). Розкриваються причини

відсутності позитивного ставлення до вступу України в ЄС, з них головна – корупція, наведено результати опитування європейців щодо підтримки вступу України в ЄС і перспективи вступу України в ЄС за серпень 2017 р. Автор книги визначає по вертикалі і по горизонталі причини загострення проявів кризи ЄС, наводить заходи лідерів країн ЄС Ж. Баррозу, Ж. Юнкера, А.Меркель, Е. Макрона щодо євроінтеграційного прогресу (с. 504).

Розділ XVI «Україна – не в НАТО?!» складається з 5 підрозділів: 1. «Зражене ядерне роззброєння», 2. «Приреченість на без'ядерний статус», 3. «Будапештський меморандум: факти і домисли», 4. «Кроки і спотикання до НАТО», 5. «НАТОвська розтяжка України». У цьому розділі показано дискусію ядерного роззброєння України, зроблено висновок, що Україна віддала свою зброю за безцінь, не отримавши навіть 2–3 % згаданої суми, наведено конкретні аргументи Л. Кучми у 1994 р. про безальтернативність без'ядерного статусу для України (с. 514–515). З цього приводу Л. Кучма зазначає, що «Безпека України від можливого відновлення її ядерного потенціалу не зросла б, а навпаки – була б остаточно підірвана» (с. 519). Системність підходу автора до дослідження простежується щодо членства України в НАТО. На думку автора, є дві речі, які потрібні для зближення України з НАТО: по-перше, це реформи, по-друге, політична готовність країн-членів альянсу (с. 537).

Значний інтерес становить частина 5. «У «малій» політиці», що включає лише один розділ XVII «Місія благодійності» – складається з 4 підрозділів та підпунктів: 1. «Благодійність як заповідь обділеного дитинства», 2. «Гуманітарна діяльність Фонду»: 2.1. «Грантова підтримка обдарованих дітей»; 2.2. «Стипендіальна програма для студентів»; 2.3. «Підтримка культури і духовності молоді»; 2.4. «Підтримка книговидання та сільських бібліотек», 3. «Науково-експертна діяльність Фонду»: 3.1. «Колишніх політиків і державників не буває»; 3.2. «Залучення студентів до науково-дослідної роботи»; 3.3. «Підтримка інноваційної діяльності студентів»; 3.4. «Здійснення моніторингу економічних і

політичних процесів»; 3.5. «Науково-дослідна і публіцистична робота», 4. «Подяки Фонду».

Окремо слід зупинитися на темі благодійної діяльності Л.Кучми. У листопаді 2004 р. Л. Кучма презентував заснований ним Президентський фонд Леоніда Кучми «Україна», основними принципами якого були масовість і соціальна спрямованість, а основними напрямками – гуманітарний і науково-експертний (с. 542). П. Гайдуцький наводить дані про кількість фізичних і юридичних осіб, яким надана підтримка за сприяння Фонду за 2005–2017 рр., загалом за 2003–2017 рр. реципієнтами фонду Л. Кучми «Україна» стали більш 14 тис. фізичних і юридичних осіб (с. 543). У книзі автор підкреслив походження Л. Кучми як вихідця з бідної сім'ї, який добре знає, як важко студенту прожити на одну стипендію, коли нема ніякої допомоги з дому. Тому за 2005–2017 рр. було 670 відзначених: 444 стипендіатів та 226 переможців олімпіад (с. 548). Також Фонд долучався до пропаганди та популяризації державної мови, виданням унікальних книг, зібрань, що сприяло формуванню інтелектуального клубу. При Фонді було створено Інститут стратегічних оцінок, що займається організацією науково-дослідної та експертної діяльності. Автор книги наводить показники роботи Інституту стратегічних оцінок і кількість подяк і презентів, отриманих від реципієнтів Фонду за 2005–2017 рр., що зберігаються в музеї Фонду. Завершується розділ народною приказкою: «багатий не той, хто має багато, а той, хто допомагає багатьом» (с. 565).

Особливий інтерес становить післямова до книги: «Феномен президентства Л. Кучми», що складається з 12 підрозділів: 1. «Складові феномену», 2. «Миротворець», 3. «Демократ», 4. «Національний патріот», 5. «Державотворець», 6. «Антикризовий менеджер», 7. «Реформатор», 8. «Організатор розвитку», 9. «Гнучкий політик», 10. «Успішний дипломат», 11. «Видатна особистість», 12. «Кращий президент».

Назва післямови сформована правдоподібно. У післямові подається авторське бачення основних результативних і факторіальних ознак феномену президентства Л. Кучми. Автор

книги підкреслив, що Л. Кучма є палким українським патріотом, який з повагою ставиться до інших націй та народів (с. 575).

У 4 підрозділі післямови П. Гайдуцький наводить цитати, що характеризують національно-патріотичну позицію Л. Кучми: політика Р. Безсмертного, юриста-міжнародника В. Василенко, А. Ослунда, політолога М. Михайленка і робить висновок, що Л. Кучма став взірцем проукраїнськості. У наступному підрозділі післямови автор порівнює державотворчі кроки М. Грушевського і Л. Кучми і пише, що історична заслуга Л. Кучми в тому, що під час його президентства фактично було прийнято дві конституції.

Сам Л. Кучма так задекларував свою державницьку позицію: «Я не для того виграв вибори, щоб стати васалом Росії» (с. 581). Далі автор демонструє заслуги Л. Кучми в подоланні трансформаційної кризи і здійсненні реформ на посадах прем'єр-міністра та президента, наводить показники зростання економіки, перелік його вагомих дипломатичних досягнень, наводить висловлювання політиків, економістів, політологів, письменників про особистість Л. Кучми – більшість відгуків відзначають його розум, волю, свободу, рішучість, дієвість, високу людяність, порядність, гідність та інтелігентність (с. 601). Підсумовуючи феномен президентства Л. Кучми, можна погодитись із автором – Павлом Гайдуцьким, який відзначає: «Він був кращий президент України. Стосовно цього теж є немало оцінок громадян і не менш переконливих. Найвища оцінка Л. Кучми – це комплексна характеристика вагомих результатів його загального вкладу як президента, у подолання кризи, в реформи, в зростання економіки та поліпшення добробуту людей, в розвиток суспільства та зміцнення держави. При Л. Кучмі Україна сформувалася як повноцінна європейська держава. Це оцінили в Україні, і це визнав світ» (с. 605–606).

Похвальне слово було б неповним, якщо не відзначити, що ця книга є зразком сучасної книжкової культури і її зовнішній вигляд гармонійно перегукується з проблематикою монографії. Дизайн книги можна схарактеризувати, як вишуканий, іміджевий.

Ознайомлення із книгою дає нам право віднести автора до когорти дослідників, які творять новітню історію України.

Не можна не відзначити, на нашу думку, масштабність порушеної проблеми та обширність її викладу. Загалом праця П. І. Гайдуцького характеризується структурованістю, методичною завершеністю та чіткістю зроблених висновків. Автора книги характеризує висока наукова культура викладу матеріалу, логічна послідовність та системність у процесі вирішення поставлених завдань, їх достовірність. Суттєвим для сучасного аналізу новітньої історії України є питання відносин у владі, клановості бізнесових та державних структур, наявності групи інтересу та олігархії.

Таким чином, підбиваючи підсумки проведеного рецензування, необхідно відзначити, що розглянута науково-публіцистична праця є своєчасною і необхідною, реалізація висвітлених у ній положень та фактів дасть змогу використати вітчизняний досвід президентства Л. Кучми про подолання криз і здійснення реформ, збереження миру, утвердження національного патріотизму, для подальших наукових досліджень. Вважаємо, що монографія П. Гайдуцького «Я завжди з Україною! Л. Кучма» заслуговує найвищої оцінки.

«Я завжди з Україною! Л. Кучма» заслуговує найвищої оцінки.

23.04.2019

НАШІ АВТОРИ

Андросова Олена Федорівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національний університет «Запорізька політехніка»

Аскерова Ірина Гусейновна – ст. викладач кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки, Одеський національний економічний університет

Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор, Одеський національний економічний університет

Гунаван Індра – магістр економіки, Университет Паджаджаран, Індонезія

Єрешко Андрій Іванович – аспірант, Одеський національний економічний університет

Жарова Любов Валеріївна – д.е.н., зав. кафедрою міжнародних економічних відносин, бізнесу та менеджменту, Українсько-американський університет Конкордія (м. Київ)

Ілюхіна Наталія Петрівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки, Одеський національний економічний університет

Коцюрубенко Ганна Миколаївна – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет

Оруджева Хаджар Аждар кизи – дисертант, Гянджінський Державний Університет, Республіка Азербайджан

Пащенко Євгеній Олегович – студент, Одеський національний економічний університет

Румянцева Анжеліка Євгенівна – к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет

Сотніков Юрій Миколайович – к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу, Одеський національний економічний університет

Цубенко Валерія Леонідівна – д.істор.н., професор, завідувач кафедри українознавства, Одеська державна академія будівництва та архітектури

Шикіна Наталія Анатоліївна – к.е.н., доцент кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет

Яцух Елена Олексіївна – к.е.н., доцент, зав. кафедри фінанси, банківська справа та страхування, Таврійський державний агротехнологічний університет (м. Мелітополь)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

Запрошуємо Вас взяти участь у IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми менеджменту: теоретичні і практичні аспекти», яка відбудеться **20-21 червня 2019 р. у м. Одесі.**

Тематичні напрями конференції:

1. Актуальні напрями розвитку теорії та практики управління підприємством та його підсистемами.
2. Сучасна парадигма стратегічного та інноваційного менеджменту.
3. Управління конкурентними перевагами підприємства.
4. Управління людськими ресурсами та знаннями підприємства.
5. Стійкий розвиток підприємства: корпоративно-соціальна відповідальність та економічна безпека бізнесу.
6. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства та розвиток транскордонного співробітництва.
7. Сучасні інформаційні технології в управлінні підприємством.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова: *Звєряков М.І.*, доктор екон. наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор ОНЕУ.

Заступники голови: *Ковальов А.І.*, доктор екон. наук, професор, проректор з наукової роботи ОНЕУ;

Кузнецова І.О., доктор екон. наук, професор, зав. кафедрою менеджменту ОНЕУ.

Секретар оргкомітету: *Балабаши О.С.*, кандидат екон. наук, старший викладач кафедри менеджменту ОНЕУ.

УМОВИ УЧАСТІ В КОНФЕРЕНЦІЇ

До початку роботи конференції планується надрукувати тези доповідей.

Робочі мови конференції: українська, російська, англійська.

Для участі в роботі конференції необхідно до **3 червня 2019 р.** (включно) надіслати поштою або електронною поштою на адресу balabash.olga@gmail.com:

- заявку на участь;
- тези доповіді (1-2 повні сторінки) – електронний варіант;
- копію квитанції (чеку) про оплату.

Організаційний внесок кожного з учасників для часткової оплати видатків на проведення конференції складає 300 грн., за умови дистанційної участі – 200 грн.

Після отримання заявки на участь у конференції оргкомітет надсилає особисте запрошення на вимогу учасника.

Платіжні реквізити:

Платіжна картка ПАТ КБ «ПриватБанк» номер:
5168 7427 2277 2732 Отримувач: Балабаш О.С.

Учасники мають можливість подати наукові статті за результатами конференції у **колективну монографію («Технології стратегічного управління стійким розвитком»)** та опублікувати статті у фахових збірника наукових праць **«Вісник соціально-економічних досліджень»** (збірник індексується в Index Copernicus, включено до Ulrich's Periodicals Directory та ERIHPLUS) та **«Науковий вісник Одеського національного економічного університету»** (індексується та реферується у Реферативній базі даних «Україніка наукова», Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського, Науковій електронній бібліотеці eLIBRARY.ru, Google Scholar, Польській науковій бібліографії, Social Science Open Access Repository та ін.

Вимоги до оформлення статей подано на сайтах видань:
<http://vsed.oneu.edu.ua/> та
<http://n-visnik.oneu.edu.ua>.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕЗ:

Текст: у текстовому редакторі Word версії 6.0 і вище (у форматі *.doc) через 1 інтервал. Обсяг: 1-2 повні сторінки формату А-4. Шрифт: Times New Roman, 14 кегля. Поля: з усіх боків – 2 см. Абзацний відступ зліва – 1,25 Використані **джерела мають бути пронумеровані** відповідно до порядку згадування у тексті. Посилання на літературу в тексті подаються в порядку цитування в квадратних дужках, наприклад, [5, с.18].

Текст рукопису має бути побудований за схемою:

Прізвища та ініціали авторів українською (російською або англійською) мовою – у верхньому правому кутку (Times New Roman, 14 пт., жирний).

Науковий ступінь, вчене звання – справа (Times New Roman, 14 пт.).

Назва організації, де працює автор, українською (російською або англійською) мовою – справа, повністю (Times New Roman, 14 пт.).

Пустий рядок.

Назва статті українською (російською або англійською) мовою – по центру, великими літерами (Times New Roman, 14 пт., жирний).

Пустий рядок.

Текст статті.

Пустий рядок.

Слово «Література» – по центру (Times New Roman, 14 пт., жирний).

Пустий рядок.

Література (перелік літератури повинен бути оформлений згідно з діючим ДСТУ).

ЗАЯВКА

На участь у роботі IV Міжнародної науково - практичної конференції

**«Актуальні проблеми менеджменту: теоретичні і практичні
аспекти»**

Прізвище _____

Ім'я _____

По-батькові _____

Назва організації _____

Посада _____

Науковий ступінь _____

Вчене звання _____

Поштова адреса (з індексом) _____

Контактний телефон _____

E-mail _____

Номер і назва секції _____

Назва доповіді _____

Форма участі (потрібне підкреслити)

- Виступити з доповіддю (до 10 хв.)
- Виступити з інформацією (до 5 хв.)
- Взяти участь як слухач
- Дистанційна

так ні

Потреба у надсиланні
персонального запрошення

Необхідність готелю
(оплачується самостійно)

Дати проживання у готелю _____

АДРЕСА
Організаційного комітету IV Міжнародної
науково-практичної
конференції
«Актуальні проблеми менеджменту: теоретичні і
практичні аспекти»

Одеський національний економічний
університет (ОНЕУ), кафедра менеджменту

вул. Преображенська, 8

65026, м. Одеса, Україна

+38(048) 723-02-82

Реєстрація учасників конференції
відбудеться в Одеському національному
економічному університеті

20 червня 2019 р.

**КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ та
зовнішньоекономічної діяльності**

Для довідок:

Балабаш Ольга Сергіївна

+38 (097) 644-61-60

E-mail: balabash.olga@gmail.com

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу

НАУКОВИЙ ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
Збірник наукових праць

Наукове видання

За достовірність викладених фактів, цитат та інших
відомостей відповідає автор

Підписано до друку за рекомендацією
Вченої ради Одеського національного економічного
університету
30 серпня 2013 р. Протокол № 1

Підписано до друку 10.05.2019
Формат 60 x 84 1/16
Тираж 100 прим.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 12,5